

شورا

عدد ۱۳

ایسول ۱ = سنہ ۱۹۱۳

محرری : رضاء الدیہ بہ فخر الدیہہ =
ناشری : «م. شاکر و م. ذاکر رامیفلم»

- آرسطو
یونان فیلسوفلرینک الوغلرندندر.
مسلمانلرنک روحانی خستہ
لیکاری
«ترجمان حقیقت» دن مقتبس .
قالماق سوزلری حقندہ
حسن علی .
مسلمانلر آراسندہ علم
نارالماو حقندہ
محمود بن عطاء المسلمی .
دیوان مختوم قلمی
احمد زکی ولیدی .
پوغاچوف
محمدجان آیطوف قلمی ایله یازلغان
«تجمع» دن کوچرلدی .
قرآن ، علم و فن .
خواجہ نصرالدین .
نورجهان بیسکم ، هند
مسلمانلری و تورکیہ
تربیه و تعلیم :
« صامارا ایگنلک مکتبی » .
مرد عالم محمدف . «تورکستان
ابتدائی مکتبلرندہ یازو
اؤگره تو حقندہ بولغان سؤالنک
جوابلری » . « باغچه چیلق
مکتبلری » .
مراسله و مغابره :
مینزله ، ساراپول ، کرکی ،
اوفادن .
اشعار .
آول جرلری ، اوزیمه نصیحت ،
حضورغه ، هم تشکر ورجا .
مطبوعات خلاصه سی .
ادبیات : «اویلانام»
یکمرا .
حوادث .

«شورا» ننگ ۱۰ نچی نومیرنده تایصوغان امامی محترم محمد-
ظاهر افندی بایتوگلف جنابلرینک «اسلام و حقوق» نام مقاله سینی
اوقوب کوزمزدن یاشلر آغزدق و زور امیدلر باغلاشق. خدیلم
شویله یازوچی عالم اماممزمینی بر اورنینه یوز ایتسون ایدی.
شوندی محترم ذاتلمز ننگ قلملری برکاتده شریعتمزدن حیللر
کوتارلور، طعن و بهتانلرغه یول قالماز ایدی. بزم کبی قارانغی
پوچاقلرده طوروچی خلقلر ایچون «شورا» صحیفه لرنده شوندی
مقاله لرنی اوقو کوب شادلق هم زور امیدلر بیره و اسلام محبتی
طودرادر. محترم محمدظاهر افندینک شوندی مقاله لرنی «شورا» ننگ
هم بر نومیرنده اوقورغه نصیب بولسه ایدی.
بحرخرزده «چیلگان» آطه سنده نورمحمد کریمف.

«شورا» ده حنفیه باطرشین حقنده معلومات صورالدیغندن
اوزم بلگان قدر نرسه لرنی یازارغه موافق کوردم:
حنفیه ننگ اصل وطنی استرلیتامق اویازی الاغوات و واصلی
«اللاغوات» اولی بولوب بابلری کرستیان طائفه سندن بولغان.
آناسی ٹلوك (علیم بك) باطرشاه اسملی کشی اوغلیدر. بو باطرشاه
ننگ باشقرد صوغش لرنده بولغان باطرشاه ملا ایله مناسبتی یوق.
سالداتده یوروب ٹلوك بابای (بعضیلر سوزینه کوره مامورلر ننگ
یا گلشولری سببندن) کاپیتانلق درجه سی آوب قایتقان. تر به سی
اوستنده گی تاشده یازلیدیغنه کوره، ٹلوك باطرشین ۱۸۳۹ نچی
یل ۱۴ نچی فیورالده ۶۰ یاشنده وفاتدر.

تابشماق لرنک جوابلری:

حنفیه ایسه میتریقده یازلغانغه کوره اوشبو اولده ۱۸۳۳ نچی
یلده ۲۷ نچی اییونده دنیاغه کیلگان. قازانده اوقوب دوقور
بولدیغندن صوگ اورنبورغ اویازی «ایسانغول» اسملی باشقرد
اولنده خدمت ایتکان و آندن ده «تاشکند» شهرینه کوچکان.
خاتون آلی قارتایدیغندن صوگ دوقورلقغه عائد قورال واسبابی
ضائع بولوب قالماسون ایچون بر قزنی نکاحتهب شونی روسچه
اوقتقان و دوقور بولووینه مادی یاردملر قیلغان.
حنفیه میرزا ۱۸۹۷ نچی یل اوز قریه سینه قایتوب کورشوب
کیتدی، مسجد تریه سینه دیب ۲۵ صوم آقچه ده بیردی.
سایمان هم اسکندر اسملی آغالی اورنبورغ شهرنده طوریدلر.
عائشه اسملی قز قارنداشی اورنبورغ شهرنده کروان سرای
مسجدینه برنجی مرتبه امام بولغان عطاء الله حضرت موللاشوف
نکاحنده ایدی.
«اللاغوات» ده برنجی مسجد حضورنده امام ابراهیم المولودی.

۱۴ نچی تابشماق جوابی: نوبهار. (۱) (HY). نو (نهو).
(۲) نوبه. (۳) نوبار (پاشا). (۴) نور. (۵) نوار. (۶) نهار
(کوندز). (۷) نار (اوت. آتش). (۸) ویا. (۹) بهار. بار (۱۰)
(۱۱) بها. بهاء (جمال و ظرافت). (۱۳) راه بون. (۱۴) راه (یول).
(۱۵) راهب (ماناخ). (۱۶) رب. (۱۷) آه! (۱۸) آهو (محبوب).
(۱۹) ابن (اوغل). (۲۰) اب (آتا). (۲۱) هون. (۲۲) اون.
درست جواب بیروچیلر: نوبهار بطالوا (سامار شهرنده
۴ نچی صنف شاگردی هم معلمه ننگ معینه سی). م. ن. ش.
(قازان). معلمه خدیجه بنت نیاز محمد سیامانیه (اومسکی). احمدشاه
تیمرخان (کراسنی یار). کمال الدین مصطفاقین (سیواستوپول ده معلم).
امام علیم دولتی (یکاترینبورغ). ماهروی بنت اхتم (بخارا). کرکی
شهرنده مکتب خیرییه شاگردی). عثمان یعقوبوف (طوتای اولی.
قازان). عبدالرحمن فخری (کرکی). زفر اژدانوف (اورگی
قوناقبای). نفیسه یلکییاوا، امیرجان صدیقی، عبدالنصیر میرشائف
(سیمی پالات). گوهر آقایوا (قاسم). کاشف قورماشی ایله احسن
شیخ قورماشی (ته کر مه ن. میزمله).
۱۵ نچی تابشماق جوابی:

اره که مکتوبلر

1

تامبوف غوییرناسی «احبی» قریه سنده افلاطون عالمی،
شیرای حسنی اسمنده، لطیفه سویلهب کولدررگه اوستا واستعدالی
ایکی کشی بولغان دیوب، زماندش و اولدش لرندن ایشتم. حتی
افلاطون عالمینک. اوزی ٹولگانده، بایتا قننه قول یازمه کتابچه
ویازولری ده قالغان. اییش. ادیانرگه فائده کیتیرلک ماتیریا،
قاید بولسه یا شورلکده یا پیچ آستنده یا قیمی ایکن؟ مذکورلر ننگ
ترجمه حاللرینی بلوچیلر «شورا» ده یازسه لر یازولرینی تابوب
باصدرسه لر یا خوشی بولور ایدی.
عبدالرحمن فخری. «کرکی» بخارا خاللقنده.

درست جواب بیروچیلر: عبدالله مجیدوف (حسینییه شاگردی).
ماه تاب اوچارووا (طرویسکی). کاشف قورماشی (یوغاری ته کر من).
۱۶ نچی تابشماق جوابی: کوله گه.

شورا

۹ شعبان - ۱۳۳۱ سنه

۱ ايول - ۱۹۱۳ سنه

شهر آدرم والوغ حادى

آرسطو

آرسطو، افلاتون مجلسنده استفاده ايتديكى حالده، نطق سوبلهب شهرت چيقارمق هوسنده بولغان «آته» باشلرته نطق ادبلىرى، فصاحت و بلاغت قاعدهلىرى اوگره تور ايدى. بر طرفدن استاذىنىڭ رعايهسى و ايكىچى طرفدن اوزىنىڭ سى و غيرتى سېنىدن آرسطو، استاذى افلاتون سلامت بولدىغى حالده مشهور آدرم جله سېنه كوردى و معاصرلىرى طرفدن «ملك الحكماء» لقبى بېرلدى.

آرسطو، اوزىنه استاذ بولغان افلاتوننىڭ هر بر معلوماتىنى آردى و بر قدر مسئله لردە آگا مخالفت دە قىلدى. هر وقت: «استاذم افلاتوننى سوبىم وشونڭ ايله برلكده حقلقنى دە سوبىم، اگرده افلاتون بر طرفده و حقلق دە آگا قارشو ايكىچى طرفده بولسه بو وقت حقلق طرفده بولورغە مجبورمن» دېه سويلەر ايدى. صوڭ وقتده استاذى افلاتون ايله آرالىرى بوزولدىغى حقلقده ايسكى عربى اثرلردە بر روايت بار.

میلاددن ۳۴۸ یل مقدم تاریخده افلاتون وفات بولوب آنڭ یرینه اوزىنىڭ مدرس صایلانا آمادىغىدن خاطرلى قالب «میسیا» مملکتینه کیتدی. (آته خلقى افلاتون اورنىنه آرسطونى صایلامى افلاتوننىڭ باشقه بر شاگردىنى صایلامى و ايسكى عرب مؤلفلىرى خبرلرینه كوره آرالىرى بوزولدىغىنه كوره افلاتون، اوز اورنىنه آرسطونى توڭل، بلكه باشقه بر شاگردىنى صایلار ايجون وصیت ایتمشدر). اوشبو مملکتده «آتاده» شهرىنىڭ پادشاهى «هرمياس» حضورنده قوناق بولوب طوردى و مذکور پادشاهنىڭ قز قارنداشى «یتياس» (یشياس) ايله ازدواج ایدوب «مدلى» گه کوچدى.

آرسطو یاخود آرسطو طاليس ديب مشهور بولغان بو ذات، يونان فيلسوفلرىنىڭ الوغلرندن و «مشائون» ديب معروف مسلكنڭ اماملرندن و ايكىچى بر روايت گه كوره، مذکور مسلكنى مؤسسلىردن ايدى. ميلاددن ۳۸۴ يل ئلك ما كيدونيا حاكمدارى مشهور (اسطاغيره) شهرنده دنياغە كىلدى. ما كيدونيا حاكمدارى مشهور فيليب آتاسى بولغان «آمنطس» نڭ طبيى نيقوماخوس اسملى آدمنىڭ اوغلى ايدى.

آرسطو، صبى وقتده بر آز اوقوب يورگان بولسهده شول آرلرده آتا و آناندن يتيم قالب و صيلرى مونڭ تريبهسى حقلقده آرتق دقت ايتادىلر، شول سببلى بر قدر عمرى سفاهت يوللارنده و تيوشسز روشلرده تلف بولدى. ۱۶ ياكە ۱۸ ياشلرینه يتديكنده بعض كىسه لرنڭ نصيحتلىرى و اوزىنىڭ دە علم گه محبتى سېنىدن تحصيل آرزوسىنه كوردى و «آته» شهرینه بازوب طوتاشدن ۲۰ سنه قدر وقتلر افلاتون درسلىرینه ملازمت ايتدى. افلاتون. مونڭ استعدادى و قابىلىتى كامل ايدىكىنى بلديكنده تريبهسى حقلقده آيروم اجتهاد قىلدى و درسلىرىنى موگا خطاب ايدوب سويلەر ايدى. حتى آرسطو يوق وقتلرده علمى مسئله صور اوچى بولسه: «قارنداش! بر آرز صبر ايت، خلق جيولسون (ياكە) عقل كىلسون، شونڭ صوڭنده جواب بېرلور» ديور و آرسطو كىلديكندن صوڭ جواب بېرر ايدى. (آرسطونى «خلق» و «عقل» دېه تعبير قىلور ايتش.)

آرسطو، توشدن مقدم اوزینگ خاص دوستلرینه فلسفه دن خصوصی درس لر بیروب اخشام صوکنده شاگردلرینه عمومی درس لر اوقوتور ایدی. اوزینگ علملرینی یا شروب صاقلامادیغینی، بلکه حضورینه کیلگان شاگردلرینه آشکار صورتده تعلیم ایتدیکنی، آسیا سفرلرنده بولغان اسکندر ایشتیکیکنده خلقلرنک اوزندن عالم بولاچقارینی بلوب قایغرمش و استاذی آرسطو غه ده اوشبو مضمونده مکتوب یبارمشد: «هر کمنی شاگردک ایچون قبول ایتوبده عمومی صورتده علم اوگره تووگدن ممنون بولمدم. هر بر کشی علم صاحبی بولسه بزنگ نیندی امتیازمز و خلق آراسنده نیندی حرمتمز قالور؟ مین حکمدارلق و قهرمانلق ایله مشهور بولدم، شهرلر فتح ایتدم، دنیانی تسخیر قیلدم، لکن علم و فضل ایله مشهور بولوغه کوره بوشیلر ایله مشهور بولونک مینم قاشمده اهمیتی یوق. مین حکمت و فلسفه هم ده علم و فضل ایله مشهور بولوونمی آرزو قیلادر ایدم.»

میلاددن ۳۲۳ یل مقدم تاریخده اسکندر وفات ایتدی و آرسطوده حامیسز قالبوب دشمانلرینک حسد لری ایله مبتلا بولدی. دشمانلری ایسه بو آدهنی خلق کوزندن توشرر ایچون هر توری افتزالر ایجاد قیلدیلر و سیاسی نرسه لر ایله عیبیلدیلر، دینسزک ایله تهمت ایدوب، اولدررگه تیوشلی ایدیکی حقنده مشورتلر بپردیلر. آرسطو، دشمانلری ناحق یرده کشی اولدرمک کبی فلاکت که توشماسونلر ایچون «آته» دن قاچدی و «آغریبوز» آطهسینه باروب بر یل طور دیغندن صوگ غرتبده وفات ایتدی. یاشی تخمینا ۶۲ ده ایدی. مد و جزر سببینی بله آلامادیغینه قایغروب وفات ایتدی دیه هم روایت بار.

آرسطو، عادت طشنده زبرهک و علم گه محبتلی بولدیغندن، شول وقتده غی علملرنی گنه احاطه ایدوب توگل، بلکه آنلر اوستینه بر قاچ یاکی فنلر چیقاردی و یک کوب کتاب تألیف ایتدی.

آرسطونک ریاضیات و علم اقتصاد حقنده بولغان اثرلری یوغالدی و باشقه فنلرده گی اثرلرینک کوبسی ناقص و بعضیلری تحریف ایدلگان حالده تابلدی ایسه ده سلامت قالغانلری ده کوبدر. دنیاده بار بولغان اثرلری نلک مرتبه میلادی ایله ۱۴۹۵ ده «وندیک» شهرنده و آندن صوگده آوروپانک هر بر مشهور شهرلرنده طبع اولندی. بتون ترجمه لری جیولوب ۱۸۹۱ ده ۳۵ جلد اوزرنده «لوندون» شهرنده باصلدیغی، فلسفه سی و تعلیم لری اوشبو اثرده تفصیل اوزرنده یان ایدلیدیکی مرویدر. آرسطو اثرلرندن مجرور بولغان تل یالکر تورکی تل گنه در. مونک سببی تورک قومی رومان و خیالی حکایتلر ایله مبتلا بولوب، جدی

میلاددن ۳۴۳ یل نلک تاریخده ما کیدونیا حکمداری فیلیب طرفندن اوزینگ اوغلی اسکندر نی تربیه و تادیب قیلور ایچون دیه چاقرلدیغندن آرسطو، فیلیب سراینه باروب اسکندر گه مؤدب نصب ایدلدی. بو وقتده اسکندر تخمینا ۱۵ و آرسطوده ۲۲ یاشلرنده ایدی. اسکندر نی تعلیم و تربیه قیلو سببندن آرسطونک برقدر عمری (بعض روایتلر گه کوره یش یل) فیلیب سراینده کیچدی. آرسطو، فیلیب قاشنده یک مقبول ایدی. اوشبو سببندن آرسطو غه: «اوغلم بولووینه (اسکندر نی قصد قیلادر) خاطر م خوش و ییگره کده سینک زمانکده دنیغه کیلووینه و سینک تربیه ک نصیب بولووینه شادلانام» دیور ایدی. حتی فیلیب، آرسطو کوکلینی تابار ایچون، خراب حالده یاتوچی «استاجیرا» شهرینی تعمیر ایدوب آرسطو ایچون دیه مذکور شهرده بر مکتب تأسیس قیلدیغی مرویدر.

فیلیب وفات بولوب آنک اوزینه اسکندر حکمدارلق قیلور غه باشلادیغنده آرسطو همیشه ده سرایده ایگ حرمتلو بر آدم بولدی. اسکندر ایسه آگا مشورت ایتمکسزین بر اش اشله مز ایدی. فارس مملکتینی فتح ایتدیکنده اسکندر، هدیه قیلوب بر میلیون ریال و بو کون گه قدر معلوم بولمغان یک کوب حیوان جنسلری یبارمشدر. آرسطو ایسه اوشبو حیوانلرنی معاینه قیلو سببندن یک کوب معلومات کسب ایتدی و حیوانلر حیاتیته متعلق یاکی نرسه لر کشف قیلدی. (اسکندر اوزی ده الوغ عالملردن ایدی، فقط عالمک اسمی، پادشاهلق حضورنده یوغالدیغندن الوغ حکمدار بولمق ایله مشهور بولدی. شونک ایچون اسکندر بختسز پادشاهلردن صانالور). اسکندر نک بعض بر سفرلرنده آرسطو برلکده یوردیکی و اوشبو سفرنده تاریخ طبیعی حقنده غی معلوماتینی آرتدردیغی مرویدر.

آرسطو، میلاددن تخمینا ۳۳۱ سنه لر مقدم بر تاریخده «آته» شهرینه قایتدی و شهر یاننده «لیسو» اسمنده گی سیر میدانده یاکی بر مدرسه تأسیس ایتدی. خلقلرنک سیرگاهلرنده بنا اولندیغندن بو مدرسه گه، گیزمک و یورمک معنالرنده بولغان رومچه «پریاتو» سوزندن اشتقاق قیلوب «پریاتیقوس» اسمی بپردیلر. صوکره آرسطو فلسفه سینه تابع بولغان فلاسفه لرده مذکور مدرسه گه نسبت ایله «پریاتیقی» دیه مشهور بولدیلر. اسلام عالم لری اوشبو سوزنی «یورمک» معناسنده گی «مشی» دن اشتقاق قیلوب «مشائین» دیه ترجمه ایتمشلردر. بعض بر عرب عالم لری آرسطونک آیاقده یورگان حالنده درس اوقوتقان حکیملرینه «مشائین» اسمی بیرلدی دیشلردر. بو ایکی سوزنک درستی اولگیسی بولسه کیرهک.

و حقیقی علملردن لازم درجه‌ده لذت نابدقلری بولسه کیرهک .
 ارسطونک عبارتی آور بولدیغندن عموم استفاده‌سی ایچون
 قولای توگل ایدی . آکلاوچیلرده تورلیچه آکلادیله اوز
 آکلاولرینه کوره تفسیرلر قیلدیله . حتی کوب جملهلردن بر برینه
 ضد بولغان حکمکرلر حیقاردیلر .

آرسطو زمانینه قدر علملر مضبوط توگل . فنلر بیک شوش
 ایدی . حقیقتلر ایله خرافاتلر ، جدی فنلر ایله وهملر برلکده
 بلاق بولوب یورر و فیلسوفلرده شونلرنی تحصیل ایدوب
 شغلنورلر ایدی . آرسطو ایسه ایک نلک حقیقتلرنی وهملردن ،
 جدی فنلرنی خرافاتلردن آیردی و علملرنی قاعده تحتینه حیوب
 منتظم روشده تقسیم قیلدی . علملرنی ، فنلرنی محکم بولغان نیگزله
 اوستینه باشلاب بنا قیلوچی ذات ، آرسطودر .

حیوانلرنی تیکشروب آنلرنک حیاتلری حقنده‌غی سرلرنی
 آچوچی و حیوانلرنک حیاتلری حقنده‌غی فننی ابتدا دیناغه
 حیقاروچی آدمده آرسطودر . ایواوتسیه (تدریجی صورتده تحول
 و تکامل) نظریه‌سینی مسلک قیلوب آمش صوگ عصر عالماری
 بو خصوصده اوزلرنک اماملری آرسطو ایدیکینی سویله‌رله .
 آرسطو ، الله تعالی نك بارلغی و برلگی هم ده قادرلگی
 ایله قائل بولوب هر وقت حقیق و مادی نرسه‌لرگه اهمیت بیر
 و هر اشد ماده و طبیعت ، شکل و هیئت ، سبب هم غایه اسمنده
 دورت نرسه تابلو لازم ایدیکینی دعوی قیلور ایدی . علم روح
 بختنده ، روح ایله ذکا خاصیتلرنک نوعلرنی تفریق و تعریف
 ایدوب اوغراشمش ، «روح» نی ده حیات و حرکتی موجب
 بر یاشرن قوت دیه تانیمشدر . روح انسانینگ باقی ایدیکینه اینانور
 و الوهیتی‌ده هر بر موجوداتنگ غایه‌سی و مقصد اقصاسی دیه
 اعتقاد قیلور ایدی . منطق بختنده ، دوشونوی بیک کوب نوعلرگه
 آبروب صنایع حقنده طبیعت‌گه تقلید قیلور و هر شینی آگا
 تطبیق ایدر ایدی . اخلاق طوغروسنده سفاهت ایله فضیلت
 آراسنده معتدل بر یول اختیار قیلوب ، افراطدن صاقلانو ایله
 وصیت ایدر سیاست هم‌ده اداره مملکت بانبده جمعیتنگ فائده‌سینی
 مقصود ایدوب طوتار ایدی . تشریح علمنده‌گی مهارتی و طوغری
 بلووی امثالسز درجه‌ده بولوب حتی اوشبو صوگ عصر علملری‌ده
 آرسطونک بو طوغروده‌غی معلوماتینه تعجب ایدرلر و بو کون‌گه
 قدر اوشبو حقه‌ده آرسطونک نظیری کیلمادیکینی سویله‌رله . (بو
 سوزده بر آز مبالغه یا که خطالق بولسه کیرهک) . شولای بولسه‌ده
 آرسطونک خطا و سهودن سلامت بولمادیغی و بعض بر سوزلری
 طوغری توگل ایدیکینی علم اهللری طرفندن دعوی قیلنور .
 منطق فتنده قاعده‌لرگه آرتق اهمیت بیرووی ، اوشبو فن هم

ماورای طبیعت خصوصلرنده یا کله‌شوونیه سبب بولدی دیرلر .
 اسپرلکنی مشروع دیه اعتقاد قیلووی و بتون موجوداتنگ
 اساسی توپراق ، صو ، هوا ، اوت (عناصر اربعه) دن عبارت دورت
 بسیط نرسه ایدوب ثانوی حقیقت حالده درست اعتقاد و طوغری
 نظریه بولمادیغی حالده ، علم دنیاسنده‌غی شهرت و حرمتی عادتدن
 طش بولووینه کوره اوزاق زمانلر خلق قاشنده مقبول بولوب
 طوردی (خلقلر ، باطل ایدیکینی بادیکلری حالده سویله‌وچیی
 الوغ آدم بولدیغینه کوره ، شونی درست سوز جمله‌سندن صاناب
 یوروتدیله) .

آرسطو فلسفه‌سینه کوره : هر نرسه نهایتسز درجه‌ده
 تقسیمنی قابل بولوب ، فضا‌ده بوشلق یوق ، همیشه طولیدر . عالم ،
 ایدی بولوب قویاش همیشه سیر ایدوب طوراجق . نسللرنک
 باشلری یوق . یومرقا تاوقدن و تاوق‌ده یومرقادن حاصل بولوب
 هر یومرقادن اول تاوق و هر تاوقدن الک یومرقا بار . باشقه
 حیوانلرده (انسانلر هم شول جمله‌دن) اوشبو ترتیبده‌در . ماده
 آرقی‌ده ، کیمومی‌ده بلکه همیشه برروشدن ایکنجی روش‌گه تحول
 قیلور و اصلا بتماز . یر کره‌سی عالمتک مرکزی بولوب قویاش
 و یولدزلر آنک تیره‌سنده سیر قیلورلر .

آرسطو اثرلری بر چوق و قتلر اعتبارسز قالمش ایسه‌ده
 وفاتدن ایکی عصر صوگ ، بعض بر علملر طرفندن جمع ، اصلاح
 هم تصحیح اولدی . خرستیان روحانلری آرسطو حکمتلرنی
 مکروه کوررلر و اثرلرنی استعمال قیلودن خرستیانلرنی منع
 ایدرلر ایدی . اوشبو سببدن مونک فلسفه‌سی و اثرلری میلادی
 ایله اونبرنجی قرنلرگه قدر خرستیان دنیاسینه مجهول قالمشدر .
 مونک عکسندجه اسلام عالماری بو حکیمتک مرتبه‌سینی آکلادیله ؛
 عباسیلردن منصور و هارون ، رشید و مأمون زمانلرنده اثرلرنی
 ترجمه ایتدیله . مسلکینه غایت رغبت ایتدیکلردن بعض بر
 قاعده‌لرنی تصحیح و تغییر ایله اسلام دنیاسینه کرتدیله . (کلام
 اهللرنک کوب سوزلری آرسطو قاعده‌لردن و یا که آنک طرفندن
 توزولمش اساسلرغه بنا ایدلگان نرسه‌لردن عبارتدر) . اسلام
 عالملرنک حتی بیک کوب قرآن آیتلرنی آرسطو مسلکینه بنا
 ایدوب تفسیر و تاویل قیلورلری ، درستتی سویله‌رگه کیرهک ، اسلام
 دینی ایچون جنایت حساب ایدلورگه تیوشلیدر . فخرالدین ارازینک
 هیئت عالم حقنده‌غی آیتلرنی آرسطو نظریه‌سینه تطبیق قیلووی‌ده
 چوان اوستینه قوتور بولدی . قرآنی ، آرسطو سوزلرنه تطبیق
 ایدرگه نروم یوق ایدی .

اسلام عالملرندن ابن سینا و فارابی ، ابن باجه و کندی ،
 آنلردن باشقه‌ده بیک کوب ذاتلر آرسطو فلسفه‌سی ایله بتون

۱۲) مال کبی عارضی و کوب وقت شقاوتلرگه سبب بولغان نرسه نرده انسانلر ایچون سعادت بولماز.
 ۱۳) اداره ایله تدبیر، طوغریلقدن عبارتدر.
 ۱۴) حکیم نه قدر علم و عقل صاحبی بولسه ده قایغو و حسرتلردن سلامت بولماز. فقط مونگ قایغورلینی ینگاشدرر ایچون «حکمت» نگ کوب یاردهمی تیار.
 ۱۵) جسمانی لذتلر بدتنگ ضعیفله نوینه و عقلنک یوغاوینه سببدر.

۱۶) اوتکانلردن عبرت آل، لکن کیله چکلرگه عبرت بولما!
 ۱۷) یاخشی اییده شلر یوقلغینه کوره بوزوق اییده شلرنگ کوبلیکی ضررلیراقدردر.

«فضیلت برله رذالت بر آدمده جیولسه جیولور، لکن ادب علمی ایله شغلنونک فضیلت ایله صفتلانونغه یاردمی کوب»، هم «اوزینگ فانی اییدیکنی بلوچیلر ایچون دنیا حسرتلری آور بولماز» سوزلریده آرسطوغه منسوبدر.

آرسطو، کیوم سالومنده، آشاو ایچووننده و عموما معیشتنده تکلفسز و معتدل بولوب، بدنی و تاوشی ضعیف، کوزی قسنتی، معدده سی سلامتسز اییدی. هر وقت قر و صحرالرغه چیقوب یورر، صو بویلر نده سیر قیلور، قوش صایر اولرینی و اوین تاوشلرینی، لذتله نوب تکلاب اوطورر اییدی.

آرسطو فلسفه سینگ نیگری بو کونگی فیلسوفلرنگ فلسفه لری قیلندن محسوس و مشاهد نرسه لر، تجربه نردن عبارت بولدیغندن استادی افلاتون مسلکینه خلافدر. چونکه افلاتون فلسفه سی تصور، تأمل و تفکر دن عبارت اییدی. اوشبو سبب دن افلاتون، عقلی فیلسوف بولدیغی حالده، آرسطو بالعکس حسی فیلسوف اییدی. بو کونگی فیلسوفلرنگ آرسطوغه طرفدارلق ایتولرینگ بر سببی ده احتمال اوشبو نقطه در.

آرسطو، الک حالنده طب ایله اشتغال ایتدی ایسه ده فلسفه گه بیرلوب کیتدی و بتون عمرینی شونک ایله اوزدردی. منطق علمینی باشلاب دنیاغه چیقاردیغی ایچون اسلام عالمیری بو ذاتتی «معلم اول» دیه یاد قیلورلر.

آرسطو، میلاددن ۳۲۲ سنه مقدم وفات ایتدی، بر اوغلی و بر قزی همده بیک کوب مال و دولتی قالدی.

عمرلرینی کیچر مشلر، آنک فلسفه سینه شرحلر و حاشیه یازمشلردر. ابن رشد (۱) ایسه آرسطو فلسفه سیننی تمام باشدن یاگا ترتیب ایله ترجمه ایتدی و متعدد شرحلر یازدی. آرسطونی آوروپالورغه باشلاب تانیوچی، ابن رشددر. خرستیان روحانیلرینگ ابن رشدگه لعنت قیلولرینگ سببی ایشته بودر. متنبی شعرلر نده بولغان امثاللر یا که امثال اورتده استعمال ایدلوچی شعرلرنگ آرسطو فلسفه سیندن اقتباس ایدلیدیکنی دعوی ایدوچیلر بار (۲).

آرسطو، انسانلرنگ دنیا ده مسعود یا شاولری ممکنمی، ممکن بولسه مسعودلک نیندی نرسه دن عبارت ایدیکی حقتده تفتیش و کوب وقتلر ذهن صرف قیلدیغندن صوگ، سعادت یالکر عقلی اشردده و روحانی لذتلر ده گنه ایدیکنه قناعت حاصل ایتدی.

بو کوغزددن یکریمی ایکی عصر مقدم وفات بولغان بو فیلسوفنگ بعض بر حکمتلرینی مثال ایدوب بو اورنده کوچرونی موافق کوردک:

- ۱) الک اوصال اییده ش نادانلقدر.
- ۲) عزت برله اولمک، ذات برله یاشامکدن یاخشییراقدردر.
- ۳) نادان کشی اوزینه ده دشمنلق قیلور، ایدی باشقه لرغه نیچوگ دوستلق ایتسون؟
- ۴) آرزغه بولسه ده حس یاقتیلغی بیک کوب حکمت درس لر نندن فائده لیدر.

۵) درست بولا طوروب تلگه آلورغه یاراماغان نرسه اوز اوزگنی مدح ایتمکدر.

۶) فهم خسته لگی بدن خسته لگینه کوره قورقچیلیدر.
 ۷) سعادت، کائناتدن بحث ایتمک و موجودات حالینی فکر قیلیمق، طبیعیانده اعتبار یورتمک سببندن گنه بولورغه ممکن.

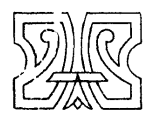
۸) عالملر، اگرده اوز اوزلرینی نادانلردن یوقاری طوتارغه کوچلری یتاسه، اوز اوزلرینی شوشندی عالملردن یوقاری طوتارغه نادانلرنگ کوچلری یتار.

۹) انسانلرنگ باشقه حیوانلردن آرتقلقلری سویلی بلو و آگلی آوایله گنه در. سویلی بلماگان و آگلی آلمانان انسانلرنگ آرتقلقلری بولماز.

۱۰) خسته لگینی یا شروچی سلامتک تاچار.
 ۱۱) بر نرسه نی یاگی آگلونک علامتی، شادلانودر.

(۱) مونک ترجمه حالی حقتده «ابن رشد» اسمنده بر ساله طبع ایدلی.

(۲) بو سوز بیک درست بولماسه کیره ک متنبی اوزی ده بیک توبان صفتلردن توگل. آگرده بعض شعرلری ایله آرسطو فلسفه سی یا که حکمتلری آراسنده موافقت بولسه مونک توارد افکار قیلندن بر شی بولووی ممکن.

مقاله لر :

مسلمانلارنىڭ روحانى خستەلىكى

(«ترجمان حقيقت» دن مقتبس)

آغلاو و فرىادلىرىمىزدا اثر بولمايدىغى كىمى كوروجى كوزلردىن، ايشتوچى قولاقلىرىدىن، آكلاوچى كوكللىرىدىن مەھرۇم قالدۇق. بىتون اشمىز اوز قائىدىمىزنى قايتىرىش، شكايەت و زارلانۇدىن، تىرىيەسلىك و غنادلىقتىن، باشقىلارغا سۆزنى ايتىش و افترا قىلمىقتىن عبارتدۇر. ھەر كىشى، اوزىنى دىنانىڭ مەركىزى حساب ايدىر و ھەر بىر آدم اوز بائىكىنى مەھسۇس قىلىش، دىيادە اوزىدىن الوغ كىشى بولمايدىغى و اوز فەكرلىرىدىن ھەر قانداق بولمايدىغى گەمان ايتار. قىسقىسى: بىز، ھەر بىر ئۆزىمىزگە تابىغۇدەمىز.

اسلام ملتىنىڭ تەقدىرى و تارىخى غەيب رۇشلىرىگە كەردى. عصر سەئادەت و ھەرمەتلىق خەلقنى راشدۇن زىمانلىرى استىنا قىلىندىغىدىن سوڭ اسلام ملتىنىڭ باشىغا كىلگەن فلاكتىر، بلا و مەھسۇسلىق ھەر بىر اوزلىرىنىڭ يول باشچىلىرى و ھەرمەتلىق آدملىرى تەرىپىدىن كىلدى. «وحدت» اوزىرىغا تەسىس ايدىلگەن دىنمىزنى يول باشچىلىرىمىز مەھسۇس و تەرىقىلەر چىقارۇپ قىرغاققا يارۇپ تاشلايدۇر. «اخوت» اوزىرىغا قورالغان اسلام بىناسىنى شۇنى ھەرمەتلىق آدملىرىمىز بىر بىرىگە دۇشمەن بولغان يۈز تۈرلى فرەقەرگە ايرىدۇر. اوشۇ ئۆزىمىزنىڭ تەبىئەتتىكى اولەرق اسلام دىناسى غەيىفە نەدى و انقراض يوللىرىغا كەردى. بىش تىن طورومى طورغان ئۆزىمىز ھەقىقەتتە مەھسۇسلىق بىر بىرى ايله دۇشمەن بولىدۇر، نى دىنا و نى آخىرىغا قانداق بولمى طورغان ئۆزىمىز اچۇن بىك قىممەتلى عمرلىرى تەلف بولدى و بىر بىرىگە دۇشمەنلىق اورلۇقلىرى يەرگە سالنۇپ كۈچلى صورتتە اوسدى. عىن اوشۇ بۇ ھەقىقەت خەستىيان دىناسى جەدى ئۆزىمىز و قانداقلى اشلىرى ايله شەھلەنورگە باشلايدۇر. ايكى اوج عصر مەدەنىيەت، اوشۇنداق اسلام علملىرى سۈندى. اندلس و شام، بەغداد و نىسابور، بخارا و سمرقەند ايسكى شەھەرت و ايسكى كەلەنلىرىنى غائىب ايدۇپ كۈزگى تون مەشائىدە قارانتۇلۇق چوقۇرىغا توشۇپ كەتتۇر. شەھەرى بو شەھەردەگى مەكتەپلەر، مەدرىسەلەر جەدى علملەر، دىنىي فەيلىتلەر، حەقىقەت ھەكىمەت و فەلسەفەلەر يەرنەدە اساطىر اولىن، ايسخولاستىك (ھازىرقى كۈندە ايسە كىتاب دىيەلەر) و جاھل مەركەزلىرى تەرىپىدىن يازمىش ھاشىيەلەر) ايله شەھلەنورلەر. ملتىنىڭ ايرىلۇغى، مەھسۇسلىقنىڭ

بىر بىرىگە دۇشمەنلىرىگە سەبەب بولۇپ ئۆزىمىز ايله ھەر بىر بىرگە. اما بو كۈندە اندلس، شام، بەغداد و نىسابور، بخارا و دىمشىق اورنلىرىنى لوندون، پارىژ، بىرلېن، وىانە، لېسبىغ و پىتربورغ تۈتتۇر. اسلام عالمىدە نادانلىق آرتىدىغى نەسەتتە خەستىيان دىناسىدە علم و فن تەرقى ايتىدى. شۇنىڭ سەبەبىدىن خەستىيان دىناسى اوزىنىڭ اولگى ھالدىن چىقۇپ ھەر بىر مەلتگە غالب بولۇرغا باشلايدۇ. اوجۇز ايللى مىليونلىق اسلاملارنىڭ اوجۇز مىليونى آرزۇغا زىمان اچىندە خەستىيانلار ادارەسىنە توشىدى. اوج مىليوندىن عبارت ھوللاندىيا شۇنى كۈندە قىر مىليوندىن عبارت بولغان اسلاملارغا ھەكىمەت ايتەدۇر. دىك: ھەر بىر ھوللاندىيالىنىڭ قول استىدە اون اوج مىلمان بار. بىتون اسلام عالمىدە آزىمى كۈچى استىقلالى بولغان ھەكىمەتلەر تۈركىيە ايله ايراندن عبارت ايدى. ائىدى ئانلارنىڭ ھاللىرى دە مەلۇم. اسلام مەھسۇسلىرى ھەر يەردە ھەر اوزىمىز مەھسۇسلىقنىڭ بو قەدە تەدى و زىددەتتە توشۇلۇشنى سەبەبلىرىنى تەكشۈرۈپ و تەشەبۇس اوزۇرۇندە: «بو اشلىرىنىڭ سەبەبى اجتماعى تەشەبۇسنىڭ قىسقىسى و ياكى علملردىن، ياكى قەلەم مەھسۇسلىق» دىك قەلەم بىرەيدۇر.

بىز مەھسۇسلىقنىڭ خستەلىكى «بىرلىك، اصولىيەت» قانداقلىق قەدەسىنە قورالغان اسلام دىنىنى مەھسۇسلىق، تەرىقىلەرگە، ايرىم قەدە و شۇ سەبەبلى اجتماعى تەشەبۇسنىڭ تەشەبۇس و اساسسىز ئۆزىمىزگە بنا قىلىنمەقتەن عبارت بولدى. ياكى علملەر و ياكى قەلەم مەھسۇسلىق دىنمىزنى ياخشى آكلاما و ياكى كۈچلى طوروم شەخسى مەھسۇسلىق اچۇن غەمەمى، دىنىي و مىلى مەھسۇسلىقنى قەلەم بولدى. بىز مەھسۇسلىقنىڭ خستەلىكى شۇنى بولدى. دوانى ايسە اوشۇ بۇردىن باشلاپ قىلورغا توشۇلى.

سۇرە:

طورومشۇن آونغان!!

آشاملىقتىن تاماق، آوز اچۇن قابو بورۇچ اچى،
بورۇچىدىن دە يۈرەككە، بل، قىرۇس، تابو، بورۇچ اچى...
..أ..

همزه نك فتحه سی ایله، اول معناسنده بولسه كسره سی ایله سویله نه در. برنجی معناچه ال، ایکنجی معناچه. ایل یازلورغه تیوشدر. «ی» بیت اوزمزده كسره اورته تورادر. بناء علیه اول یازلو بلهن همزه نی سوزو لازم ایهس. همزه سوزلمای ایکن دیب آنی یازمای قالدرو درست ایهس).

ایل- نك اوندن آرتق معناسی باردرد. بری - اول (قریه) معناسنده در. بو، اول معناسنده بولو قالماق درغه ایهس عمومیدرد. «ایل تیمهسه - ایلی یل تورور»، «اینك آوزن تغارغه ایلی اشتانم یوق» مقاللر نده غی - ایل - سوزی اول معناسنده اولانیدرد. ۴ جلد ۴ عددده :

ایم، ایچی . بو سوزلرنی قالماقچه دن ساناب. بولر اورنینه تورکیچه دیه طیب دارو سوزلری کورسه تلمشدر. حالبوکی طیب عریچه. دارو فارسیچه * اولوب. ایم و ایچی سوزلری عمومی تورکیچه در. میشرلر (داء - لا علاج له) معناسنده قلوب: «ایمسز- ایمگه» دیه سب اورتنده قوللانورلر. قازاق مقالنده: «یاخشیی دن یامان توغسه - ایمی تابلماس؛ یاماندن یاخشی توغسه تیگی تابلماس» دیوله در. قیوم الناصری: - علاج، دارو، چاره - دیه تفسیر ایته در.

ایکرج . تورکی تلده بر قز نك اوزندن کچی توغانی- سکل، اوزندن یوک توغانی ایگهچ بولادر. آغالی - اینلی. ایگهچلی - سکللی دیب سویله یلر. بر کیلن اوزینك توشکن قاین یورتنده غی بر قز حکمنده بولادرد کیه وندن اولکن قزغه قاین ایگهچ، کچی قزغه - قاین سکل دیور. بو، قزلر آراسنده آیرمالقدر. بر ایرکک بالانك اوزندن اولکن قز- توتا، کچی قز- توما بولادر. توتالی - اینلی. آغالی - تومالی دیب سویله شه لر. بر ایرکک کشی مینم سکل بار دیو؛ بر کیه و اوزینك کهله شندن اولکن قزغه قاین ایگهچ دیو مکروه در. کیه و- قاین بیکه دیور. کهله شندن کچی گه ایسه بالدر دیر. ایشته، ایگهچ سوزی شاو تورکی عمومی سوزدر.

بو کورسه تدکلم اصلده غی استعماللری در. بو کونده ایسه اوزگرتلوب، اورنلی اورنسز ایتله بیرلر. بوده تلمز بوتقا حالینه کیلوب ایزلوب بوتالوب، بولغانوب بته نك علامتی در. توزه تورگه، اصلی ظرافتنه قایتارورغه وقت ایندی.

قیوم الناصری مونی اولوغ همشیره - دیه تفسیر ایتکن سوك، اصطلاحزده قاین ایگهچ - خاتونم نك توتاسی دیه در. بوده خلق آراسنده غی اورنسز لققه ایهروب سویله مشدر. (لهجه تاتاری - جزء ۱، بیت ۷۵).

(* قاموس تورکی - جلد ۱، بیت ۵۹۷ .

محترم «شورا» نك ۳ جلد، ۲۲ عدد؛ ۴ جلد، ۴ عدد لر نده خلیل افه ندی قارمشی نك و ۲۴ عددده حبیب افه ندی اسحاق نك قالماق سوزلری حقتده جدوللری وسوراولری یازلمش ایدی .

قالماق سوزی تاریخ لسانده «ماغول» دیه یورته در. ماغول ایله تورک نك، یعنی شول آتلا ایله یورته تورغان قوملر نك سب جهتدن اولان یاققلری و یراققلری قای درجده ایدیکن تعیین ایتو مشکلدر. تاریخده اوبغور، بولغار، قرغز، قنای ماغول - قالماق آتلی قوملر بارلغی کورنه در. لکن بو کونگی قوملردن قانغیسی بولغارلر نك قالدغی و قانغیسی قالماقلر نك قالدغی ایکنی بلمسز بر مسئله در؛ لکن بو، شولای بلمسز قالدورورغه یارامای تورغان، جدی صورته تفتیش ایتوب، ازلهب تابارغه تیوشلی بولغان مسئله در.

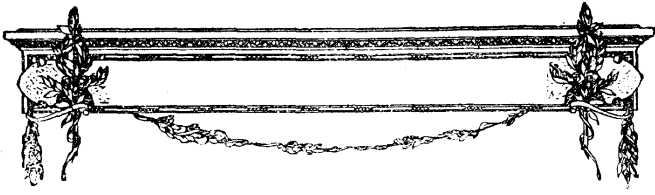
بو کون «باشقرد» دیه یورتلگن خلقلر اچنده بورونغی بولغار، قیچاق، قنای، ماغول اروغلرینك قالدقلری بارلغی برده دعوا قلسا: یوق. دیهرگه کسک حالندن کیلور؛ ویوقلغن اثبات ایته تورغان دلیلر قایدن تابلور؛

شونک شیکلی، بو کونده قالماق دیه یورتلگن قوملر هم بورنغی ماغوللر نك قالدغی می، یاخود تورکی اروغلردن بر بوتاق می قالماق دیه یورته در؛ - بو آراسن تعیین قلو مشکلدر. (اما تورکی تل ایله ماغول تلی نك اصلده بر بولوی اوزی باشقه مسئله در). شونك ایچون بعض لغتلر نك هم تورکی هم قالماق شیوه لر نده بارلغینه آبدرارغه اورن یوق در. بناء علیه قارمشی تورکی شیوه ایله قالماق شیوه سی آراسنده مناسیت ازله وی؛ ح. اسحاق نك: «آلامی بزدن آغان، بز می آلاردن آغان؟» دیه سؤالی کیلشمی وکیلیدر.

قارمشی ترتیب ایتکن جدولده قالماچا اولمق اوزره کورسه تلگن بعض سوزلرنی ملاحظه سز قالدرا آلامیز؛ ۳ جلد ۲۲ عددده :

ایل . بو سوزنی خلیل افه ندی «ان» صورته یازمش، همده قول معناسنده اولان ال نیده شول صورته یازمش؛ حالبوکی تلفظه ایکیسی آراسنده فرق کلی باردرد. قول معناسنده بولسه

مسلمانلر آراسنده علم تارالماو حقنده

«شورا» مجله علمیه سنده مسلمانلر آراسنده علم تارالماو حقنده بیک کوب افندیلر قلم یورتدیلر. بو مذکور افندیلر کور-سه تکان سیلر احتمال که باریسی ده درستدر. مین آنسه کرشمیم. مینم بو اورنده یازاچق نرسه مویگا قدر ایشتمولمگان نرسه توگل، بلکه شول یازوچیلردن برسکن تکرار ایسکه توشروندن عبارتدر. محمد حنفی افندی حضرتلری علم تارالماو حقنده دفعه لرجه یازدی، مونک بر مقاله سنده اوشبو سوزلر بار ایدی:

«مسلمانلر آراسنده علم تارالماونگ سببی مطالعه لری حیقمش، ذهنلری صاف شاگردلرنک یاخشی محله و شهرلرگه اورنلاشا آلمادقلریدر. شوندی کوب محله و شهرلرگه کوب وقتده لیاقتسز و خلق ایچون فائده سز آدملر، بارماق و کوز اشارت لرینه کوره امتحان ویروب اورنلاشا. امتحان ضوتولرنده شفاعت سیئه نک حکم ایتمگی آیلچ حاللردندر. هر حالده یاخشی اورنلرغه یاخشی آدملرنی آله توتارغه تیوشلی بولسه کیرهک. درست موندی شیلر احتمال که طول آبصطایلرغه ویتیم بالارغه شفقت ایتمک ایچون بولور. لکن اعانت خزینه سی بولسه آنلرغه باشقه یوللر ایله اعانت قیلو ممکن بولور ایدی. «علم تارالماونک باش سبی آچه یوقلق» دیولمش سوزهم درست اولوب، بلکه بتون سبی اوشبوغنه دیولسه خطا اولماز. دنیا مقصودلرنک هر برسه آچه برله ایرشوب اولدیغی کبی علمگه ده آچه ایله ایرشمک ممکن.»

ظن عاجزانه کوره محمدحنفی حضرتنگ بو سوزلری نقطه بنقطه، حرف به حرف درست کورنه در. بزنگ اوللرده یاخشی اورنلرغه لیاقتلی شاگردلر انتخاب قیلوب طورو قایدیه؟ لیاقتسز، احوال عالمدن خبرلری یوق، خلق ایچون فایده سز بر آدم خلقتی طونوق صو برله ن قیوندرسه مذکور آدمگه تقانی برسی آرتدن برسی یاودروب غنه تورالر. اما آوزندن جوهر ساچوب تورا تورغان کشی بولسه ده تلگی اشنی اشله مه سه ایله نوب ده قازامیلر. شهرلرنک حاللرین مین بلمیم. بزده مدرسه، دارالعلوم اوقو یورتلرنی تقدیر ایتو یوق، بزم روسیه اسلاملری ایچنده هر جهتی جیتش اوچ دورت دانه مدرسه بار: حسینیه، محمدیه، عالیه، بوی. بوی مع التأسف کوزدن یوغالیدی. بو مدرسه لردن چتقان شاگردلرنک آکلری، فکری آچق، هر ترسه دن خبردار،

آپا سوزی ایسه توغانلق مناسبتنده گی لغت ایسه. فقط ایرکه لک- تلطیف- لاسکاتیلنه اورنده مخاطبه اوچون یوره تورغان سوزدر. آبی، اتی، انی، قیلندن قوللانلا تورغان سوزدر.

«ایگه چم اوینه بارغانچه - ایگه چیلک اون تارتورمن» دیب بر قز ایتکن. شول سوز خلق آراسنده مقال بولوب قالغان. ایگه، ایگه سوزلرنده گی - گیگه قلب قلوب اییه، اییه صورتینه اورلرگه ن. بوزنده بر قزنگ اوینه بر کشی اییه قوشوب (یاساب) اوترغانده ایکنچی بر قز کیوب: «ایده، ایگه چک اوینه بارایق» دیسه کیرهک. شونده تگی قز جواب یروب ایهرچی که اون تارتاسم بار، ایگه چم اوینه بارمایمن، دیگن بولادر. حییب افه ندی اسحاقی اوشنداق اوزینه جواب تاپوب آلا بلور.

مهم • بو سوز ایگه باشده بالار آوزندن آلتغاندر. مهم مهم یاخود مهمه ی سوزلرن بله گن تورک بالاسی یوقدر. عثمانیلر مونی ندی که خاصلاب یورته لرده ایجهک سوزیده شیودلرنده باردر. قاموس تورکیده (جزء ۱، بیت ۱۶۴ ده) «اجیک» صورتده قید اولمشدر. هر حالده مهم (مهمه) سوزی عمومی تورکی سوزدر؛ قالمقلرنقی قلوب کورسه تو جایز ایسه. حسن علی.

«اول جرلی»

بار کوچنی جرغه صرف ایتیم، اوچریم جرلامیم طنغه طورسون تخطر، بوزممن هم صرلامیم. آبدریم: نیک بر آوزلانسام اولنگ جرلرن، جرلیمن کونلر بویی، چیکلهب، حسابلاب جرلامیم. نهی خدایا! نه قدده الهام، شوندی شهب جرلر چغا جرلیمن قای بر زمان تونلر بویچه یوقلامیم. استیلا ایته خدانک امری بارلق ذهنمی جرلیسی کیلگان وقت هیچ بر یازالمیم، اویلامیم. ملی کوی شول، ملی جر شول، نهی، اولقای، جرلرک برگنه کوی صزدروب قوی، قایغی قالمی، صرلامیم. بارچه موک، بار قایغینی اورتاقلاشاسک سینگنه جرلامیم دیب ایتمن تیک، نیندی جانندن جرلامیم!! عزالدین ایسانبیردین.

یاخشی اور نلر دہ بولوی تیوش ، آلارشول وقتدہ غنہ خلق آراسندہ علم تارالوغہ سبب بولاچقلدردر .

دخی محمدحنفی حضرت: آچہ سزلق دیگان ایدی . خلقمزنک آچہ سز فقیر بولولرینہ سبب اقتصادسزلق ایله اسرافاتدر . آشلق و ایگون اوکٹان یلر دہ آللرینی چیتدن قاراساڭ ، اول کورغی کییان آشلق قابلاب آغان بولاب . بو آشلق و ایگونلر قایدہ کیتہ ؛ بو آشلقلر تیرہ یاقدهغی روس آللرندہ بولا تورغان بازارلر دہ ایسرتکچ کہ وقش کوتدہ قوناقغہ یورشورگہ ، صیلاشورغہ ، ایشان حضرتلرینی آشاتورغہ ، شوندی لزومسز اسرافاتلرغہ کیتوب بته در . منہ مین سزگہ اوز آولمزنی غنہ یازیم ثلی : آولمزدہ ۵۰ آربادلن باشلاب ۲۰۰۰ آربالر قدر ایگون آغان کشیلر بار . دیک کہ ، مونک اڭ آزالغانی ۵۰ آربا ، شونی ایسابلہ قاریق : بر آربادلن ۱۰ بود توشہ ، بولای بولغاندہ ۵۰ آرباغہ ۱۰×۵۰ = ۵۰۰ بود ایگون بولادر . اول ۵۰۰ بوددن یل ایله نہ سنہ آشارغہ یوز بود ، ۲۰۰ بود کیوم سالوم و باشقہ مصرفلرغہ کیتسون . ۲۰۰ بودی قالادر . بو ۲۰۰ بود ۵۰ تیندنکنہ صاتفانده دہ ۱۰۰ صوم آچہ بولادر . بو ۱۰۰ صوم آچہ نی قالدرای کیلگانده یلر اوتہ اوتہ کوبہ یه چگی ، شولای ایتوب بایوب کیتہ چکی طیبی در . لکن بولای اشلہوچی بارمی ؟ البتہ یوق . ۵۰ آربا ایگون آراقیغہ و باشقہ لزومسز اسرافاتقہ کیتہ دہ بته ، یتمی دہ قالا . یتماسہ یاز کونی زاکلاد برلہ ایکی - اوج حقن تولہرگہ رضا بولوب بایلردن آرش آلوب قایتہ لر . مین اڭ آزالغان کیشینی یازدم ، شوگا قیاس قیلوب قارا کر .

دیمک کہ ، بزنگ خلقنک فقیر بولوینہ سبب اقتصادسزلق ، ایسرتکچ ، لزومسز اسرافات بولدی . اگر خلقمزنی بایتہ سمز کیلسہ شولارنک آرابزدہ کوتارلوینہ طرشورغہ کیردک . اگر خلقمزن آراسندن اسرافات ، ایسرتکچ کوتارلوب آنک اورتہ اقتصادلیق ، اعتدال یرلہ شسہ شہہ سز خلقمزن بای بولاچقلدردر .

محمد بن عطاء الله المسلمی .

لطائف

۱۶۵

طمع ایله شہور بولغان «اشعب» دن: نیچہ حدیث یادلادک؟ دیب صورغانلر ایدی . موگا قارشو اشعب: «ایکی حدیث یادلاغان ایدم ، برسینی ابن عباس اونوتقان ، ایکنجیسینی اوزم اونوتدم» دیب جواب بیردی .

نیچکنہ بولسده ملتکہ خدمت ایتہرگہ لیاقتلی اولاقچلرندہ شہہ یوق . لکن شول افندیلرینی بزنگ ملت تقدیر ایتہ می ؟ مدرسہ نی اکمال قیلغاچدہ یاخشی محلہ و اورنلرغہ ، اہلا و سہلا دیہ قبول ایتوب آلارمی ؟ مع التأسف بو سؤللرغہ «یوق» ؛ دیودن باشقہ جواب بیروب بولمی . بزنگ خلق قاشندہ مذکور مدرسہ لردن چققان شاگردلرنگ ایگ ایسکی اصولدہ غی مدرسہ لردن چققان شاگردلر قدرلری یوق ایکاتی انکار ایتوچی بولماز .

حسینیہ نک دوامہ ۲۳ یل ، محمدیہ نکنہ آندندہ آرتق ، عالیہ نکنہ دہ ۷-۸ یلر بولا ایندی . بو مدتلدہ بو مدرسہ لردن ثلہ کیملر یتشکاندر . یتشکاندر دیب ایتہ آلمیم . لکن مذکور افندیلردن بررسی برر شہر یا خود باشقہ یاخشی محلہ لرگہ اورناشقانلری بارمی ؟ مسلمانلر کوب شہرلرنگ محلہ لرن بارسندہ . . . . . لیلر اشغال ایتکانلر . منہ بو ، خلقمزنک مدرسہ لرنی و آندن چققان شاگردلرینی تقدیر ایتہ آماولری باری دہ علم تارالوغہ زور مانعدر . محلہ لرگہ امام صایلاغاندہ بیک دقت ایتہرگہ تیوشلی . بو بر اویون توگل ، محلہ نگ دنیا و آخرت سعادتلی امام افندیگہ باغلودر . چونکہ مسجد ، مکتب ادارہ لری امام قولندہ بولادر . اول تلاسہ آلارنی اصلاح قیلا ، تلاسہ بتونلای یردہ تاشلی . امام افندی محلہ نی معارفلی ایتہرگہ دہ ، معارفدن یراقلاشدروب جہالت چوقرینہ باطرورغہ دہ ممکن . اخلص مدرسہ برلہ مدرسہ نی ، شاگرد برلہ شاگردنی آیررغہ تیوشلی .

کوروب طورامز یاوروبایلر - یراقغہ دہ کیتیمک وطنداشلر مز روسلر - دارالفنون اکمال قیلغان بر شاگردنی وولوستتی پیسر و بر ابتدائی مکتب بتورگان شاگردنی مینیستر ایتوب قوییلر ، بلدکہ عکسچہ در . منہ بزده یاخشی مدرسہ لردن چققان شاگردلرینی یاخشی اورنلرغہ قویارغہ تیوشلیمز . احتمال کہ ، او قوییلردن ایتوب - چیلر بولور: بو آدم ملا ، امام ، مؤذن مسئلہ لرینہ کرشکان - ترقی ، علم تارالو دیب ایتکان نرسہ لر آندی سطحی نرسہ لرگہ باغلو توگل ، دیب . اما بزنگ مدرسہ لردن چققان شاگردلرنگ مینیستر ، آدواقات دو قوتور ماشینیست بولاچقلمز یوق . همان دہ شول یه امام یه معلم بولالر . شول اورنلرنگ یاخشیلرن یاخشی شاگردلر اشغال ایتہرگہ تیوشلی دیب ایتہم .

«شورا» نک ۱۲ نجی عدد (اوتکان یل) قابندہ ، عبدالحیر المسلمی (رحمہ اللہ نی): «ایکنجی مرجانی بولاچق بر ذات ایدی ، فقط پتراول مسلمانلری تقدیر ایتہ آلمادیلر . آنک شولای بولوینہ مانع بولدیلر» مفهومندہ بر سوز یازلغان ایدی . بو بیک درست سوز . ملتکہ خدمت ایتہر ایچون اورنک جاییلی بولوی بیک کوب ناردم ایتہ در . شوٹک ایچون ملتکہ فائده سی تیردی شاگردلرنگ

III

محتوم قلی و آنک اشعارى

محتوم قلی حقهده باقولین اوشبو سوزلرنی ایته :

« محتوم قلی تورکمنلر نك هم قیله لرنده ده غایت محترمدر . بو خالق شاعرینك حیاتی حقهده معلومات غایت محدود . شول قدرسی معلوم ، که اول گوکلان قیله سندن بولغان هم (یرلی خلق آراسنده) بیک عالمگی ایله آیرم بولغان . آنک اوز سوزی بویچه اول کشف که مظهر بولغان — عمرنی توشنده کوروب آندن شاعرلك آغان . محتوم قلی نك یازغان کتابلری هر وقت اوشبیر کشف حکایه سی ایله باشلانلر . هم تورکمنلر آراسنده بو طوغرودده غی جرنی یاتدن بله گان کشیلر طابلسده ده بیک آز طابور . گوکلانندن چقغان محتوم قلی تورکمن قیله لری ، بیگره کده گوکلان بله ن یوموت قیله لری آراسنده غی منگولک دشمانلقنی بتررگه . عمومی دشمانلری بولغان ایرانغه عمومی اتمامق یاصارغه اجتهاد ایسکان ؛ محتوم قلی تورکمنلر آراسنده هیچ شبهه سز مقدس بر ذات ؛ تورکمنلر محتوم قلی نرسه سویله گان ، نی یازغان ، بولار بارسیده ایرته یا که صوگ بر وجودگه چغارغه تیوشلی نرسه لر دیب اعتقاد ایته لر . مثلاً :

۱۸۶۷نجی یل تورکمنلر اوزلرینك ایرانغه قارشى صوگمى صوغش لرن هم اول اشده افغانلی سلطان محمد خان نك باشلق ایتون محتوم قلی نك آلدن آیتووی بویچه بولدی دیب ایته لر . هم بو بیک قوتلی مکار (авантюристы) نك باشده غی یتشکلکری بارسیده محتوم قلی ایسکانچه بولدی ، دیلر . لکن محتوم قلی نك : اول کسه استرابادنی آور هم تورکمنلر بتون ایراتی آور دیگانی خدای طرفندن وجودگه چقماسقه حکم ایلولگان دیلر . محتوم قلی نك اسمی ، کیرهك گوکلانلرده ، کیرهك یوموت لرده غایت محترمدر . شاعر آلارده تمام مقدس بر ذات . آنک شعرلرندن آیرم استروفالرنی معیشتده یته کچی لک ایته تورغان قانونلر اورینه یورته لر هم یاددن بله لر . کوب وقته آنک شعرلری حکمتلی سوزلر اورینه یوری . محتوم قلی نك یازغان دیوانلری تورکمنلر آراسنده غایت آز هم یازغان قدر دیوانی نیقدر قالون بولماسون ، تورکمنلر آنی همان تام توگک دیلر . چونکه آلاز بو شاعر طرفندن ایلولگان اشعارنك بارسنده یازوب بترو ممکن توگک دیب اوایلیر . تورکمنلر اوزلری

بو شاعرنك اشعارندن اینک کوبسن یاددن بله لر . اوشبو سبیدن ، یازارغه حاجت تاپیلر ؛ مونگ اوستینه بولارده یازو بلوچیلر بیک آز . محتوم قلی نك یازغان دیوانلری ، آنک ، تورلی وقته یازغان تورلی اشعارینک بولاماسندن عبارت بولا هم بولار هیچ بر ترتیسز جیولغان بولالر .»

وامبری اوزینک « اورتا آزیاهه سیاحت » لرینک برنجی جلدنده (پیتربورغ طبعی ۱۸۶۵نجی یل) تورکمنلر حقهده غی باندده ، محتوم قلی حقهده آیتوب کیته . آنک سویله گانی ده باقولین نکینه اوخشی ؛ اول ایته : « محتوم قلی تورکمنلر آراسنده خارق العاده بر کشی دیب طانولا . اول گویا اوزینک طورغان اورتدن اولک بخارا ، خیوا شهرلرنده نیلر بولغان بلوب طورغان » . موندن صوگ یوغاریده سویله نگان کشفنی سویله ب کیتوب ایته : « بر وقت اول اوزی آط اوستنده طورغان کویچه بیک قاتی یوقلاب کیتکان هم توشنده اوزن مکده کورگان . اطرافن پیغمبر علیه السلام هم خلیفه لر ایله ندروب آغانلر . اول بیک قاوشاب آلدینه قاراغان . شول وقت حضرت عمرنک اوزینه اشارت ایسکان کورگان . عمر آگا دعا قیلغان هم یومشاقنه آیتوب ما گهایینه اورغان . اوشبونک ایله آنک کولکینه شاعرلك الهام ایلولگان » (ص ۱۵۹ — ۱۵۸) . محتوم قلی نك ترجمه سی حقهده موندن آرتق معلومات بلیمیز . عبدالرحمن نیازی افندیده باشقه لریده قای وقت عمر ایسکان ایکنده تعیین آیتوب ایته آلیر (عبدالرحمن افندی یوز یلر الگاری نولگان دیب قناغله نه) . وامبری غه قزیل آخوند دیگان تورکمن ملامسینک ایتوونچه . محتوم قلی وامبرینک سیاحتندن (۱۸۶۳نجی یل) اون سیکز یل مقدم وفات ایسکان . بوگا قاراغانده آنک وفاتی ۱۸۴۵نجی یل ده بولا . اول اوزینک قیله سی گوکلان ایله یومونلی آراسنده غی صوغشده وفات ایسکان (ص ۱۵۹) . صامایلویویچ نك ایتوونچه : « محتوم قلی نك آتاسی دولت محمد ملا ، لقبی « آزادی » دخی شاعر بولغان . اول گوکلان قیله سندن گورکز اروغندن بولغان . اول اون سکزنجی عصرده عمر ایسکان . آنک اخلاقغه عائد « وعظ آزادی — مئوی » اسمنده اثری تورکمنلر آراسنده یوری ایس » (۱) . محتوم قلی ترجمه حالی حقهده بار طابا آلدقز معلومات اوشبودر . تورکمنلر آراسندن بو حقهده معلومات آلوب یازغان کشی بولسه البته ادبیات تاریخمیزغه زور خدمت ایسکان بولور ایدی .

محتوم قلی نك اشعارى حقهده یازاچاق اوز سوزلرمزنی

(1) См. Зап. Вост. отд. Имп. Русс. Арх. общ. т. XVIII, стр. 0159, сп. 4, и протоколы заседаний того общ. т. XVIII, стр. XIX, и т. XIX, стр. 08.

VI

مختوم قلى نك مجموعه اشعارى

عبدالرحمن افندى نشر ايتكان ديواندن باشقه ميكا مختوم قلى نك بر نيچه شعر مجموعه لرى معلوم . بولار آراسندن ايگ كيگ اولغانى مينم اوز قولمده غى يازمه نسخه در . بو نسخه نى ميكا خو قنده يرلى معلم عاشور على افندى ظاهر ف يبه رگان ايدى . بو نسخه آرياتاليستر كورگان هم نسخه لر دنده كيگ . مونده بارسى ايكي يوز اون قصيده بار . تعليق خطى ايله يحيى ايتلوب ۲۷۹ صحيفه ده ۸۰ قولده يازغان . اسكى يازمه ، لىكن قاي سنه ده يازغانى ذكر ايتلمگان . عبدالرحمن افندى حاضر گه بارسى ۴۵ قصيده نشر ايتكان . وامبرى نك مجموعه سنده ۳۱ تام قصيده ، ۱۰ قدر قطعه لر بار . بارسى ۴۱ بولا . پرافيسور بيريزين نك Турецкая Хрестоматія اسمنده نشر ايتكان اثرينك ايكنچى جلدنده بارى بر بيت قصيده بار . موندن باشقه شيخ سليمانى نك « لغت چغتاي و توركى عثمانى » ديگان كتابنده مختوم قلى نك بيتلى ۱۸ اورنده ذكر ايتوله (۱) . مشهور استراومف ده مختوم قلى اشعارن نشر ايتكان ، لىكن مين آنى كورمدم . اول بارسى ۵۰ نسخه گنه باصلغان (۱۹۰۷ نچى سنه تاشكند) . آنده بارسى ، صامايولوچ يانچه . ۸۱ غزل (۲) بار اعش . پرافيسور صامايولوچ ديوان نك كوب نسخه لرن كورگان . اوزنده آلى نسخه كچوك يازما نسخه لر بار ايمش . اول مونك اوسته ايراتورسكى بوليجنى بيبليوتيكاده گى ايكي نسخه هم تاشكند عمومى كتبخانه سنده غى ايراطورسكى كيوگرافچسكى جمعيتك كتبخانه سنده غى نسخه لر هم باشقه بعض بر كشير قولنده غى نسخه لرن كورگان . آنك بارلق كورگان غزل لر نك صانى ۱۹۷ در . كيرك بزك كوردكز ، كيرك صامايولوچ كورگان قصيده لر بارسى ده بر برسى ايله تداخل ايتلر . اوشبو سيبدين حاضر گه معلوم اولغان تورلى مجموعه لرده گى قصيده لر نك عددى نيچه يوزلر گه يتسه ده حقيقتده بارسى ۲۷۰ له بدن آرتمى . بزك قولده غى مجموعه ده بارسى ۲۰۹ غزل ، مونده باشقه لر طرفندن كورلگان ۸۰ قدر قصيده يوق . اما اوزنده باشقه آرياتاليستر طرفندن كورلمگان ۶۸ غزل بار . صامايولوچ ده بارسى ۱۹۷ غزل (بولارنك ۱۳۷ سى بزك مجموعه ده بار) + بزك مجموعه ده گنه اولغان ۶۸ + وامبرى مجموعه سنده گنه بولغان ۲ + عبدالرحمن افندى مجموعه سنده . (۱) اوشبو بيتلر ده : ۳ ، ۱۳ ، ۱۵ ، ۲۰ ، ۳۴ ، ۳۹ ، ۶۳ ، ۱۰۸ ، ۱۵۸ ، ۱۶۸ ، ۱۹۸ ، ۲۵۴ ، ۲۱۱ ، ۲۵۹ ، ۲۷۸ ، ۲۹۴ ، ۲۹۵ . (۲) اورتا آزيا خلق شاعرلر نده غزل كلمه سى هم تورلى قصيده لر گه ده اطلاق ايتوله ؛ معنى هم فورما جهتلر نده هيچ اعتبار ايتيجه .

ايكنچى بر فرهيته قالدروب طوروب حاضر گه چيتلر نك ايتكانلر گنه كوچره مز . وامبرى ايتله : (سياحتنامه ، جلد ۱ ، ص ۱۵۹) « مختوم قلى نك اشعارى بزك ايچون فوق العاده اهميتلى ؛ چونكه اول بردن صاف توركن لهجه سينك غونه لر يدر ، ايكنچيدن اول بزك شرف خلقينك معناسى . روحى حقنده باشقه شرف محرر لر نك ادبى اثرلر نده سويله نمه گان كوب معلوماتى يك تفصيل ايله سويلى . . . »

صامايولوچ ايتله : « توركنلر آراسنده غنه توكل ، بلكه بتون تورك خلقى آراسنده حرمتلى اورن قازانورغه تيوشلى بولغان بو متهكر ، معلم ، شاعر نك اثرلرى بزك ايچون البته اوگره نلور گه تيوشدر . مونك اشعارى حقنده بر خيوا عالمى اوشبو سوزنى ايتله : « صوفى مختوم قلى تركى لفظى بيه آيغان اشعارى اگر چنديكه قافيه سنج خورده دانلارغه بحرلار مواز تيدن قيراقراق كورونور . ليكن نصاب و تبيه در آبور و لؤلؤ شوارلر بيه مملو جهتيدن پارچه نك قوللار يغه ياقيملى و قيزيقليراق كورونور . بزك تميشمز بو نيچه مختوم قلى اسمى آستونده جيولغان هم توركنجه شعرلر مختوم قلى نك اولمازغه تيوش . ئلى آنك اشعارى نى درجه ده كوب هم نيدى شعرلر ايتكانن تعيين ايتله ايچون آنك اشعارينك تورك طائفه لر نك تورلىسى آراسنده يورگان روايتلر نك جيوب قارارغه هم آلارنى باشقه شاعرلر نك اشعارى ايله تيكله ب قارارغه لازمدر . مختوم قلى اشعارينه تيوشلى توصيف (خاراكتيريستيكا) نى شول وقتغه بيرر گه ممكن . هر حالده مختوم قلى اشعارى اوستنده تفيد ، محاكمه نقطه سندن اشتغال ايتو ، كيره ك ادبى ، تاريخى ، اتناغرافيا ، لينگويستيكا جهتلر ندى غايت مهمدر » (۱) .

آنك اشعارى حقنده چيتلر طرفندن ايتولمگان سوزلر اوشبولدر . شولاي ، بزك آرياتاليستر ئلى مختوم قلى نك اشعارى حقنده شوندى اوستكى بر نظرلر ايله گنه قناعتلر نله . بيك مهم دليل ؛ لىكن نيچك مهم ايتكانن ئلى همان كورسه تكاليرى يوق . ظنمچه بو آرياتاليستر افنديلر مختوم قلى اشعارينه توصيف بيروده آنك بار اشعارن جيوب بترو ، هم باشقه شاعرلر نك اثرلر ن چنلاب اوگره نوگه ده توقتاب طورماسلر ايدى ؛ مونده آرياتاليستر گه اوگنايسز لاغان ايكنچى بر جهت بار : اولده - آلارنك بزك تلمز ، معنامز ، روحز ايله بيك آز طانش بولولرى در . شولاي ايتوب بزك مختوم قلى اشعارى حقنده چنلاب سويله ر گه اورن كيگ ئلى .

گنه اولغان ۲ = بولار باریسی بولا ۲۶۹ غزل .

بو قصیده لرنک بارسنده کوئی بیتلر (стихи) بار ایکانن حاضرگه تعیین ایتوب بولمادی . هر نیکدر اوزمنگ مجموعه دهگی بیتلرنی صاناب قاراسامده بر فائده چیقاردی بولمادی ؛ چونکه صامایلوویچ بیتلرنی صانواده بایناق اوگمیسز حالده قالغان ؛ بعض وقت توتوس کوبلیرنی بر بیتکه ، بعض وقت مصراعلرنی بر بیتکه حسابلی . بواش کوب وقت وزنی تعیین ایته آلمودن کیلگان . چونکه بر قصیده نی عرب عروضی اعتباری ایله قاراغانده بر نیچه بیتلرگه آیرورغه توغری کیلسه تورکی وزن ایله آلارنک یارطیسی کیلوب چقادر . مثلا: عربی رمل ایله ، ۱۱ ایجکلکی تورکی وزنلر کی . اوشبو سیدن حاضرگه مختوم قلی نك غزللری باریسی ۲۶۹ ایکانن ایتساکده آلارده نیچه بیتلر بولغانون ییگولی آلمادق . هم پرافیسور صامایلوویچ نك صانواوی ده موفقیتسز چقغان .

مختوم قلی دیوانلرنک تورلی روایت (варианты) لری آراسنده کوب آیرما بولا . مثلا بر بیت منم قولدهغی مجموعه ، وامبری ، نیازی نشرلی ، صامایلوویچ لرده بونلهی بر برسینه باشقه ، حتی بولار مجموعه لرنی یازوچی کشیلرنک لهجه لرنه قاراب باشقارا . مثلا منیم قولدهغی مجموعه ده ، خیوا تیره سنده یازلغانی اوچون اوزبک ، سارت لهجه سینگ خصوصیتلری آچق کورونوب طور . ایکنه چیدن بو شعرلرنی تورکستانده ، تورکمنلر آراسنده یاددن باهر دیدک . آنده هر کم اوز طرفندن بو شعرلرگه بر آز اوزگه لیک بیره بولورغه کیرهک . کوچروچیلر یرلی خلق آغزندن کوچره لر ؛ تورلی نسخه لر آراسنده بایناق آیرما بولوی اوشبو سبیلردن بولسه کیرهک . حتی بو روایتلر آراسندن وامبری نسخه سنده بیک کوب یاگکشلر بار . لکن آگاده قارامیچه وامبری ترجمه ایته بیرگان . عبدالرحمن افندیده بو بایناق بار . اوشبونک اوچونده بزگه مختوم قلی نك نیندی هم نیکدر اشعاری بار ایکانن حیوب کورگاتنک صوکنده آلارنک ممکن قدر بیک کوب روایتلرنی حیارغه کیرهک . اوشبو- لارنک مجموعه سن تطبیق ایتکانده گنه مختوم قلی نك اشعاری توزوک بر صورتده حیولا آور . اگر عبدالرحمن أفندی کیبی فداکار ادبیات عاشق لری مختوم قلی نك اشعارن توزوک بر صورتده نشر ایتونی تله سهر آلارغه تورکمنلر آراسنده یوروب تورلی روایتلرنی تفتیش ایتهرگه هم بیتلر دهگی لغت خاصه (идіомы) لرن صوراشوب یازوب آلورغه هم نشر وقتنده شول ایشلرگه بیک نق اعتناء ایتهرگه تیوشدر . مجموعه لرنک بو کونگه قدر چقغانلرنک هیچ برسنده بر ترتیب یوق ؛ حالبوکه بو غایت اوگمیسزدر . مونده بر ایش اشلرگه کیرهک . شعرلرنک تاریخلری معلوم بولماقدن آلارنی تاریخی ترتیبکه قویوب بولمای . فقط مصراعلرنه قاراب حروف هجا ترتیبچه

تزره گه قالا . برده بولماچاچ بوده بر ترتیب اولور ایدی . صاما- یلوویچ ده اوزینک کورسه تکج (указатель) یفی اوشبو ترتیبده حیغان . اما بتون اشعارن معنی لرنه قاراب آیرغانده دخی یخشی بولور . منیم قولدهغی مجموعه ده دخی بر قزق خصوصیت بار . مونده بتون غزللرنک تقریباً یارطیلاشنده اول غزلنی مختوم قلی نیندی مناسبت ایله ایتکانی یازلغان . بو ثلی حاضرگه فقط منیم قولدهغی مجموعه ده کورلیدی . احتمالنکه باشقه لری توغروسنده ده بولارنی طابوب بولور . مجرعه لرنی نشر ایتکانده بولارنیده اعتبار ایتکانده بیک یخشی بولور ایدی .

مختوم قلی تورک - تاتار شاعرلری آراسنده ایک زورسی توگل ؛ لکن تورک - تاتارلرنک « خلق شاعرلری » آراسنده مهم اورتی اشغال ایتکانلرندن برسیدر . آنک تورلی نصیحتلر هم بیک عادی . لکن کوب وقتده بایناق ماتور اولغان تصویرلری ایله « بارچه نك قولاقلاریغه یاقیملی وقیز یقیدیراق کورونگان » اشعاری بزنگ ادبیاتنک جاهلیت دوری » اچنده یخشی اوق مهم اورتی اشغال ایتهلر . ادبیات تالیخیمز اوچون قدرلی اولغان بو اثرلرنی بزگه چنلاب حیو و ممکن قدر کوب اعتناء ایله بولارنک اوستنده اشله ، نشر ایتو لازمدر . بو حقدده من عبدالرحمن أفندی نک خدمتن تبریک ایتکاتنک صوکنده اوز طرفندن بو خدمتلرده عبدالرحمن افندی لر ایله برگه بولماچاغنی عرض ایتمن . الله تله سه کیله چکده بر فرصت ایله مختوم قلی اشعارینه عائد بعض بر تفتیشلر (разборы) یازارمز . بو سفرگه ادبیات مجملریزه بر بولوشلق بولسون دیب ، محترم شاعرلرنک نیندی غزللری بار ایکانن کورستو اوچون « مختوم قلی نك غزللرنه کورسه تکج » یازدم . حاضرگه قولدن کیلگانی شول .

✱

شعر :

اوزیمه نصیحت

بو دنیادن تماماً بیزمه سگ سین
کیله چکندن ده امید اوزمه سگ سین ،
قولکننی قاوشروب ئویده اوطورما !
کسبکه کیت یا که طوتون اوقورغه .
زمانتک آغومینه قارشی بارما
ایهر قالما شاگرد بول سین آگارغه ؛
زمانه سوبه طریش اشچیلرنی ،
اوقوب بلملی بولغان کشیلرنی .

احمد آقوبلی . آسقار اولی .

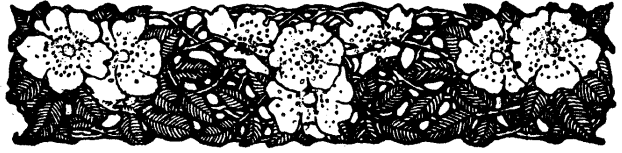
شەرىندىن «ئورنبورغ» شەرىتە باروب محاصىرە قىلغان. شول سەبەبى
ئورنبورغدە زور آچلىق بولغان. ئندە (ئورنبورغدە) آيىط باباينىڭ
اينىسى سەيد بار ايكان. اول اوزىنىڭ بىرگنە بود اونىنى قاجروب
صاقلاغان وحلى صوغە ايزوب شونىڭ اينە آچ اولمى قالغان.

بىر زمان «جايىق» دە: «بوغاچوف، قازان شەرىنى آورغە
بارادر» دىب خىبر تارالغاج آيىط باباى: «قازاتى ايوان واسىلىچ دە
يدى يل قاماب ياتقاندىن صوڭ غنە آلدى، قازاتى بونلر تىزگنە آلا
آلمازلر» دىب سويلەگان ايكان. شونى بوغاچوف نىڭ قالدەرغان
آتامانىنە يتشدرگانلر. آتامان امرىنە كورە آيىط باباينىڭ ايكى
بلەگىندىن وايكى بوتىدىن چى قايش برلە بووب قرغە. چىقاروب
تاشلاغانلر. آيىط باباينىڭ دوست ايشلىرى آتامانغە باروب شفاعت
قىلغانلر و: «اول آلاى آتمەگان ايدى، سزگە ياكلىش ايشتدرگانلر»
دىب غنو قىلويى اوتگانلر. شوگا كورە آتامان. آيىط باباينى غنو
ايتكان. بو وقتدە بوت هم بلەگى شىشكان بولغان سېنىدىن يىك آزاب
برلەگنە قايشلرنى كيسە الغانلر.

۱۷۷۴ نچى يل ياز باشلرنىدە: «بوغاچوف قازانغە كىلە»
دىكان خىبرلر چىقىدى. بو وقتدە مەين ۱۰-۱۱ ياشلردە ايدىم.
شوندىن صوڭ غو بىر ناتور خىلقلرنى مكارىبەگە بارودن منع ايتدى.
بو وقتدە خىلقلر مكارىبەگە باورصاق، صوخارى كچى آشلر حاضرلەب
آوب بارلر، بال وصرأ قوبالر ايدى. شوشى زماندە يىستە مسلمان.
نلرنىڭ قارتلرى قارا سيف الله آتاسى ابراهيم ايدى. «بوغاچوف
قازانغە ياقىنلاشدى» دىب خىبر بولغاج شول ابراهيم، مسلمانلر نىڭ
مكارىبەگە آوب باررغە دىب حاضرلەگان آش صولرئىنى، صرا
وباللرئىنى افندى مسجىدى آلدېنە چىدردى. تاقالر توشاب شونىڭ
اوستىنە آش صونى تزوب، حاضرلەب قويدىلر، قارتلر مسجىد
آلدېنە چىولشوب طوردىلر. شول وقتدە بىزنىڭ يورغىز افندى
مسجىدى قارشوشىندە (حاضرگى مەكتەب اورتدە) بولغانغە كورە
مسجىد آلدندە بولغان اشلرنى بىز كوروب طورر ايدىك. اول وقتدە
كول بويندە اورام يوق، حاضرگى اورام اورندە كول بوپى
باچەلق ايدى.

بىر كون ايرتە برلە شول كول بويندەغى باچەلرغە قاراچوگە
مائلندە يابىرلوب كىلوب اورس، مارچە طولدى. مگر دە بونلر
بوغاچوفدىن قورقوب شوندى كىلوب صيونغانلر ايكان. شوندىن
صوڭ بوغاچوفنىڭ قازانغە كىلوب يتوى معلوم بولدى.

بىر وقت بوغاچوف عسكىرى كىلە باشلادى. بو عسكىر،
چىرمش، چواش، اورس، باشقرددىن عبارت بولوب قايسى آتلى
وقايسى جاباولى، قوراللرى سونگى وقلچ، چالغى و تىمر سەنەك،
اوخاوات و كىساو آغاج كچى نرسەلر ايدى. قايسىلرى پوپلر نىڭ

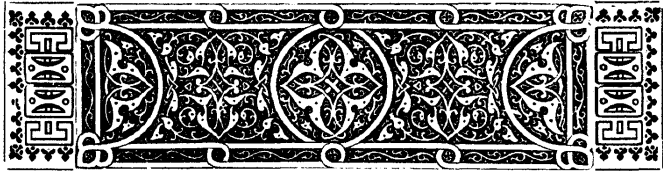
بوغاچوف

قازان شەرىندە محمدجان افندى سىلمان اوغلى آيىطوف قلمى ايله
يازلغان ايسكى «تەجم» دن كوچرلدى.

بوغاچوف واقە سىنى انكاي (سليمان آيىطوف) بوپلە سويلدىر
ايدى: بوغاچوف، صورتى و قىياقتى گوزل دون قازانغى بولوب اول
خالندە عسكىرلىكدە خدمت ايتكان. صوكرە عسكىرلىكدىن قاجوب
يول باصارغە، خلىق تالارغە كرىشكان. ئندە موندە قاجوب بو صوب
يوروب آخىرنە «جايىق» بويندە بىر قارغوزغە باروب برە وگە
خدمت گە ياللانغان. شول زمانلردە ايمپراتور پىتر فىدروپچ، ابى
پادشاه (يكاثرىنە) طرفىدىن عزىل قىلنغان. يىترنىڭ شوندىن صوگى
حالنى خىلقلر آچىق بلەگانلر و تورلى تورلى سوزلر سويلەر
بولغانلر. پىتر سلامت قاجوب قوتولغان، كونلرنىڭ برندە تىختى
كىر و قاتاروب آلاچق ايكان كچى سوزلر تارالغان. جايىق قازاقلرى
استارى ويرا بولدىلرندىن قازاقلرنىڭ صاقاللرئىنى قرو حقندەغى
نظاملر سېنىدىن ابى پادشاهدىن رضا بولمغانلر و پىترنىڭ كىلوب چىقويى
اميدلە نوب يورگانلر. شول وقتلردە كىملر طرفىدىن «پىتر، جايىق
قازاقلرى آراسىندە قاجوب يورى ايكان» دىب بر سوز شائع قىلنغان.
بوغاچوف، مال كوتوب يورگان وقتدە بىر قارت قازاق
مونى كوروب قىياقت و صورتىنىڭ ساطىت بولۇوندىن، يوقايدىغى
سوز تاثيرى ايله «پىتر شوشى آدم بولماسون» دىب بوغاچوفدىن:
«سېن پىتر فىدروپچ توگىمى؟» دىب سورىدىر. بوغاچوف دررە و
سيز نوب چىلە يولنە كره و: «ايندى سىزدىڭ لىكن مونى هيچ
بروگەدە آيتە كورمە! سر بولوب طورسون!» دىب يىك تا كىد
قىلە. (بىر سوزنى شايە ايتە سى كىلوجىلر اچون آنى برر كشى گە
«هيچدە سويلى كورمە!» دىب سويلەرگە كىرەك بولادىر، شوندىن
صوڭ اول قولاقىدىن قولاقغە «سر» بولوب تون دىياغە تارالادىر).
قارت قازاق. كشى گە سويلە مازگە وعدە ايتسەدە سر ايتوب گنە
سويلە ودىن طيولا آلدى و شونىڭ سېنىدىن بوغاچوفنىڭ پىتر فىدروپچ
ايدىكىندە قازاقلر آراسىندە شېبە قالمى. شوندىن صوڭ ئندىدە
موندىدە خىلقلر چىلشوب بوغاچوف حضورىنە كىلەر و قوت حاصل
قىلوب زور بر جمعيت تشكىل قىلەر.

شوشى وقتلردە بىزنىڭ آيىط باباى «جايىق» شەرىندە سودا
قىلوب طوره ايكان. آنىڭ خىبرىنە كورە بوغاچوف، «جايىق»

ایچنده گی عسکرلرنک «تاتارلر آشارغه کیتوروب یتشدر مگان بولسه لرن
آچدن قرله در ایدک» دیدیکلرنندن، آندی موندی بر نرسه بولمادی.
بوغاجوف عسکرلرندن اسیر توشکان آدملرگه جزا بیرلدی.
بر مساماتی ایکی بیسته آراسنده، اسماعیل اسمنده ایکنجی بر
کشینی کول باشنده آصدیلر. (۷۰ نچی ۷۱ نچی کاغدلر).

قرآن، علم و فن

اونکان یل ۲۱ نچی عدد «شورا» ده: «قرآن کریم دنیای
معلومات بیروچی، طبیعات و علم اشیدان بحث قیلوچی کتاب توگل»
هم ده: «قرآن کریم عقلنی استعمال ایتو ایله بیورمش، ارشاد
و نصیحت یا که شلته و تفریح خصوصنده بولغان کوب آیتلر ده عرضی
اوله رق جدی و فنی معلوماتلرغه اجمالی صورته اشارت قیلوب
کیتمشدر» مضموننده سوزلر بولغان ایدی. غ. عثمانی افندی
شوشی ایکی جمله آراسنده مخالفت بارلقنی آکلی و برینی قایتاروب
آلورغه تیوشلی ایدیکنی بیان قیله در. (مونک مکتوبی اونکان عدد
«شورا» نک ۳۷۷ نچی بیتنده باصلدی). خطا سویله نگان سوزلر-
مزگه خیر خواهلر یولی ایله تیه ایتوچیلرگه. طوغریلقغه ارشاد
قیلوچیلرغه تشکر ایتمکدن باشقه اشمز یوق. خطا قیلمق بنده
اشیدر. اگرده یوقاریده غی سوزلر آراسنده مخالفت بار دیب
بلسه ک و برینک خطا ایدیکنی آچیق آ کلاساق ایدی هیچ نرسه گه
قارابی سوزمزی قایتاروب آلور ویا کیشمزی تصحیح قیلور ایدک.
لیکن بزنگ قاشمزدده ایکی دعوی آراسنده خلافت یوق، اول
سوزلرنک هر ایکسی ده درستدر.

بو کون گه قدر قرآن حقنده یازغان و سویله نگان سوزلر مزنک
جمله سینی اوشبو ماده لر آستینه جیارغه ممکن: (۱) قرآن کریم،
سعادت ابدیه گه ارشاد قیلوچی بر کتابدر. (۲) قرآن کریم،
(موضوع اعتباری ایله) دنیای معلومات بیروچی، طبیعات و علم
اشیدان بحث قیلوچی کتاب توگل. (۳) قرآن کریم، عرضی
اوله رق جدی و فنی معلوماتلرغه اجمالی صورت ایله اشارت قیلمشدر؛
عقل و معلوماتلری نسبتنده بولنرنی آ کلاوچیلر بولورغه ممکن.
(۴) قرآن کریم، دنیای علملر و فنلرگه مخالف توگل، بلکه کامل
درجه ده مساعددر.

شوشی ماده لرنگ هر بری (بزنگ اوز فکر مزگه کوره)

اوقالی کیوملرنی کیوب باشلرینه مارچه لر کییه طورغان نرسه لرنی
کیگانلر و قایسیلرنک اوستلری یاخشی بولوب آیاقلری یالاتاچ.
شوندی عجب قیافتده ظاهر بولدیلر.

بزنگ حیولوب طورغان قارتلر مزی کورگاچ باشقردلر:
«ایلموسز، یاموسز» دیب قچقره باشلادیلر. قارتلر (نی اشله-
سونلر؟) «ایل ایل!» دیب جواب بیروب طوردیلر. «آلی
بولسه آتای غه بیعت بیر کوز!» دیرلر؛ قارتلر ایسه بولنرنی آشارغه
اوطورطورلر ایدی. باشقردلر، طویغاندن صوگ: «بیعت که
بار کوز!» دیب کیتارلر ایدی.

شولای ایتوب ایکی اوج کون آزابلانیدیلر. آخرنده بیک
قسطلی باشلاغاچ، چاره سز، ابراهیم قارت ۱۷ کشینی یاراقلاب
آت غه آتلا ندردی و اوزی ده کوساک تیانوب آنلر ایله برلکده
جایولوب بوغاجوف یاینه دیب آرچه قرینه کتندی. طوغری بارمی،
بلسه آق قوم آستندندن ایله نوب آقرونلاب کیتدیلر. هر قایوبی
اوگ قوللرینه بوغاجوف علامتی بولغان کوز چوپره ک بایلادیلر.

شوشی سفر ابراهیم قارت، مسقوا بولنده قالون قارا طوزان
کوروب ابی پادشاهنک عسکری کیلگانلکینی سیزه یاننده غی
آنملرگه شول عسکرگه باروب قوشلورغه امر ایتدر. بولنر درره و
گنیرال میخلسون قومانداسنده بولغان ابی پادشاه عسکرینه باروب:
«یاردم گه کیلک» دیب قوشلار.

صوغش بولودن قورقوب انیلر هم موسی ایله برلکده
آسراو قزغه ایارتوب بزنی یاگی بیسته گه بیاردیلر. شوشی وقتده
بز، بولده بر لوطقه ایچینه کروب قاجوب یاندق. کیچ گه تابا
تاوش باصلغاچ اوی گه قایتورغه چیقدق. یول بوننده سونگی، قلیچ
کبی قوراللر، اولگان و جراحتله نگان آنلر آنده مونده یاتار
ایدی. بولنر میخلسون دراغونلری طرفدن قرلغان بوغاجوف
عسکرینک قوراللری و آنلری بولغان ایکان.

میخلسون عسکرینه قارشوی طورآلی، بوغاجوف عسکری
صندی و قاجدی. اما کریپوست قایقاسینی اوج دورت کون گه قدر
آچمادیلر. کریپوست ایچنده گی عسکرلر بیک آچقانلر ایدی.
بوغاجوف عسکرلرن سلامت قالغان آس صولرنی ابراهیم قارت
مسجد آلدندن آلدروب کریپوست گه کیتورتدی و طوب تیشوکلری
آرقلی عسکرلرگه اولاشدردی.

بوغاجوف عسکری کیتدیکندن صوگ بعض اورسلر: مسلمانلر
بوغاجوف غه قارشوی طورمادیلر، آلا رغه جزا بیررگه تیوشلی»
دیب حکومت گه مشورت بیرسلر ده. بر طرفدن میخلسون عسکرنده
بولغان قرعیلی بر چوقونغان گنیرال: «آلار بزگه یاردم بیردیلر»
دیب مذکور سوزگه قارشو طوردیغندن ایکنجی طرفدن کریپوست

درست و هیچ بری ایکنه چسبینه خلاف توگل . مکرده بو اورنده هر بر ماده ننگ دلیلرینی کورساتور ایچون وقتمز و حاملز مساعد توگل ، معذورلك بار . « سعادت ابدیه » هر توری علملر و فنلر ننگ اوستنده همده دنیای کماللر ننگ یوقاروسنده بولوب قرآن شریف ننگ اصل موضوعسی شولدر . طبیعات و علم اشیاده احتمال که « سعادت ابدیه » سبیلرندن جز بولا آور ، لکن هر حالده سعادت ابدیه ننگ اوزی توگل ایدیکی معلوم . شو ننگ ایچون « قرآن موضوعسی طبیعات و علم اشیا توگل » دیگان سوز درستدر . اوشبونگ سبیلی دنیای حاجتلرینی قرآندن ایزلهب شغلنو اورنینه هر برینی اوز موضوعلر نده یازلغان کتابلردن وشول موضوعده متخصص بولغان علملردن صورارغه واستفاده قیلورغه تیوشلی . مکرده بعض بر آدننگ درست علمی و کمالاتی سبیلدن یا که الله تعالانگ لطیفینه مظهر بولووندن دنیای فنلر حقدده اشارتلر تابووی و یا کئی بر سر آکلاری ممکن . چونکه قرآن ، عقلنی استعمال قیلورغه بیوره وفکر اهللرینه اهمیت بیرددر . کسبئی بولغان کمالاتلر ننگ ال ک کوچلی عاملی عقلنی استعمال ایته بلو وفکر قیلو بولدیغندن ، شوشی اشلر سبیلدن خبرلی نتیجهلر حاصل بولسه بولور (دنیای سعادتلر ، علم و فنلر هم شول جملهده در) .

قرآن کریم ، محکم و محفوظ بر کتاب بولسهده بو کون که قدر بیک کوب سؤ تصرفلرغه اوچراندلی . باطنیه و اهل تصوف طرفندن چیقارلغان سرلر . قرآنی تحریف ایتودرجه سینه یتشدرولری معلوم . اصل عجب قیلورغه تیوشلی ماده شولدرکه : صوفیلر ننگ ، باطنیه لرننگ تاویللرندن ، معنارلرینی لفظلر ننگ ظاهرلرندن چیت که تارتوچیلردن رضا بولماغان ظاهری علملر اوزلریده شوشندی اشلردن خلاص بولا آملادیلر .

الک برنجی مرتبه ، قرآن کریم ، قصه عاشقلری و حکایتچیلر ننگ تصرف قیلورلرینه اوچرادلی . بو آدملر ، یهود ملالرندن ایشدلیگان قصه لرنینی قرآن ایله تطبیق قیلورغه کرشدیلر ، کعب الاحبار ، وهب بن منبه و باشقه لر طرفندن سویله ننگ سوزلر ننگ کوبسینی قرآن آیتلرینه تفسیر قیلوب تاقیدیلر . یر ننگ تاقته مثالنده تیگر بولوب هر طرفینی « قاف » تاوی چلغاب آلووی ، کوکلر توبه توشه ملری روشنده قاف تاوینه یتوب طوروی ، یرنی اوگز و بالق کوتاروی کبی عقیده لر همه سی شوشی بلانگ خیرسز نتیجه سی بولدی . سوکندن یر ننگ توگهره ک بولویونه قارشو طورولر و فن اهللرینی کافر قیلولر شوشی یا ککش نرسه لر که بنا قیلنغان تیوشسز اش ایدی . موندی طوغرولرده ابن عباس غه اسناد قیلنغان موضوع تفسیرلرده حسابسز کوبدر .

موندن صوگ ، مسلمانلر ننگ بر قسمی آرسطو فلسفه سی

ایله بلالندیلر . قرآن شریف نده کیلگان بیک کوب آیتلرینی آرسطو نظریه لرنیه تطبیق قیلدیلر . یر ننگ مرکز عالم بولوبده توگهره ک صابون تورلگان قاتلی قاتلی کاغابلر روشنده قیلوب کورساتیدیلر . شوشی مسلمانلر سبیلدن بو فکر ، خلق آراسینه قرآن خبری بولوب نشر قیلندی . ایندی بو کونگی فن اهللری عالمنگ مرکزی قویاش ایدیکی ، یر اوزیده یولدلر دن بر یولدر بولویونی سویله رگه باشلادقلر نده دین اسمندن تکرار هجوم باشلانندی . « هیئت جدیده » آدملری قرآنی انکار ایتو ایله متهم بولدیلر . حقیقت حالده ایسه « هیئت جدیده » نظریه سی ، قرآن غه توگل ، بلکه یالکیز آرسطو نظریه سینه گنه خلاقدر (۱) .

احتمال کیله چک عصرده هیئت عالم حقددهده بتونله ی باشقه بر نظریه لر ظاهر بولور و بو کونگی « هیئت جدیده » نظریه سی ده آننگ قاشنده بیک توبان بر نرسه بولوب قالور . احتمال که کیله چک زمانلرده بلنه چک و عمل که قوبولاجق هنر و فنلر که قاراغانده بو کونگی پاراخود و تیمر یوللر ، الکتریک و باشقه لر هیچ قیمتسز و فائده سز بر نرسه لر بولورلر .

اوشبو سییلر ایچون ، قرآن کریم ننگ اصل اوز موضوعسی بولغان ، بنده لرنی سعادت ابدیه که ارشاد قیلو وظیفه سنده گنه استعمال قیلنوی مطلوب بولوب ، یوق بار نرسه لر حقدده ابدال ایدلووی موافق توگل . قرآن کریم ، هر توری فلسفه لر و هر نوع ماشینیه و صناعات کتابلری حکمینه کرتوگه کوره ، علم و فنلر که مساعد بولووندن فائده لانوب علمی صورتده هنر کورساتو یاخشیراق بولور ایدی .

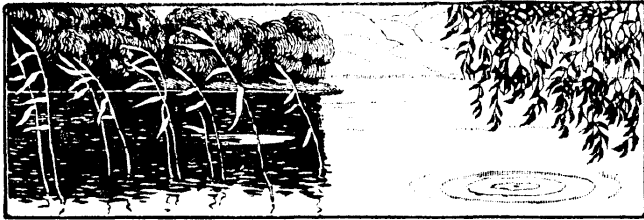
غ . عثمانی افندی رضا بولورمی یوقی ، اما بو طوغروده یازارغه نیت ایتکان سوزلرمز اوشبودر . آرزغه مناسبتنی رعایت قیلوب ، تمام بولماغان بر اثرمزدن دخی اوشبو جمله لرنی یالغاب قویامز :

قرآن ، انسانلر ننگ ابدی سعادتلرینه و هدایتلرینه سبب بولغان دینی بر کتابدر . اوشبونگ ایچون قرآن کریمده هر بر ایسکی و یا کئی علملر ، موندن صوگ کشف قیلنه چق هنر و صناعتلر بار ، شرعی علملر ایله برابر منطق و حساب . عموماً ریاضیات و طبیعاتدن

(۱) قرآن کریم : « وجعلنا فوقکم سبعاً شداداً » . « ولقد خلقنا فوقکم سبع طرائق » . « فقضاهن سبع سموات » . « خلق سبع سموات طباقاً » کبی آیتلر ننگ هیچ بری « سماء » ننگ توگهره ک صابون تورلگان کاغدلر روشنده یرنی هر یاقدن قات قات اوراب آغان بولویونه دلالت ایتمیدر . عرب لغتنده « سماء » سوزی مرتفع و عالی معنارنده در . « کل ما علاک فهو سماء » : شوشی معنا ایله بولغان « سماء » ننگ ، هیئت جدیده نظریه سینه کوره انکار ایدلووی لازم بولوب کیلمی . اما آرسطو نظریه سینی انکار قیلو کفرک توگلدر .

اوشبو طوغرودده شېهەرلر بولسه ياكه تئيه ايدرگه لايق نقطهلر كورلسه خبر قىلولىرى مطلوب. كىلگان مکتوبلرگه قاراب رساله نى اوزگرتو ياكه بيان وايضاح قىلو نمکن بولور.

خواجه نصرالدين

خواجه نصرالدين اسمىنى ايشتيديكم وقتده نيچه باشلرمده ايدىكمنى بلميم. لکن باشلاب كمدن ايشتيديكم خاطرمده. بو آدم بو كونده ده سلامت هم ده نيندى لطيفه سىنى ايشتيديكمنى ده بو كوئىگى كىبى بلهم. يسىغ غازندن صوگ، زور شاگردلر درس گه چغوب كىتهلر، بزبالار اولاق اوبده جيولشوب حكايه سويله شه در ايدك. خواجه نصرالدين اسمىنى شوشى وقتده ايشتم. بالالار اوزلرينك اويلر نده ايشتكان حكايه لرينى مدرسه گه كيلوب سويليلر ايدى. خواجه نصرالدين لطيفه لرى حقه ده غى كتاب، قازانده باصلغان ايدىغى يوقى ايدى، اما آندى بر كتابنك باصمه سى ده، يازمه سى ده مدرسه ده يوق ايدى. اول كتابنى مين اوزم يك صوگ كوردم.

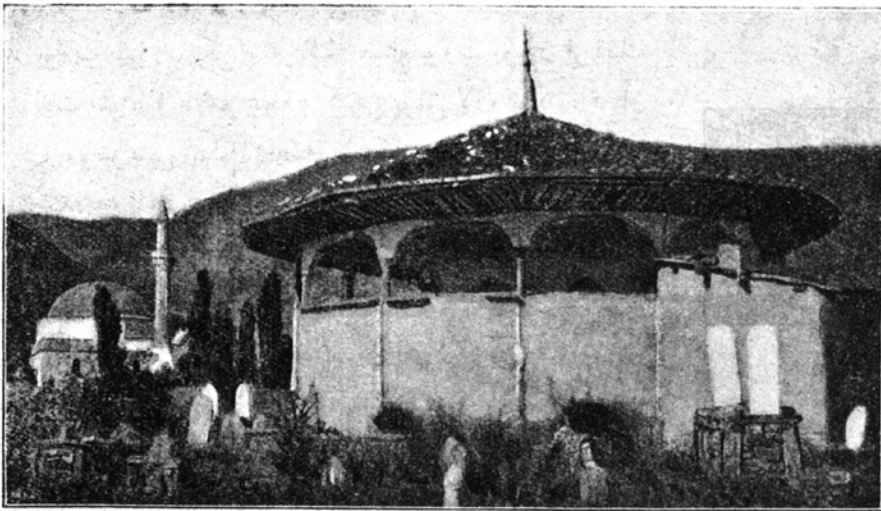
عربلر ده «خدا» وزتده «ججى» ديب مشهور بر آدم بار. مونك اصل اسمى دجين بن ثابت بولوب «ججى» ايسه لقيددر. محاضرات، مسامره و نوادر كتابلرى مونك يك كوب لطيفه لرينى كوچره لر. لطيفه لرى ايسه رساله روشنده ترتيب ايدلگاغى يوقى، آسنندن خبرم يوق. بزك مترجم عاصم افندى توركلرنك خواجه نصرالدين لرينى، عربلرنك «ججى» لرينه قارشو قويادر. موندن آگلاشايديغينه كوره خواجه نصرالدين اسمى، عاصم افندى زمانه سنده مشهور و آگلا نسبت ايدلمش لطيفه لر علما آراسنده معروف ايتش.

خواجه نصرالدين اوزى كم ايدى؟ بو كون گه قدر بو سؤال غه البته جواب بېرلمشدر. لکن جوابلردن بزك خبرمز يوق. تورك محررلرى بو آدم حقه ده تفتيشلر يورتوب كوب نرسه لر يازغانلر بولورغه تيوشلى. تورك محررلرى يازماغان بولسهر، فرنگ محررلرى يازمى قالمالزلر. موندن اون يللر مقدم، استانبولده بولغان

قرآن بحث ايتده در ديب غلو و افراط قىلورغه، شريعت معلمى طرفندن صريح صورتده بيان ايدلمه گان روشده حددن چيقوب كيتارگه تيوشلى توگل. احتمال كه قرآن كرىده كوب تورلى علم و هنرلرگه اشارت باردر و آنك كالاتى ده علم و هنر ترقيسى نسيتمده ظاهر بولوب طورر. لکن بونلر باشقه مسئله بولوب موندن قرآنك بر «لغات اشيا» و «مجمع علوم» كتابى بولمقى لازم توگل. قرآن شريف موضوعسى بولغان نرسه لرنى انكار قىلو ياراماسه، آنك موضوعندن بولماغان نرسه لرنى آگلا اضافه قىلور ايچون كوچله نوده ياراماز. «ما فرضنا فى الكتاب من شىء» آيتده «كتاب» دن مراد قرآن شريف ايدىكىنى قطعى صورتده آگلا ته طورغان بر نرسه يوق. آندن مراد «لوح محفوظ» بولوى ده ممكن. شوشندى احتماللر بولوب طورديغنده «كتاب» سوزىنى «قرآن» غه تخصيص قىلورغه وجه يوق. مذكور آيتده هم «ونزلنا عليك الكتاب تبيانا لكل شىء» آيتلر نده گى «كتاب» سوزندن قرآن كريم مراد بولغان تقديرده ده دىنى اشلرگنه اراده قىلغان بولوى ممكن (۱). بوگلا ايسه قرآن كرىنك دىنى و روحانى بر كتاب بولوى قرينه در. شونك ايچون بو كوئىگى اليك تريق و باشقه هنر و صناعت لر نك علملرينى قرآن دن نزله و عبث اشدر. هواده اوچوب يورر ايچون ماشينه يا صوچيلر، مونك علمىنى قرآن دن توگل، بلكه اوزينه مخصوص بولغان فلردن و كتابلردن نزله رگه تيوشلى. اما بر كشى، مثالا: سليمان يغمبرنك اوچوب يوروى حكايه ايدلگان آيتلردن «بو نرسه حقيقت حالده ممكن بر نرسه بولورغه تيوشلى، اجتهاد ايتوچيلر و سببلرينه كرشوچيلر احتمال مونك يولىنى تابارلر» ديب آگلاسه، بونك، بزك سوزلرمز گه ضررى يوق. بو كوئىگى اجتماعى و عمرانى، صناعى و مدنى كوب ياكى نرسه لر آگلا لرى و بو آگلا ولرده علم و معرفت آرتوى ايله متناسب صورتده آرتا باروى اوشبو قىلدىن بولوب، قرآنك موضوعسى دىناوى علملر و حيات غه متعلق هنرلر بولوندىن توگلددر. بو مسئله نى اوشبو روشده آگلا رغه تيوشلى. قرآن كرىده تاريخى خبرلر و بعض بر حيوانلرغه متعلق قصه لر بار. لکن بونلرنك هيچ برى تاريخ علمندن بحث ايتمك و ياكه علم حيواناتدن معلومات بىرمك طرزنده توگل، بلكه عبرت مقامنده بيان قىلنمش شيلدر. «عبرت» مقصود طوتولديغى ايچون تاريخى قصه لر تورلى طرزنده و بعضيلرى ده كوب اورنلرده ذكر قىلنمشدر.

(۱) دىنى اشلرگنه مراد بولغانده ده هر بر دىنى اشلرنك اصلارى يا اجالى و يا تفصيلى صورتده قرآنده بيان قىلنوب دىن احكامى تمام بولوىن آگلا تور ايچون، عام ايدىكى بلدره طورغان صيفه لرغه حاجت بار.

طورا طورغان باغانلرنگ آراسینه دیوار اشله گانلر.
شهرگه قاراب طورا طورغان طرفده ایشکدن تر به نك
ایچینه کردك. تر به ده، مرقدده اعتنا وحسن محافظه اثرلری یوق.

خواجه نصرالدین تره بیهنک طش طرفدن آلتغان رسمی .

مرقدنك اوستینه یاشل بر پرده آصوب چیتلرینه آغاچ چلتر طوتوب
قویغان بولسه لرده هر بری خراب حاله در. ایشوك طرفینه چولمه
كلر تزوب هر برینه صو طولدروب قویغانلر. مرقدنك اطرافده
آلتی دانه قالون تاش باغانا بار. مرقدنك تاشنده:

هذه التربة المرهوم

المفقر المحتاج الی رب الففور

نصرالربین افندی روهبنه

فاتحه ۳۸۶ سنه

تاشده یازلغان تاریخ دقتمزنی جلب ایتدیکندن بو خصوصنی
تحقیق قیلدق . مگرده رقلر کیری تزلش ودرستی ده ۶۸۳ اعش .
مرقدنك باش اوچنده بر سنجاق بولوب یان طرفنده حبیبه
بنت محمد چایی اسمنده بر خاتون قبری بار. بو خاتونك ، خواجه
خاتونی ایدیکنی بلدره طورغان علامت کورماسه ده شونده غی
آدملر حبیبه نك ، خواجه خاتونی ایدیکنه بزنی اوشاندردیلر.
ایچدن وطنشدن تر به نك رسمینی آلق . طشندن آلتغان
رسمده کورله طورغان مسجد شریف ، عمارت جامی ، در . رسم
آلور ایچون اورتنی او گهایلاب شغلندیکم وقت . ایده شم : «مرحوم ،
باشنی قالقتوب ده : - مین ایسان و قتمده رسمنی شول یردن آلا
طورغان ایدم دیسه ، نی آیتورمز ؟ » دیب . خواجه نك اولگان
بولوب یاتقان بر حکایتی سویله دی . توزه آلتی ایکیمزده کولوب

بر یاقینمز «تان» غزته سندن بر مقاله ترجمه قیلوب یبارگان ایدی .
آنده ایسه قریم مسلمانلری حقنده خبرلر و آرزغه بر مناسبت ایله
خواجه نصرالدین افندی حقنده کوب نرسه لر سویله نگان ایدی .

لکن بو کاغد ۱۹۱۱ نجی یل حادثه سنده
ضائع بولدی . بو سوزدن مقصود ، خواجه
نصرالدین اسمینک فرانسزلر آراسنده
معلوم بولوونی بیان قیلمقدر .

ترجمه حال یازو حقنده قلمینی ییک
صاقلاب یورتوچی و سارانغینی اصلا
یاشرماوچی سامی ییک حضرتلری خواجه
نصرالدین حقنده ییک آورسنوب غنه اوشبو
یوللرنی یازمشدر : «ظرفادن ومظنه دن بر
ذات اولوب ، حاجی بکتاش ولی ایله معاصر
بولنمش اولدیغی مروی ایسه ده ده ایسکی

اولوب سلچوقیلر زمانده یاشامش اولماسی محتملدر . هر حاله
تفصیل احوالی مجهول اولوب ، لطائف اولان میل طبیعسندن طولایی
بر چوق لطائف و نوادر کندیسینه اسناد اولته رق ، اسمی بو
خصوصده مثل حکیمه کچمشدر . « آقشهر » قربنده دورت طرفی
آچیق و بیوک بر کیدله کلیدنمش بر یر اولوب ، خواجه مشار
الیهک تر به سی اولدیغی مرویدر . بعضیلری ده تیمورلنگ زمانده
بر حیات اولدیغی التزام ایدرک جهانگیر مشارلیه ایله بعض ماجرا
لرنی نقل ایدرلر . سامی ییک سوزی شوشی قدر . لطیفه لری
یازلغان رساله حقنده برگنه سوزده یوق .

«مصور نوسال ثروت فنون» مجموع سنده (ص ۵۰ - ۵۱)
اوشبو جمله لر بار : «قونیه شهرینه باردیغمزدن صوك نصرالدین
خواجه نك تر به سی حقنده صوراشدق . بعضیلری بر قاچ ساعتك
چیتده دیدیلر و بعضیلری آنك طرفی احاطه ایدلگان ، یاقین
بارلوق توگل ، خصوصا رسمینی آلا آلامازسز ، دیدیلر . تر به نی
ئزله ب تابدیغمز صوکنده بو سوزلرنك درست بولمادقلرنی
بلدك . چونكه خواجه نك قبری شهر ایچنده ایدی (قونیه ده می؟
سامی ییک ایسه قاموس الاعلامده بر ایکی اورنده « آقشهر » ده
ایدیکنی سویلدر) . مزارستان غه کیلومز ایله خواجه نك قبرینی
کوردك . قبه سی کورلیدیکندن شوگا یونه لدك .

تر به نك اوستی آلتی بوچاقلی و اوچلی کیتولوب یابلغان .
بر طرفده ایشك بولوب باشقه طرفده غی دیوارلر توبه گه باروب
طوتاشماغانلر . توبه نك آستی ایله دیوارلرنك اوستلری آراسی
هر یاقدن آچقدر . بزنگ آ کلاومزغه کوره ، ایگ نك تر به نك
توبه سی یابلغان ده طرفلر آچیق قالغان . صوگرده دن توبه تابانوب

دولتینه خدمت ایتمک . ۵) هندستان مسلمانلارینک آنا تللیری بولغان اردو تلینی دارالفنونلرده اوقوتدرو حقتده تورکیه دولتینه تکلیف قیلمق . ۶) هندستانده بولغان هر بر اسلام مکتبده تورکی لسانی اوقوتدر ایچون اجتهاد ایتمک . ۷) مکه و مدینه گه باروچی حاجیلردن صوغش مصرف ایچون نالوغ آلق حقتده تورکیه دولتینه عرض ایتمک .

اوشبو خاتون پادشاه، عرب جریده لرینک یازولرینه کوره امیرلر عالی و عالملر امیری بولغان صدیق حسن حضرتلرینک قزیدر . ۱۹۰۱ نچی میلادیده حج سفرینه و ۱۹۱۱ نچی یلده «لوندون» غه باروب، قایتوونده «استانبول» غه زیارت ایتمک اییدی . بونک حقتده ۱۹۱۱ نچی یل «شورا» ده «مسلمان خاتون پادشاه» دیب بر مقاله یازغان بولسه ده اسمی نیچوک و کم قزی اییدیکی آچق معلوم بولماغان اییدی . حاضر آگلاشلدیغینه کوره نورجهان بیکم، «مشهور خاتونلر» کتابنده ذکر ایدلگان شاه جهان بیکم نیک قزی بولادر .

شعر:

حضور غه

دوسیشلر برله چقدق بز حضور غه
آول آرتدغی یه ملی بولونغه
قوروب قویقد ماتور، شهب آق چاترنی
قازدق اوط حیوب حبیب چاترنی
ظوتوندق ته ملی، ته ملی جای اچه رگه
یاتوب یه شل ئوله نلکگه، بچه نگه
مونه برسی گیتارین آلدی قولغه
بوروب قللر توزه تدی اوگه، صولغه
طوتوندی اویناترغه، موگلاترغه
ئولوب یاتقان یوره کنی صزلاترغه
قوشلدی موگلی جرلار شول تاوشقه
بتون باش آودی، تالدی بر صاغشقه
چغا، چققان صابن موگ ایرکله ندی
اونوتدق قایغی، حسرت کیرته له ندی
شولای بهیره ملیبز بز یل صاینده
لکن مخصوص چه چه کلی مای آینده .

کشاف پائیپی .

سک

یاردک و رحمت اوقوب یاتدن آیرلقد . (هونده قویلغان رسم، شوشی رسمدر) .

قبر تاشنده یازغان تاریخغه کوره، نصرالدین خواجه، سلچوق تورکلری زماننده یاشاگان آدملردن و علاءالدین کیقباد زماننده وفات ایتمک بولادر .

خواجه نصرالدین افندی لطیفه لری حقتده بولغان رساله نیک قازانده و استانبولده باصلغان متعدد نسخه لری بار . بعضیلری رسملر ایله باصلمشدر و استانبولده باصلغان نسخه لری کوردک ایسه ده اوقومادق، قازانده باصلغان بعض نسخه لرده سینزورسز، پارانغرا- فیچسکی سوزلر بار اییدی . مگرده ایسکی عرب و تورک هم ده فارس ادبیلری موندی اشردن داقلانوب یته آمادقلری معلوم . تعالی و شونک کی الوغ عالملر نیک اثرلرینی مطالعه قیلوچیلر مونی انکار ایتمزلر . شیخ سعدی نیک بعض اثرلری عجایب صورتده فاحشدر . سوگنی صوفیلر کیلوب ده حافظ شیرازی، ابن فارض لرینی الله غه عاشق بنده لردن یاصامانان بولسه لر، ایسرتکچ و مومسه لرینی ماقتاب سویله گان شعرلرینی الله غه و الله عشقینه حمل ایتمه گان بولسه لر اییدی فحش نیک الوغ اورینی اشغال قیلغان بولورلر اییدی . عربلر نیک «لیلا مجنونی» دیه مشهور بولغان شاعرلری حقتده ابوالفرج الاصبهانی کوب آدملردن : «بو دیناده وجودی بولماغان وهمی بر آدم، قائلی معلوم توگل شعرلر همه سی شوشی وهمی آدم گه نسبت بیرلیدی» دیب سوز کوچرودر . نلک وقتلرده بز هم : «خواجه نصرالدین دیب معروف بولغان ذات، شول مجنون قیاندن وهمی بر آدم بولوب ده، ایهلری معلوم توگل لطیفه لر شونک اسمینه تاغلغان بولماسون!» دیب فکرله ب یورگان ایدک . لکن تر به لرینه قدر معلوم بولوب قبر تاشلرینده یازولر اوقولوب مطبوعات ایله نشر قیاندیغندن سوگ اولگی فکر مزدن دوندک و وجودی بولغان بر آدم ایدیکنده شبهه مز قالمادی .

نورجهان بیکم، هند مسلمانلری و تورکیه

هندستانده «بهوپال» قطعه سنده حکمدارلق ایبدوچی نورجهان بیکم طرفدن تورکیه گه اعانت قیلور ایچون بر جمعیت توزولمشدر . جمعیتک پروگرامی اوشبو ماده لردن عبارت : ۱) هندستانک تورلی اورنلردن تورکیه ایچون یوز میلیون روبه لک اعانت جیمق . ۲) اوشبو اعانت آچه سندن تورکیه ایچون صوغش کویمه لری صاتوب آلق . ۳) هر یل تورکیه عالی مکتبلرینده اوقور ایچون بر قدر شاگرد یارمک . ۴) تحصیل لرینی تمام ایدیکلریندن سوگ اوشبو شاگردلر تورکیه تبعه سی بولوب وظیفه ایله تورکیه

خزايستويلىنى قىرنى قارارغە و فيرمانى دە كوررگە رخصت ايتدى .
مىن آندن مەكتىبىڭ پىراغرامىنى ھەم تىجرىبە قىرىنىڭ ۵ يىللىق آتچوتىن
صوۋراب آلوب ، بىزگە يول باشچىلىقىغە بىرلىگان اوچ شاگرد ايله
قىرغە كىتىدك .

مەكتىب آلدندىغى چەكلىمىدىن آنگ تىرەسندەگى آغاقلىق
ئىزدەن بىگرەك ، تىجرىبە قىرى مەكتىب خەلقنىڭ اھمىتىن جەلپ ايتوۋى
دېرىكتورىنىڭ ھەم شاگردلارنىڭ سوزىدىن بىلەن ايدى .

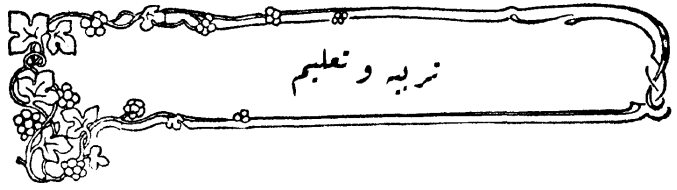
بۇ مەكتىبىڭ فقط آشق ساجورگە تەيىن ايتلىگان بىرى ۹۵
كازوتى دىسائىنە بولوب ، شونىڭ بارىن ايكىگە بولگانلىرى بىرى -
"Учебно-показательное или доказательное" بولا (تىجرىبە
قىرى) ۲۰ دىسائىنە . ايكىنچىسى - "Учебно-практическое"

بولا (بىر ايله فائىدەلانو نىتى بىلەن ساجلىگان قىرى) ۷۵ دىسائىنە .
« تىجرىبە قىرى » بىردىن فائىدەلانو اىچون ساجلىمى ، بىلكە
بىرگە ھەر تۈرلى آشلىقنى و آشلىقنىڭ ھەر تۈرلى نۇع لىرنى صنائو
اىچون ساجلا . اول « تىجرىبە قىرنە » تۈرلى اودا بىرىنەلرنىڭ ،
قورلىق و يۈۈشلىكنىڭ آشلىقنىڭ چىشىنە ، اوسوۋىنە و كۈچۈ فائىدە
بىروۋىنە بولغان تاثيرلارنى صىناپ قارىلار . شول صنائو بونىچە فائىدەلى
تابلانغان آشلىقنىڭ نۇع لىرنى « تىجرىبە قىرنە » « اوحىبىنو -
پىراكتىچىسى » بولاگە (فائىدەلانو قىرنە) كۈچۈلەر . دىك :
۷۵ دىسائىنە بىرگە فائىدەلىغى صنالغان آشلىقلىغە ساجىلە .

« تىجرىبە قىرنە » ايكى تۈرلى ساجو اصولنى صنالا و شول
اصوللارنىڭ فائىدەلىغىنى شاگردلار تىجرىبەلەر بىلەن اثبات ايتلەر . بۇ
اصوللارنىڭ بىرى - « دورت قىر اصولى » (Четырехъ-польная
система) ، ايكىنچىسى - « آلتى قىر اصولى » (Шестипольная
система) .

سامارا غۇبىرئاسندىغى كرىستىئانلار دە و كۈب يردەگى اوللار دە
استعمال ايتولە تۇرغان « اوچ قىر اصولى » (Трехпольная сист.)
كۈب جەھتدىن ضرورى تابلانغان . « اوچ قىر اصولى » : (۱) پار (بىرنى
يازدىن سورۇب ساجى قالدۇرۇ) ، (۲) اوچم ، (۳) ياراۋاى دن عبارت .
بۇ اصولنىڭ كوزگە كورنىگان ضرورى شولار : (۱) اىگىنى بۇ
اصول ايله ساجكاندە مال آزىغى صالامدئىغە عبارت بولا ؛ صالام
فائىدەسىز آزىق بولغاندىن مال تازارمى ، اىر كىن اوسە آلمى ، بەلەككى
و ياق بوزاۋىر طوۋا ، صىير قوبى و كۈب سوت بىرە آلمى ؛ مالنىڭ
ئىلى ناچار ، صاتوغە ارزان ، آصرارغە فائىدەسىزغە ئىلەنە ؛
(۲) « اوچ قىر اصولى » قىرنى دە يىك تىز ايسىكرتە . قىر چوب
اولەنلرى بىلەن طولوب ، آشلىقنى آز بىرە ھەم ناچارلاتا .

« دورت قىر اصولى » « اوچ قىر اصولى » ، پار - اوچم -
ياراۋاىغە اولەن ساجونى قوشو بىلەن گىنە اىرولا . « اوچ قىر اصولى »

سامارا اىگىلىك مەكتىبى

مىن « اۋفا » دن « اورنىورغ » غە كىشىلى بولە « كىنىل »
استانىسەندە بىر نىچە ساعىتلر توقتارغە مېجور بولدىم . بۇ كۈنلەردە
ۋەقەنى اوتكارو نىتى بىلەن اوچ كىشى (غالىھ شاگردلارنىڭ بولغان
بىلەن) ئاقتى ھەم تاشكىند سوداگىرى شاكرافىدى (بولوب قىرغە چىقدى .
اۋچراغان بىر كرىستىئاندىن صوراشوب ، بىراق دە كورنىگان بىر
يۈرتنىڭ ۱۹۰۶ نىچى يىلدە سامارادىن موندە « كىنىل » يىلغەسى
بويىنە كۈچلرلىگان زىراعت (اىگىنچىلىك) مەكتىبى ايكان بىلەن بىلكە . مۈنى
بۇ ايله شول ۶ چاقىم چاماسندىغى مەكتىبە بولالىدك . آلدەندە
۶ چاقىم چاماسندىغى آغاق و طوغا بىلقىر ھەم ايكى ياغىزدە جابلوب
ياتقان ياشل اىگىنلىكلرنىڭ ماتور كورنىشلىرى بىزنىڭ آرغانلارمىزنى
بىتۈنلەي اۋنوتدردىلەر . بىز اۋزمىزنى بالاكىبى شاد و غىمىز طوۋا
باشلاشق . بىلەن ئاقتى ايله مېنگە توگىل ، ياغىزدە آورغە گۈدەلى
تاشكىند سوداگىرى دە بىزدىن قالمى يۈگروشە ، اۋزى دە سىزمىچە
جىرلاشدرۇب دە يىارە ايدى . شولاي بىتون دىنابى اوتتوب ،
قوۋشا ، قوۋشا بارا تۇرغاق ، « كىنىل » سوۋىنە باروب تىكناغىزنى
بىلمى دە قالدق .

كوررگە تەلەگان مەكتىبىمىز سو آرىاغندە ايدى . سو آرقىلى
چۈپىن يول كۈپرىدىن اۋتكارمىلەر ، بوتان كۈپرى صالماغان ايدى .
بىزنىڭ چىغارغە تەلەگى بۇ ايله ، كۈپىسە اۋطورغان ايكى ياش
خاتون بىلەن سو سىشوب اۋىنى - اۋىنى ، قايقىچى دە بىزگە كىلوب
ايدى . مەكتىب يىلغە آرىاغندە ۲۰۰ - ۳۰۰ صاۋىن چاماسندە ايدى .
ياردىن چىغوب ۵ - ۱۰ صاۋىن كىتو ايله ، اولگى . نىچىك
بولسە آلاى اۋسكان كا كىرى و قارت آغاچلار اۋرىنە ، آرشىن يارم -
۲ آرشىن بىۈكلىگىندە ياش و تۈز آغاچلار صىنلانوب تىزلىشوب
طورالار ايدى . بولارنىڭ آراسىدە ھىچ بىر كىبكان و قورۇغانى
يوق ؛ بارسى بىر تۈسلى ، بىر تىگىز بولوب ، اۋگەن صولى بىرى
كېك كورنەلەر .

شول آغاچلار آراسىدەغى يۈلدن باروب مەكتىب يۈرتى
اچىنە كىردك . پارادىنى فاصادە و باشقە اورندە دە ھىچ بىر يازو
ھەم ۋىۋىسكالر بولماۋى ، بىزگە يىك مېجىب كېبى طىۋولدى . مەكتىبگە
كرو بىلەن مقصودمىزنى دېرىكتورغە يىتشدردىلەر . اول ، اۋزى
چىغوب بىزنىڭ قايدىن كىلوۋمىزنى صوراشوب ، تىجرىبە قىرلارنى ھەم

بتون قر اوچك بولوب، پار - اوجم - ياروايغه ئه يله ندرلسه، «دورت قر» اصولده قرنى دورتك بوله لده، پار - اوجم - ئوله ن - ياروايغه ئه يله ندرلر.

«دورت قر اصولى» نك فائده سى: (۱) مال آزيغى ياخشيلانا، مال تازارا، ئريه نه، اط كوچلى، صير سوتليگه ئه يله نه؛ (۲) اوله ن ساچو سببلى ير يال ايتيه، تازارا، يا گارا. «دورت قر اصولى» فائده لى بولغاندن مکتب شاگردلر نك هر قايسى آنى اوز تجربيه سى بله كوروب چغوب، صوگندن شونى اول خلقينه اوگره توبون مکتب اداره سى برنجى مقصودلر ندى صانى. «دورت قر اصولى» ايچون ۸ ديساينه تعيين ايتولوب، ايكى شهر ديساينه ده ۴ كه بولنگان؛ ايكنچى تورلى ئه يتكانه، بو اصوله تعيين ايتلنگان اوچاستكه كرستيانلر اوچاستقه سينه چامالاب اشلنگان.

«آلتى قر اصولى»: (۱) قارا پار، (۲) اوجم بغدايى، (۳) پراپاشنوى اوله نلر (به رنگى، چوگوندر، كوكوروز)، (۴) ياروايى بغدايى ياكه آرپا، (۵) يرگه آزوت ماده سى بيره تورغان اوله نلر (بورچاق، ياسماق وكليوير)، (۶) صولى ساچودن عبارتدر. بو اصول يرنى ياخشرتا (يا گارتا)، ماننى تازارتا، آشفنى كوب بيره، بولارنك اوستينه ير خوجه سن ياموسز يلدره بلكل آچ قالدون قوتقارا. چونكه ئه يتلنگان آشفقلار اچنده ياموسز يلدره ده ياخشى اوسه تورغانلرى بار. شونك ايچون ده بو اصول «دورت قر اصولندن» ده آرتق سانالا.

«آلتى قر اصولينه» بيلگوله نگان اوچاستكه ۱۲ ديساينه بولوب، ايكيشهر ديسه تينه دن ۶ غه بولنگان. البته، هر ايكى اصول صامارا غوبيرناسى ايچون هم توفراغى وهواسى شوندى بولغان اورنلر ايچون گنه فائده لى. عمر بويى ايگن بله ن كسب ايتكان كشيگه شول اصوللر نى اوز قيرنده آز-آز ساچوب بولسه ده، تجربه قلوب قاراب، فائده ليلر ندى فائده لانو هر كنگه ممكن اش. هر ايكى قرده غى ۹۵ ديساينه ير شاگردلر كوچى به ن گنه (هم ۱۲ اط بله ن) ساحيله و جينالا. بو قرلر نى چوب اوله نلر ندى تازارتا، اورا، چابا، صوغا، سوره، طرمالى تورغان ئالله نيچه اصولده غى ماشينلر بار.

بزنگ ايله يوروب شول قرلر نى كورساتكان شاگردلر شونده غى اوله نلر نك و آشلق نوع لر نك، ساچو، طرمالو، قورباق و يوشلكلر نك بر برينه تاثيرلر ن و مناسبتلر ن بزرگه سويله ديلىر. بزنى، خصوصاً ميني عجيله ندرگان نرسه شاگردلر نك قر اشينه بولغان محبتلر ي ايدى. شونده غى اوله ن و آشفقلار غه متعلق هر نرسه (آشلق ساچو، اورو، صوغو، ايگن ماشينلر ي) بولار نى لالتلنده؛ آلاز شول نرسه لر و اشلر حقنده بتون دنيانى

اوتوب، ئالله يندى تيرهن محبت بله ن سويليلر ايدى. مينم طانش گيمنازيستلر نك اوز درس لر ينه ايگن معناسز نرسه لر ديب قاراولرى هم اوز معلملر ن دشمان كجى كورولرى ايله بر ايگنجي ك مکتبى شاگردلر نك اوز اشلر ينه و درس لر ينه محبتلر ي و معلملر ن هر ا شده اوزلر ينه اورنك ايتوب سويله ولرى آراسنده چيكنز كوب آيرمالر كورونه ايدى. اولگيلر اوز اوقو لر ندى و معلملر ندى رضاسزلق درياسنده كويونلر، نه بو صوگيلر ماتور آغاچلقلر اچنده معلملر ي بله ن قولغه قول طوتوشوب اوقيلر و اشيلر. بو اوچايشچه ياننده غى آگارود، ييمش باقچه سى، بال قورتى تريبه سى (بولار نى قارارغه و قتمز بولمادى)، آغاچ ايگولر، سوت فيرماسى، يلقى تريبه سى حقنده سوز اوزايتمى، فقط، بو مکتب ندى معلوماتلى، ياخشى وظيفه آلا تورغان آگرانوملر چغون ايتوب، بو مکتبكه كرو روسيه مسلمانلر ي ايچون غايت كبره كيلنگن گنه ايترب كيتام. آنده حاضرده ده ۴ - ۵ مسلمان بالاسى اوقى.

مکتبكه كرو شرطلر ي: (۱) مکتبكه هر تورلى صاصلاويه و هر تورلى دين اهلى قبول ايتوله. قبول امتحانى برنجى ۲ نچى صنفقه ۲۶ - ۲۸ نچى اوغوستده، ۳ نچى صنفقه ياز كوني؛ ۱ نچى صنفقه كروچيلر ۱۴ ياشدن كيم، ۱۶ ياشدن آرتق بولماسون، ۲ - ۳ نچى صنفقه كروچيلر صنف صاين بره ياش آرتق بولورلر. (۲) برنجى صنفقه كرو ايچون دؤوخ كلاصنى (M. H. П.) اوچايشچه لر معلوماتى كيردك. (۳) كرو ايچون يرلنگان پراشينه ايله: (۱) ميتر يكه شهادتنامه سى، (۲) چه چهك چغارلو حقنده شهادتنامه، (۳) كرگان بالانى تريبه ايتوچيدن اوقو خراجاتن وقتنده توله ب طور ووى حقنده آيزايتلستوا. مکتبكه قبول ايتلنگان كشى پانسونده طوررغه مجبور. آشاو، ايچو، كيم و اوقو راصخودلر ي ايچون ياريسى يلغه فقط ۲۲۵ صومغه توله نا. كرو حقنده مفصل معلومات آور ايچون پراغراماسن (حقى ۱۴ تين) صوراتورغه آدريس:

C. З. ж. дор. станция Кинель, Самарское среднее сельско-хозяйственное училище.

مرد عالم محمدف. ايون ۹، آغريل.

تورکستان ابتدائى مکتبلر نده يازو اوگره تو حقنده بولغان
سؤالنك جوابلر ي:

خوارزم يورتنده معلمك ايتوچى مختار بكر افندى، تور-
كستانده غى ابتدائى مکتبلر نده گى بالالر غه املا اوگره تو حقنده

چونکہ تورکستان لسانندہ مستعمل الفاظ لک کوبسی شدہ لی ایکان، آنی بالارغہ درست قیلوب اوقوتو اوکغایسز بولا وبالارده درست اوقی آلیرلر. شدہ لی لفظنی رشدی صنفندہ اوقوماغان بالار درست ایتوب اوقی آلیرلر و بعض بالار ابتدائی صنفنی تمام اینکاچوک مکتبندن چقارغہ مجبور بولالار. اوشبو بالار شدہ لی سوزنی یازلغانچہ برگنه حرف ایله اوقیلر ہم املا قیلغانندہ شدہ نی چیقاروب آیتسه ک بر حرف یازاسی اورنغہ ایکی حرف یازالار. همدہ فتحہ لی سوزلرده ده «ب، ی، پ» تاوشلرنده غی کبی اوتورلی سماق قیلوب اوقیلر. مالم: میرزاهد مامیدف.

II

(۱) فکر مزچہ، تورکستان قطعہ سنده گی تورک اوزبہ ک بالارینی تعلیم قیلغانندہ نسخ خطی (تاتار النبالی) استعمال قیلماق کیردک. اوزلرینک مألوفلری بولغان تعلیق خطی ایله - تاش باصمہ النبالی- استعمال قیلوب سواد چقارو موافق توگلدر. تعلیق خطینی فقط ایکنچی یلارده غنه کتاتب درسی ایدوب قبول قیلماق تیوش. بولای ایتوده هیچ بر قیینلق بولماسه کیردک. اگر شوشلای درس ایتولوب اوقولسه بالار هر ایکی خطقہ الفت ایتکان بولورلر. بو خوارزم ولایتی ایچون تعلیق خطسز اصلا ممکن توگل. بناء عالیہ آنی پراغرامدان چقاروب تاشلامق درست توگلدر، دیز.

(۲) سواد چقاروده نسخ خطی موافق. بو وقت الفبا، یعنی تاتار النبالی استعمال قیلو البتہ آوزراق بولاقچ، لکن معلم اقدیلر لک اجتہادیلہ بوگا بالارنی عادتہ ندر و مکتندر. لسان و شیوه جہتلرن ایسه تطبیق قیلو مشکل ایسه. چونکہ ترتیب ایله منتظم صورتده الفبا اوقلوب چقسہ قرائت کتاینہ بالار لک توشنہ چکلری طبیعی بر حالدر. بناء عالیہ «تل» بالارغہ اصلا آوزلق کیتورمہسه کیردک.

(۳) بادی نظرده: «بونداین کتابلر ترتیب قیانسہ البتہ موافق بولور ایدی» دیہرگہ ده ممکن. چونکہ اگر بونداین کتابلر بولسه یوقاروده غی سؤللرده گی مشقتلر لک بتوینہ سبب بولاققدر. اما بونده ده بر مسئله کیلوب چقاگہ، اولده مکتبندن صولک معلومات آرتدرو اوچون کیردک کتابلر لک اوزبہ ک تاندہ بولماویدر. مثلا: طبیعیات، ریاضیات، ادبیات و باشقہ لردن بحث قیلغان کتابلر. بناء عالیہ کینہ نسخ خطی - تاتار الفبایی - ایله سواد چقارماق آرتقراق بولوب قالادر. چونکہ بو وقتده بالار خریدہ و ژورناللر اوقی بلہ و توشونہ طورغان بولوب یوشه لر. اگر اوزبہ ک تاندہ الفبا، قرائت کتابلری یاصاب بیرلسہ الفبا و قرائت دن صولکھی درجہلرنی قایدن تاباچقار؟ خریدہ و ژورناللرنی قایچان اوقی بلہ چکلر؟

معلملردن دورت تورلی ماده حقندہ جواب صورغان ایدی. (۱۲۲ نجی بیت) اوشبو سؤلغہ قارشو اداره گہ کیلگان جوابلر ایشونلردر:

I

۱) نجی سؤلغہ جواب: نسخ خطی برله سواد چقاروب تعلیق خطینی بتونلہی پراغرامدان چقارماق افضلدر. چونکہ نسخ خطی بتون روسیہ اولکاسندہ رسمی درجہ ده کوب اورندہ بولغانلقدن همدہ کلام الله ده تعلیق خطی ایله یازلی، بلکہ نسخ خطی ایله یازلدیغندن مذکور خط ایله تعلیم ایتماق آرتق بولسه کیردک. اما تعلیق خطی یوق درجہ سنده آز بولدیغندن همدہ تورکستاندن باشقہ یرده نادر کورلدیکندن پراغرامدان چقارماق تیوشدر. تعلیق خطی ایله تعلیم ایدلش بالا. نسخ خطندن محروم اولوب، نسخ ایله یازلش رسالہ و کتابلرنی اوقوغہ مقتدر بولماس. تعلیق خطینی نه سببندن، پراغرامدان چقاریلده در؟ دیو سؤل ایدوچیلرده بولور. لکن مینم جوابم یوقاریده غیچہ، تعلیق خطی آز استعمال ایدلدیکنگنه بترو تیوش دیب اولیم. بر زمانده تورکستانده اول اوزی یوغاور، علی العموم نسخ خطی قالور.

۲) نجی سؤلغہ جواب: نسخ خطی ایله تعلیم ایتکانده تاتار النبالی ایله ابتدائی برنجی صنف ایچون مشکل توگلدر. چونکہ مین اوزمده ولو کوب سنلر اولماسه ده تاتار النبایی ایله قیرغز - قازاق بالارینی تعلیم ایتدم. هیچده مشکلک کورمادم. باری بر تاتار بالارلی کبی اولک اوقورغہ و یازارغہ ملکہ لندردم. اما ۲-۳-۴ نجی صنف لرده تاتار بالارلی ایچون انتخاب ایدلش کتابلر ایله تعلیم ایدووی قیونراق بر مسئله؛ چونکہ تل و شیوه باشقہ بولقدن شاگردلرگہ آکغار تووی چیتن بولا و بناء عالیہ آارغہ، اوز تلندہ کتابلر بولسه اوقوتورغہ اوکغایی ہم ینگل بولور ایدی.

۳) نجی سؤلغہ جواب: ابتدائی صنفلر ایچون تورکستان شیوه سنده الفبا کتایی ترتیب ایتماق و شونک ایله برابر قرائت کتابلری، علم حال و تجوید کتابلری، الحاصل صنف ایچون کیردکلی کتابلرنی ترتیب ایتماق بیک گوزهل بولور. چونکہ اوز لسانندہ یازلش کتاب ایله تعلیم ایدلش بالار باشقہ لسانندہ یازلغان کتابلر ایله تعلیم ایدلگان بالاردن آلدہ بولووی بدیهیدر. شونک ایچون تورکستان لسانندہ کتاب یازماق مناسبکنہ بولمای بلکہ لازمدر. کیله چک سنہ لرده برسی آرتدن برسی یازلوب نشر ایدلورلر انشاء الله!

۴) نجی سؤلغہ جواب: تورکستانیلر ایچون ترتیب ایدله چک کتابلر لک هر قایوسن اوز املاز برله یازماق مناسب بولسه کیردک.

تعلیق ایله یازولغان خطلرنی تانوده بر آز جفا چیگه لر. آندن صوگ آتاری: بالام نچه یل او قوددی، نوغایچه بلدی، لیکن سارتیچه بلمایدر، دیب یوریلر. اما بو اش اوزاق دوام ایتماس. اون اون بش یانگ اچنده (مکتبلر دوام ای توب تورغان تقدیرده) اشلر باشقه چه بولور. خط تعلیق سیردکله نوب آنگ اورنن خط نسخ اشغال ای تار. بز تورکلرنگ خط بر لگم زده آرنه بولسه ده بر بولومزغه تدریجی یاردمی بولور.

(۲) سواد چغارمق ایچون عموم تورک بالالرینه یارادای بر الفبا کتابی چققانچی «معلم اول» معقول. لسان، شیوه جهتلیری حاضرگه تطبیق ای دلمه سه ده یاری. (آمال قانچه افندم، عموم تورک بالالرن برله شدوروردای کتاب بولماسه). موندن کین بلسکه بردهر تورک آزما تلی بارم زغه ده یارادای برر کتاب یازار امیدنده مز. (۳) تورک - اوزبهک بالالری ایچون مکتب کتابی یازولسه ده فقط اوزبهک شیوه سنده گنه یازو معقول ایس. چونکه اوزبهک شیوه سنده گنه یازولسه، محترم غصبرینسکی جنابلرینگ اوتوز یل قچقرغان «تل برلگی» زارینه فارشی بولامز. هر کم اوز شیوه سنده گنه کیته بیرسه. مکتبلر واسطه سیله تل برلگی اعتبارغه آلماسه بز تورک ایلرلی قایچان تلرمزنی برله شدورمه ز. هر نرسه نی اشله ب چغاره تورغان نرسه مکتب. عموم تورک بالالرینه یارادای کتاب کیرهک دیدم. درست بو قین مسئله، بو بلسکه تیزگنه ده بولماس. شولای بولسه ده اوشبو مناسبت ایله مکتب کتابی یازوچیلرغه آیه تورغان بر سرزم بار: بزم حاضرگی مکتب کتابلرینگ کوبسنده «بالا» اورینه «مالای»، یان - اوصال اورینه «ئه شه کی»، کچکنه اورینه «به له که کی» دیب یازالر. مونه بو سوزلر تورکستانده آگلاشلمی. «مالای» مونده خدمتکار معناسنده یوری. «به له که کی»، «ئه شه کی» لفظلرن بتوله ی آگلامیلر. مونه شوندی، بو طرفده آگلاشلمی تورغان سوزلر قاتوشدرسه، بالالار روحلانه آلمیلر. مالای اورینه بالا دیب یازولسه دنیا ننگ هر چیتده بولغان تورک بالاسی آگلی دیب بله مز. بر ایله آگلاشلوب ایکنچیده آگلاشلمی تورغان لغتلر چغارلوب عموم تورکلر اوغا تورغان سوزلر بله یازولسه، تل برله شوومز گده کوب یاردمی بولور ایدی.

املا مسئله سنده بر توقتام یوق. حاضرگی مطبوعانده معروف املا ایله اوگره تولسه معقول بولور ظننده من. شولای ای توب آلارنی آقرون آقرون ایله شدورسهک، تل، املا، خط، همه سی بر توسلی بولور. صابر جان القورماشی. آما آتا.

یایگدن تاتار الفباسی - تاتار تلی اوقوتقی کیرهک بولمازمی، حالبوکه اصلده اگ مطلوب نرسه بو طرف خلقینگ تاتار ادبیاتینه یاقنلاشولریدر. چونکه بونلرنگ اوزلرنده هیچ بر کتاب یوق، مطبوعات یوق.

(۴) املا مسئله سینه کیلگانه تازده املا ایله یازو موافق بولسه کیرهک. زیرا، بونگ، شده ایله تاش بولغانلرغه کوب یارده می بولونه چقدر. خلاصه: جریده و ژورناللرغه توشسونلر و اوق بلسونلر ایچون تازده املا قوللاغق - تاتار تلینی اوقوتقی یک موافق بولسه کیره کدر.

فکر مزجه، بو طرفلرنی قسقه ن، ایزگن نرسه حاضرده شول کتاب، مطبوعات مسئله سیدر. چونکه بر ره تله ب کوکل قویوب اوقورلق انسانیتکه دعوت قیله چق، آدمنی حقیقی انسانلق درجه سینه اشراچق کتابلر یوق. قوللرینه نینده یگنه کتاب آلسه لرده خرافات ایله طولو بولغان کتابلر بولادر. سببی ایسه: اوزبهک تلنده آندی کتابلرنگ بولماوی و تاتار تلینه آرتق توشنمه ولری، نسخ خطینی اوق بلمه ولری در. مونه شوشی نقطه لر دقتکه آلدقده یه تاتار الفبالی استعمال قیلماق آرتق بولوب قالادر. بونگ تاتار تلینه توشونولرینه نه قدر فائده سی بولاجنی یاشرون بولماسه کیرهک. غفور عثمانی. خوارزم.

III

بو مسئله، تورکستان طرفنده ی هر معلمنگ باشن قاتورغان، لیکن برسی ده مطبوعات عالمینه چغوب مسئله نی میدانغه صالحی، قازاق، سارت، تورک بالالرن اوقوتقانده جفا چیگه لر ایدی. ایندی مختار بکر افندی مسئله نی میدانغه صالحوب یورتک آفسن آلو شرفینه موفق بولدی. بن اوزم اوچ دورت گنه سه معلم بولوب طور سامده بو مسئله نك قانچه اهمیتلی ایکن بلدکدن، قناعتله نوردای جواب بیره آلماسه مده، مسئله نی قویورغاق ایچون (بردهر تورک مسئله نی حل قیلوردای جواب بیر امید ایله) اوستدن گنه بولسه ده بر محاکمه قیلوب کیتونی معقول کوردم.

تورک - اوزبهک بالالرینی اوقوتقانده ابتدائی برنجیدن باشلاب مکتبنی تمام اینکانچی نسخ خطندن موافقی یوق. آنک ایچون نسخ خطن بالالرغه یازووی هم اوقووی اوکهای، آچیق روشده بولغان بر خطدر. نسخ خطن اوگره تووی آسان، بالالرغه قلملرنی یونوب کیلشدروب بیره سی یوق؛ اما تعلیق خطن اوگره تکانده قامش قلملر کیرهک؛ آلارنی یونوب کیلشدروب بیروگه، بر صنف بالانی سبق اوقوتورلق وقت اوته. درست نوغای مکتبندن اوقوب چققان سارت تورک بالالری بر اش باشنده طوروب قالسملر خط

ومت بالالينك اورتاردق لساتى بلورينه ايگ برنجى سبيلردندر. ابتدائى مکتبلرمزده بالارغه «کتابت» تعليمنده ايگ اول کتابغه ئيهلهشدرمک و توشوندرمک ايچون نسخ خطنى استعمال ايتوب قول يازووى بولغان خط رقعده و باشقهلرني صوگه رقعده قالددرغه تيوشدر. تاينکه رسم خط بر تورلى گنه بولوب معلوماتلرى بيگ از بولغان بالارغه آسان بولسون.

حجة الله عبد اللين . «آتيار» قريه سنده معلم .
(بتدى)

باچقه چيلق مکتبلرى

آسترخانده هم آسترخانغه ياقن «چيرپاخ» اولنده باچقه-چيلق مکتبلرى بار. بولارنگ مکتب صنفى اوچ يل بولوب آندن الوك بر يلى حاضرلك (بريغاناويتلنى) در. حاضرلك صنفينه كرو ايچون بر صنفلى ابتدائى شهر مکتبلرندن (پريخودسكى) اوچيلشچه لردن شهادتنامه كيرهك. ياخود شونگ پروغرامنچه امتحان يوروب كررگه توغرى كيله. مکتبنگ اوزنده پانسيون بار. آشاو ايچو-كيوم هم اوقو اسبابلى بارده مکتب اداره سندن بولسه موني «بولنى پانسيون» ديلر. اول وقتده شاگرد باشينه يلغه بر يوز يكرمى صوم آلونا. آشاو ايچو هم كيوم بو شاگردنگ اوزندن بولسه اول وقتده يارم پانسيون اتالوب يلغه ۶۰ صوم توله نه . جاى كوني پراكتيكا ايچون باچقرغده اشكه كيتكانده يول آچقه سن هم بر آز ژالونيه خدمتكه چاقروچيدن بولا. ژالونيه مقدارن ، قايدو ويندى اورنلر بارلغنى مکتب اداره سى كورساته ، شولاردن تله گان اورنيكه باررغه ممكن . اورن تابو و بهاسن كيلشو مکتب اداره سينگ اشيدر.

چيرپاخده غنى مکتب آسترخانده غندن هر جهتجه آلدده سانالادر. كيره كسنگان كشيلاگه بلوشور ايچون هم پروغرام وقبول شرطلر صور او ايچون آدرسلا شويله :

1) г. Астрахань, Школа Садоводства, огородничества и виноградарства. Г-ну Завѣдывающему. 2) г. Астрахань, Черепахъ Ахметовская Школа Садоводства, огородничества и виноградарства. Г-ну Завѣдывающему.

IV

تورکستان اولكاسنده تعليق خطى ايله يازلغان کتابلرني مکتبلرگه كرگوررگه حاجت يوق ، حتى يازامى . زيرا بتون كرر ارضده دستورالعمل بولغان نسخ خطى هر كم طرفندن مقبول كورلگان . بوگا قارشى طورو و بوني طوقتا توامكان خارچنده بر اش . چونكه : مصر ، استانبول ، بيروت ، قزان ، اورنبورغ و باشقه يرلرده طبع ايدلگان کتابلرغه قاراساق همه سى نسخ خطى ايله طبع ايدلگانلر . قوياشنك نوري هر يرگه طارالغان كپي غزته و ژورناللرده هر يرگه نسخ خطى ايله تارالار .

نسخ خطى قوبولوب تعليق ايله گنه سواد چغارلسه بو وقتده نسخ خطى ايله يازلغان غزته و ژورناللرني اوقوغه آشوقيين بولوب قالور . ايندى تعليق خطى ايله يازلغان کتابلر بتهرگه محكوم بولسه آنلرنگ اچنده قصلوب طورغان غلط امالار طوغروسنده سوز سويلرگه حاجت اولماسه كيرهك .
على جان تيرشقاوى .

V

ياتراق بولغان تلده گى الفبا ايله صيلرني تعليم ايتونگ چيتونلگى معلومدر . مثلا : بزنگ «تومهن» شيوه سى ايله قزان شيوه سى آراسنده ئله نيندى آيرما بولماسه ده ، آنا قوجاغندن يا گنه چغوب مکتب ايشگينه كيلگان بر بالاغه آگلانو ايچون آرزغه باشقه لقدمه بيگ سكوب هسقتلرني موجب بولادر . قزان توركچه سنده گى جاى ، حير ، جيل ، جب ديوب استعمال قيلنغان سوزلر تومهن طرفلر نده : ياي ، يير ، ييل ، يب . . . صورتلر نده تلفظ ايتلدر . مونه شوشى قدريگنه بولغان باشقه لقدمه قوه حافظه سى محدود ، احاطه سى ده دريادن طوزان قدرى بولغان بالانى تعليمده خيلى اوگهايسز لقلرغه دوچار ايتدر . بو چيتونلگدن قوتلو ايچون شول يرنگ ايكمه گن آشاب اوسكان اقتدارلى و اصول تعليمدن خبردار معلم اقتديلرنگ بر گه لب الفبا كتابى ميدانغه كيتورلى لازمدر . شول چاقده غنه اشلمز بر تورلى ره تله نوب ، صيلرده راحت ، راحت آنا تلرنيگ آچقچي بولغان حرفلرگه بيگ يگلك ايله گنه ئيه لنه چكلدر . اما صيلرنگ بلم و استعدادلرنيگ اوسووينه ياردم بروجى «قرايت» كتابلرني شاگردلرگه آگلانقاندده استعمال ايتله طورغان قرايت كتابلرني ممكن قدر ادبى رهك تله بولوب بالالرننگ آغرداق لغتلر ايله آشناله نولرينه سبب بولسون ايدى . بو ايسه بر ايكي سنه ساده قرايت كتابلرني اوقوب بر قدر پراكتيكه حاصل ايتكان بالاغه آغرى بولماينچه بالعكس فايده لى

دیگان بر سوز بار. بو درست حدیثمیدر؟ شوشی مسئله لر حقنده آزرآق بولسه ده سوز گزنی ایشته سوز کیه در. سیاح: محمد غیاث مهدی.

شورا: ۱) بزنگ اوشبو مضمونده غی سوزمز ۳۱۶ نچی بیتده بولوب قرآن شریندن سوره و آیت رقلری کورستلگان ایدی. شولای بولا طوروب: «آندن مراد فلان سوره ده گی فلان آیت بولسه اول طوغری کیلمی» دیب سوز اوزایتو وتردیدلر یورتونی ایسکی مدرسه بوچاقلر نده دستورالعمل طوتلغان ادب و تریه لر نی مطبوعات غه تطبیق قیلودن باشقه غه حمل ایتو ممکن توگل. هر کم گه معلوم بولدیغینه کوره ۲۵ نچی سوره «فرقان» در. فلوغل ساناونه کوره ۱۰ نچی ۱۱ نچی آیتلر (جوابده ۹ نچی ۱۰ نچی رقلری یا گلش توشکان) ایچنده مسئله گه مناسبلی بولغان جمله لر: «وقال الظالمون ان تبعون الارجلا مسحورا. انظر کیف ضربوا لك الامثال فضلوها فلا يستطيعون سیلا» بولوب. معناسی ده تقریبا اوشبودر: «ظالملر: اگرده سز یغمبرلک دعواسی قیلوچی (محمد علیه السلام) غه ایه رسه گز، سحرله غش کشی گه ایه رگان بولاسز- دیب ایتدیبلر. قارا ایندی بونلر نی! سینک حقه گده نیندی یامان ومثال اورنده یوررلک غریب سوزلر سولدیبلر، آنلر عقللر نندن یازدیبلر و آدشدیلر. طوغری یول تابار غه ده کوچلری یتمی.» رسول الله نی «سحرله ندی» دیب سویله وچیلر حقنده قرآن شریف شوشی درجه ده رد قیلور، آنلر نی ضلالت غه نسبت بیرر و طوغری یول تابا آلمایه چتملرینی سویله ر بولسه رسول الله ننگ مسحور بولوونینی انکار بولمی، نی بولور؟ بز، رسول الله ننگ مسحور بولوونی حاشالله انسان بولوونی و انسان اوغلی بولوونی انکار ایتماک ویاکه عوارض بشریه دن تزیه قیلماق طریقیچه توگل ویاکه آندی اشنی اوزینگ شخصی ایچون نقص دیب ده توگل. اوشنداق: «والله يعصمك من الناس» آیتنی دلیل ایتوب ده توگل، بلکه تاویبانی قبول ایتماز و منسوخ بولوی صورت طوقاز روشده صریح و محکم عبارت هم ده آجیق اسلوب ایله قرآن کریم انکار ایتدیکندن هم ده یغمبرلکنی ابطال قیلور ایچون یول آچر بولدیغندن انکار طرفینی طوندق. بو واقعه حقنده بخاری ایله مسلم، «رسول الله اوزی قیلماغان اشنی، قیلدم دیب خیال قیله در ایدی» دیلر. بولای بولغانده اوزینه کیلمگان فرشته نی کیدلی دیب و بولماغان وحی نی، بولدی دیب بلوی ده درست بولادر. یغمبرلکنی انکار قیلور ایچون موندن ده آجیق حتی عوام خلقلر آکلارلق درجه ده ینگ یول بولورمی؟ رسالت منصینی موندی نرسه لردن مطلقا تزیه قیلماق و صاقلامق لازم. رسول الله نی سحرله ب یور وچیلر بولوب بولمانده، شول اشنگ

میزه ده. «شورا» صحیفه لر نده کورله طورغان ابن تیمیه، «یکون العرش مکانا له تعالی» دیه سویله وچی احمد ابن تیمیه گه باشقه کشیمی یوقسه شول بر کشیمی؟ بو حقده «شورا» ده آجق بیانات یازلوننی عن صمیم القلب اوتتم.

محمد ظریف شریفی القورماشی.

شورا: بو سؤالنک جوابینی بیرر ایچون اوزگزدن بر نرسه صورارغه مجبوریت بار. سز: الله تعالی نی عرشده بولاچق، دیب سویلی طورغان بر ابن تیمیه دن خبر بیرر سز. شول ابن تیمیه گز اوزی کم؟ مذکور سوزنی اوز ابن تیمیه گزنگ قایسی اثر نده کوردگز؟ شوشی طوغرورده ایضاحات بیرر سز بزه اوز ابن تیمیه مز حقنده معلومات بیرر مز، ایکسی بر کشی بولوب بولماوی شول وقتده بلنور. سزنگ طرفکردن شوندی بر بیان بولماسه بو سؤالکرگه جواب یازارغه قدرتزدن کیلمی، معذور کورر سز.

سارابول ۱۰ (۱) نچی عدد «شورا» ده «رسول اکرم ننگ سحرله نوونینی قرآن شریف انکار ایتده در» دیگان. بز موندی بر سوزنی قرآن کریم دن تابا آلمادق. اگرده آندن مراد «مائه» سوره سنده بولغان: «والله يعصمك من الناس» آیتی بولسه بو آیت باری رسول الله ننگ انسانلر طرفندن تولدرلماز سز لگینی گنه خبر بیرر بولسه کیره ک. چونکه رسول الله حضرتلر ننگ مشرکلر و کافرلر طرفندن اذا و جفا کورووی کوب بولدی حتی «احد» صوغشنده مبارک تشی توشوب یوزینگ قان ایله بویالووی روایت قیلنه در. موندن باشقه «خبیر» ده بر یهود خاتونی طرفندن آغولانووی و شونک تأثیری اوزاق وقتلر دوام قیلوب آخرنده ده شول آغو سببندن وفات بولووی حقنده خبرلر بار. رسول الله غه آغو هم سحرلر ننگ اثر بیرووی آنک ده انسانلر ایله بر طبیعتده و انسان اوغلی انسان بولوونینه دلیل ایچوندر. حضرت عیسی حقنده نصارالر طرفندن قیلماغان مبالغه لی اعتقادلر کی اعتقادزدن سلامت بولوومز ایچون بز اوزمز سحر و آغو کی عوارض بشریه ننگ آگا هم اثر قیلووی ایله قائلمز. زیرا اولده بشردر و بشر بالاسیدر. آننگ مسحور بولوونده و آغو تأثیری آستده قالوونده نیندی ضرر بار؟ بو نرسه لرده بر نقص ده یوق. (۲) بعض حدیثلرده: «قیامت کوننده آی ایله قویاش جهنم گه صالئور»

«کوفه» ده جامع قاپوسی یاتده ویاکه قصرامارتده دفن ایدیلدیکنی، آل بویه دن عضدالدوله طرفدن بنا ایدلگان تر به لری «کوفه» خرابه سندن شمالدرهك «نجف» ده موجود و بو کونده آباد ایدیکینی یازادر. موندن باشقه ده حضرت علی (رض) نك تر به سی کوب یرلرده ایدیکي حقنده روایتلر کوروله و ایشته. مثلا بو طرفلرده: «چارزوی» ده، افغانستانده زیارتگاه تر به لری بار. بو تر به لرنك هر ایکسینی محلی خلقلر حضرت علی تر به سی دیوب اعتقاد ایتلر و افراط درجه بولارنی احترام قیللر. بو احترام، بو قدر و حرمت اوشبو خلق طرفدن «مکه» و «مدینه» ده گیلر ده قیلناغاندر. زیارت که کیلوچیلر، اوشبو تر به لرنی زیارت قیلغانده صورغان همه تلدك و مقصدلرینه خدا ایرشدره، زیارت وقتده یك کوب خارق العاده لری کرامتار ظاهر بولا، صوقور، ابرص، آقصابلر سلامتله نلر، بو یلده غنه ایکی یوزدن زیاده صوقورنك کوزی آچلدی، دیلر. بر آدمك تر به سی بر نیچه یرده بولورغه و یوقاروده مذکور کبی خارق العاده اشلر: صوقورلر آچلو، آقصابلر ترولر بولورغه ممکن می؟ «شورا» اداره سی اوشبو طوغریده گی اوز ایمانی و فکرنی یاقینده نشر ایدله چک عددلرنك برنده بیان قیلسه یاخشی بولور ایدی.

عبدالرحمن فخری .

سورا: «اوز ایمانی و اوز فکرنی نشر ایتسون ایدی» دیسه لرده «شورا» هر وقت اوز ایمانی و اوز فکرنی نشر ایتدر (امضالی مقاله لری و فکرلر بو قاعده که کر می). حضرت علی دن: «مینم خصوصمه ایکی تورلی خاق هلاک بولور، بری اوز درجه مدن آرتق یوقاری کوتارر و ایکنجیسی ده تیوشلی درجه مدن توپان توشرر» دیب بر سوز روایت ایتلر. شوشی اش اسلام دیناسنده واقع بولدی. رسول الله حضرتلری اوزینک تر به سینک پوتخانه بولونندن هر وقت صغوب دعا قیلدیغی مرویدر. هر اشد آگا ایهرمکنی لازم بر وظیفه ایدوب بلوچی حضرت علی ده شولای بولاچنده شهبه یوق. دینی صفت بیروب قبرینی حرمت ایتو ایسه طوغروسی حضرت علینی احترام قیلیمق توگل، بلکه حقارت ایتمکدر. حضرت علینك قبری «نجف» ده بولوب باشقه لری مسلمانلرنك اعتقادلرنی بوزار ایچون ایرانولرنك سیاسی فرقه لری طرفدن قودولغان نرسه لدرر. آقصابلرنك توزه لو، صوقور کوزلرنك آچلو خبزلری ده شونلر طرفدن یاصلغان مکرلدرر. «مزار شریف» که باردم ده کوزوم آچلدی» دیب سویله وچیلر که اشاغاکر، ا کرده اوزکر که معلوم بولغان بر صوقورنك «مزار شریف» که باروی ایله کوزی آچلغانینی کورسه کر آنی بزگه یازوب بلدر کر. موندی و هملر، موندی خرافاتلر، مدیتدن محروم بولغان تورکستانده

وحی ایله معلوم ایدلوب ایدلماونده، سحر ایچون یاصلغان نرسه لرنک قیودن چیغارلوب چیغارلماولرنده بزنگ نزاغمز یوق. آنلر فخرالدین الرازی دعوی قیلغانچه متواتر و مشهور طریقلر ایله روایت ایتلگان بولمسه لرده خبر واحد ایله روایت قیلولری ثابتدر. بلکه بزنگ انکارمز رسالت منصبه «سحر» دیکان نرسه نك اثر بیروی و بولمغان بر اشنی، بولدی دیب یغمبرنك خیال قیلویدر. بو سوز، اگرده معتزلر مذهبنه موافق کیلور بولسه ضرر یوق. یهودلر که آچو ایتوب موسی (علیه السلام) نك یغمبرلگینی، و هایلرغه آچو ایتوب عبادت الله غنه غنه خاص بولونینی، دهریلر که آچو ایتوب کورده قویاش بارلغینی انکار قیلورغه یارامسه مجرد معتزلر که خلاف بولسون ایچون طوغری سوزنی اثقاتسز قالدروده یاراماز. «والله یعصمک من الناس» سوزینی اولدرو که حاصلارغه نیندی ضرورت بار؟ آدملر طرفدن بولاچق حسنی ضررلرنک هر برینی شامل بولونندن نیندی نرسه منع ایتدر؛ مذکور آیتنك «احد» واقعه سندن مقدم اینگان بولونینه دلیل یوق. آندن صوگ کیلگان بولونینی «مائه» سوره سنده بولوی آگلا تادر. «مائه» نك الك صوگ اینگان سوره ایدیکي معلوم. قاضی عبدالجبار سوزینه قارشولق بولسون ایچون فرقان سوره سنده گی «مسحور» سوزینی «مجنون» ایله تفسیر قیلوده اورنسز وقرآن آیتینی ظاهر نندن دوندرودر. عربلر قاشنده وشریعت اصطلاحنده «جنون» ایله «سحر» بر برینه باشقه ایدیلر. مشرکار، رسول اکرمنك «مجنون» بولونینی سویله دیکلری کبی عقللی بولا طوروب بعض وقتلرده خیاللانیدیغندن، بولمغان اشلرنی، بولدی دیب بله در دیب ده دعوی قیلور ایدیلر. مونی ایسه «مسحور» دیب تعبیر ایتارلر ایدی. عربلرنک معیشتلرینه، عرف و عادتلرینه، زعم و عقیده لرینه کوره، مسحورلک ایله تهمت قیلولری، مجنونلک ایله تهمتلرینه کوره هم بلیغ هم ده اوقع فی النفوس ایدی. مجنون بولونی انکار قیلودن، مسحور بولونی انکار قیلو لازم کیلمیدر. بو تقدیرچه قرآن کریم، مشرکارنك سحر ایله تهمت قیلولرنی انکار ایتمی قالدوغان بولادر. موندن نیندی ضررلی نتیجه لر چیقاجنی معلوم. «رسول اللهنك مسحور بولوننده نیندی ضرر بار؟ بو نرسه نقص توگل» دیسز. رسالت منبرنك بو نرسه دن سلامت بولوننده نیندی ضرر بار؟ سویله کر ایشتیك! اگرده قبول قیلورلق دلیللر کر بولسه قولاچ صالوچیلر بولور. (۲) بعض بر محدثلر (کتب سته مؤلفلری توگل) شول مضمونده حدیث کوچرلر، درست بولوب بولماوی بزگه معلوم توگل.

♦♦

کرکی . سامی بك «قاموس الاعلام» ده حضرت علی نك

توگل، الك مدنی بر قوم صانالغان فرنگستانده شایعدر. فرانسزلرنك مشهور محوری «امیل زولا» فرنگستانده بولغان بر کرامت چشمه سی حقه غنی حیلہ و مکرلرنی یازا وقارا خلقلرنک آدانو- لرنی تعریف ایته درکه، اوقوچیلر حیران بولمازغه ممکن توگل. (احمد مدحت افندی ترجمه سی). شوشندی بدعتلردن صافلاو ایچون اسلام دیننی مطلقا عصر سعادتده گی حالینه قایتاررغه و بالارنی مطلق اوقوتوررغه تیوشلی.

◆◆

صیقل • حدیث شریفلرنی معنالی ایله گنه یعنی عربجه عبارتلرندن باشقه، ایکنچی بر لغت و لفظ ایله نقل و روایت قیلوب یوررغه کنی کوب علما درست کوروب اش شوگا قرارلانونی معلومدر. بوگا برده ونکده طنی چقمیدر. قاله علیه السلام: «من اراد ان یتکلم مع الله فلیقرأ القرآن» حدیث شریفینی، افندیمز علیه السلام «الله بلهن سویله شوننی تلهوچی آدم قرآن اوقوسون!» دیدی دیب نقل ایتو درستلگینه کوب علما سوزی بلهن قرار ویرلشددر. شول سوز حقه غنه «کشف الاسرار فی شرح المنار» بایتاقنه سویله دیکشدرن سولک: «الاتری انه ثبت فی کتاب الله تعالی نوع رخصه مع ان نظمه معجز» دیه در. کشف الاسرارنک بو سوزندن حدیث شریفلرنی معنالی بلهن نقل درست بولو باندیکی کی قرآن کریمنی ده معناسی بلهن نقل و روایت که رخصت بارلنی آ گلانه در. مثلا: «واما بنعمة ربك فحدث» قول جلیبندی: «اللھکنک نعمتینی اشکاره قیل» دیب سویله و، حاصل مینم آ گلومچه قرآن کریمنی ترجمه سی بلهن نقل و سویله ونی اولگی (ئه ووه لگی) عالملر ارنک درستلگانه لر. مونه مینم بویله آ گلوم حقه غنه اداره و اوقوچی افندیلرنک سویله سی سوزلرنی «شورا» ده کوره سم کیلوب بر آز بیانات یازولرن کوتوب قالدیم.

کاشف بن ملا ظریف قورماشی.

شورا: بزنگ شیکلی، علم دنیاسینک قابقاسینه ده یاقینلا- شماغان و هیچ نرسه ننگ اصلینه توشونه آلمان قوملر ایچون هر نرسه یاگا بولا وهر نرسه ایچون تاوش چیقادر. مدیتلی قوملرنک «وحشی» دیب ایتولرنی تحمل ایته سمز کیلمی، اوزمزننی بیک یاخشی آدملر دیب گمان قیلومز، اما معامله لر مز، یازولرمز و مناظره لرمز ایسه صرف اوزمزننی کوتاروب، باشقه لرنی تحقیر ایتمکدن ورجا بالغیب افترا و بهتانلر قیلمقدن عبارتدر. بو کونده «وحشی» سوزی شوشندی حالد بولغان آدملرگه ایتوله در. ماتلرنک ادبیاتلری و مطبوعاتلریده اوزلرنک اخلاقلرنه و تریه لرنک درجه سینه میزان بولوب قبول ایدلشددر. ایندی اوز میزاقز، بزنی «وحشی» قیلوب کورساتسه آنک ایچون باشقه لرغه اوپکه قیلوررغه

اوقو • نچی عدد «شورا» ده رسول اکرم حضرتلرنک آتاسی عبدالله نی، عبدالمطلب بالارلرنک کچوکلرندن ایدی دیگان سوز حقه غنه یاگلشلق ایله حکم ایتولگان. مشهور و معتبر مؤرخلردن بولغان طبری، بو طوغرورده «وکان عبدالله ابو رسول الله اصغر ولد ایه» دیگان. شونک ایچون «شورا» ده بولغان سوز اوزی یاگلش بولوررغه تیوشلی.

عبدالکریم القارماسانی.

سورا: بز، طبری سوزینی کوردک، اول سوز یاگلش، شونک ایچون یاگلش دیدک. طبری ننگ الوغ عالم و معتبر مؤرخ ایدیکنده نزاع یوق. لکن الوغ عالم بولو و معتبر مؤرخلر جمله سینه کرو. آدملرنی یاگلش سویله و دن خلاص ایته آلمدر. «طبری الوغ عالم و معتبر مؤرخ» دیگان سوزدن، «اول آدم برده یاگلش سویله می» دیب توگل، بلکه ذهنی و فکری طوغری، معلوماتی کوب، هر نرسه نی تحقیق فیلوچی و سوزلرنی محاکمه قیلوب کوچروچی دیب آ گلاررغه تیوشلی. شولای آ گلشلسه اول وقت طبرینک بعض بر سوزلری یاگلش بولوررغه ایس کیتاز. «لکل جواد کبوة و لکل صارم نبوة و العصمة لله تعالی وحده».

شعر:

تشکر و رجا

ای ملت جلیله اسلام آتالی
انوار اتفاق، ترقی ضیالی
عرفان کو گنده هر بری بر مهر خاوری
دین متین مروجی شرع آشنالی
اسلام کوزگوسینی جلا و صفالی
یولدن کنار اولناری بر رهنماری
الحق نبی وراثتی دن بهره مندلی
دنیاده، آخرتده اولان ارجمندلی

اجرا ایدن وظیفه سین لله لسان ایله
نشر ایتدی خلقه موعظه سین «ترجمان» ایله
خلق اولدی آشنا بو سبیدن جهان ایله
حل ایتدی مشکلات فنونگ بیان ایله
سعی ایتدی خدمت ایتمگه ثروته جان ایله
اسلامه رونق استدی طول زمان ایله
استاد کل، مخازن عرفان اناختری
اسماعیل ذبیح چه، جانباز غصبری

باشدن آیغی نور تجلای لایزال
بدر منبر علم و تواضع ده بر هلال
خورشید تک جهان ساچوب شعله کمال
عرفان بکارینه بو ویرمیش ایدی زوان
خلق افتراقه و یروب «الفت» له اتصال
شرع نبی مروجی بی شک و احتمال
پیر طریقت نبوی مرشد رشید
تبلیغ ساز وعده و ترسنده وعید

ملت خرابه خانه سی تعمیر ایدن جناب
کوکلوک صفاسی عالمه بی شبهه آفتاب
سندن مصنف اولدی نیچه نوعلر کتاب
ویردی نتیجه هر بری اسلامه فتح باب
هر بر سوزک مقاصد ترویجه در ناب
معنای رشح خامه ک ایرور خلق کامیاب
یعنی جناب «عالم» بارودیی نجیب
ذاتک حقیقه مدنیتده عندلیب

نشر معارف ایله و یروب خلقه تازه جان
شرع شریف خادمی علامه زمان
..... سیله و یروب رونق جهان
قرآن ایله حدیثه حقیقتده ترجمان
فکر رسا و عقل سلیمکده یوق گمان
ای منبع کرامت وی مخزن حسان
تابدک ..... عالمده اشتهار
ملت محل فخری اولوب اولدک آشکار

موسی تجلی وید یضاله مفتخر
سن رشحه قلمله مبشر سن و نذیر
انواع فنی ثروتینه مخزن کبیر
عالمده نشر معرفت و علمله شهیر
ملت الینی دوتمگه بر یردستگیر
اسلام عالمده اولوب شمسه منیر
... آرتوق ایله دوکوک خدمتک عیان
فرعون جهل الگده هلاک اولدی یگمان

اطفال مکتب اولدی کمالکله بهره منده لطفک اللرنی ایتدی عزیز وهم ارجمند
حسن توجهک و یروب اطفاله بال و قد یوق شبهه اولدیلر ایکی عالمده سر بلند
نیش زمان حوادیدن یتماگای گزنده یارب بو زمره بخت ایله اقبالین ایت بلند

صبری حسن معلم دین ولسانمز

رب جهان جسم، غذا بخش جانمز

پارلاتدک او جریده «یولدز» نی بیدریغ یولدز کبی منیرلیکک عالمه اینغ
تصنیف هر رسائله سعی ایلدیک بلیغ ویردک مکاتب اهانی قلبیغه شادلیغ
شیطان جهل باشینه اوردوک فنونله تیغ آب حیات ملته ویردک کیم او یله میغ

سندن آجلدی منزل مقصودی یوللری

ملت نی دوتدی احمد هادینی اللری

نوروزی و کریمی بو خدام دینمز خدام دین انور، شرع مینمز
نشر جراید ایله وعیظ امینمز بی منت اوستاد سلوک متینمز
اثبات مهالك شكدن یقینمز سعد اخترینه باعث قرب قرینمز

بو ذات محترمله یارب دوام ویر

الطاف بی نهیاه ایله فیض تام ویر

ای رشحه قلمله زرافشان ادیلر هر نظم ده چکن گهر جان ادیلر
تمجید ایله تشکره شایان ادیلر اسلام گلستانیده ریحان ادیلر
باشدن آیاغه سوزلری برهان ادیلر رنج جهالته سوزی درمان ادیلر

عبدالسلیم زاده و ابراهیم آتی ذات

دین مینه هر بری بر باعث حیات

تحریریدن نمونه «فیوضات» ایله «حیات» ملت او لوحه لرله اولوب رهبر نجات
«ارشاد» ایله «ترقی» ایدوب حل مشکلات خدمتده مستعد دل جانندن بو ایکی ذات
ویرمیش تمام ملته بر نوع ده نکات او نکته لر ایله آچوب انواع مبهمات

احمد آقایوف ایله علی زاده حسین

سرلوحه جریده ده، نطق انجمن

ای فرقه نجی علمای زمانمز افسرده جسم ملته روح و روانمز
سزدن خدمت اولماسه اورتاندی جانمز سکویده فساد عالم ایله خانمانمز
اولدی قریب محو اوله نام و نشانمز کیلدوک او حاله کیمسه ایشتمز فغانمز

اجرا ایدوک وظیفه گزی اجتهاد ایله

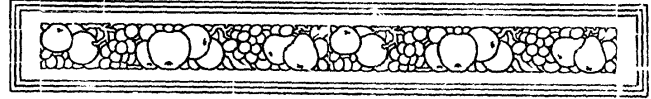
الله ایچون وصیت ایدوک اتحاد ایله

یوق مملکت فقیهلریدن امیدمز قالدوردی بزلی علمامز امیدسز
بدعتدن اجتناب، حرام اولمادی تمیز وعظ اولمادی که ایلیه اصلاح حالمز
واقف اولان جماعه لری متکاسی سز ..... سز شریف ..... عزیز سز

میراث انیاسزه اولدی بو کون نصیب

اسلام صورتنده بو عالمده سز «غریب» .

مطبوعات مخصوصی

اقبال . تورکستانده «اندیجان» شہرینی صوغاروچی صو بونده یونس پیغمبر اسمینہ بر خاناقاہ بنا ایدلوب، تورکستان تورکاری قاشنده ایکنچی «مکہ» حکمنده کورلہ درہ یلدہ بر کرہ شوشی اورنی زیارت ایچون اطرافدن حیولالار، قربانلر بوغزالاب آشاو ایچو، کیف صفا ایلہ شغلنہ لر. تورکستانده مونگ شیکلی اصلی معلوم توگل یونس، و سلیمانلر، ایوب و شاه مردانلر بیک کوب بولوب ہر بری اسلام دنیاسی ایچون پوتخانہ وظیفہ سینی ادا قیلوب طورالر. تورکستانده مسلمانلرنگ انقراضلرینہ و درست اعتقادلرنگ بوزولمقلرینہ شوشندی قبرلر، ترہلر، قدم جایلر سبب بولوب بو نرسہلرنگ ضررلری یوز ماگ میسونیرلرنگ ضررلرندن دە کوچیلدر. اگرده تورکستانده سیاحت قیلوچی عالملر شوشندی خرافاتلرینی یازوب رسالہ روشندہ نشر قیلسہلر ایدی تورکستان مسلمانلرینگ فکرلری توزہ لوگہ سبب بولغان بولورلر ایدی؛ لکن بو یرلردہ یوروچی عالملر «موندی خرافات وموندی و ہملرینی بترو ممکن توگل» دیگانلردہ قول سلکوب کینکانلر. بو کونده الوغ تورکستان و الوغ بر اسلام دنیاسی خرافات دریاسینہ غرق بولوب طورمقدمدہ در. تورکستان مسلمانلرینگ الوغ کیمچیلکلی زکات برو طوغروسندہ در. حاضرندہ تورکستانده «زکات» اسمی بتوب بارا و آنک یریندہ سنت طویلرندہ غی اسراف و سفاهتلر کوندن کون آرتوب طورادر. ہر بر سنت طویندہ یش اون صوملق چاپان آورغہ موفق بولدقلرندن، سنت طویلری حقتدہ ملالر، دیم دلالت قیلوب طورالر، آنک درجہ سی کیموگہ راضی بولیلر. شونک ایچون سنت طویلری اون مکلر صوملرغہ توشہ در. اما اوزلری بای بولدقلرندن اوزلری ہم یررگہ تیوشلی بولدیفندن زکات طوغروسندہ ظنلرینی دە چیقارمیلر. مشهور بایلردن بری: «بزنگ شہرمزدہ ملالرمز آراسندہ میلیونیرلر کوب، الک فقیرلر- ینکدہ زکات فرض بولور قدر صومالری بار، لکن هیچ بری حتی برتین بولسون زکات یرمیلر، ایندی آنلردن کورمہ کچی بزده یریمیز» دیب سویلدر.

ترجمانہ . روسیہ دە بولغان مسلمانلرنگ اوچدن بری تورکستانلیردر. بخارا ایلہ خیوہ روسیہ گہ قوشلدیفندن صونک تورکستانده

سکر میلیون مسلمان بار. بو مملکتلرنگ برکتی سببندن ہر طرفدن آخہ آغوب کیلوب طور او شہرلردن اوتوب قشلاقلرغہ، جہاہ ولرگہ قدر یتشہ در. لکن مادی ترقیدن دە مہم بولغان معنوی و فکری ترقی موندہ کورلمی. زمانہ علملرندن، معرفتلرندن محروم قالغان بو سیکر میلیون مسلمان «اصحاب کہف» مثالندہ حیران و سرسہم حالہ عمر سورہ لر. تورکستانک بر چیتندن ایکنچی چیتینہ قدر واغونلر یوری، چایخانہ لردہ غرامافونلر قچقرا، بازار میدانندہ تسیرکلر اوبنی، بایلرنگ اوپلرندہ تیلیفونلر سویلی، کرک کوزلی و صاری ساجلی روسلر آغوب کیلہ لر ویرلشوب طورالر، فقط تورکستان مسلمانلری ہمیشہ دە خدایار و نصراللہ خان زمانندہ یاشیلر. دنیانی شول زمانلردہ غی کوز ایلہ کورہ لر، شول وقتدہ غی فکر ایلہ فکرلیرلر. بو یرلر ایندی ایلمی یل بولدی روسیہ گہ تابع بولوب طورالر اما سیکر میلیون خلق ایچندن بو کون گہ قدر زمانہ کمالاتی تحصیل ایدوچی سیکر آدم دە چیقما دی. سیکر میلیون بولغان بو قومنگ دنیوی حاجتلرینی ادا قیلورلوق و یول باشچی بولورلوق برگنہ خادم و مرشدلری دە یوق. اگرده بخارادہ بر میربدالوف و سمرقندہ بر محمود خواجہ ہم دە تاشکند و خوقنددہ شونلر قیلندن برر آدم استثنا قیاسہ، باشقہ ملتلرنگ یوزلر ایلہ سانالا طورغان ادراک و معارف اہلارندن بونلر محروملر. صوگئی یکرمی اوتوز یل ایچندہ قافقاز، قازان، اوفو و اورنبورغ مسلمانلری زمانہ علملری تحصیل قیلورغہ رغبت ایتہ باشلادقلری حالدہ تورکستانہ نلیر بونلر ایلہ برلکدہ یورمی، بلکہ اولگی اورنارندہ طوروب قالدیلر. بو کون بخارا و خیوہ ہم دە عموماً تورکستاندہ گیمنازیہ تمام قیلوچی و مستقل صورتدہ روسچہ قلم یورتوچی آدم کورلمی. ترجمانلر ایلہ اش کوروچی ملتلرنگ ضرر کورونری معلوم. موگا بر چارہ تابو لازم ایدی. حضرت خانلر، امیر و بایلر ہمت ایدوب اہالینی علم و فن گہ تشویق ایتسہ لر فائدہ سز بولماز ایدی. بو کوندن باشلاب اونار-اونار بولوب گیمنازیہ لر، صنایع و تجارت مکتبلرینہ کررگہ ویاگی اثرلر نشرینہ باشلارغہ تیوشلی.

تصویر افکارہ . مملکتمز بر فلاکتدن ایکنچیسینہ و بختسز لکدن بختسز لک گہ توشوب بارادر. مجارستان صحرالرندہ و ویانہ شہرینگ قابقلرندہ دولقونلاب طورغان بایراقلمز کیری قایتا قایتا حاضرندہ استانبول قوعیسینہ کیلوب یتدی. مکلر و میلیونلر ایلہ شہیدلرنگ قانلری برابرینہ آغان توپراقلمز قولزدن کیتدی. بختسز وطنمز امیدسز لک قارانغولغینہ باتدی. خلقمز خرابقلردہ یاتوچی باغوشلارغہ اورنہک بولدیلر. کیوم سالومارده مودہ حکم سوردیکی کبی فکرلردہ دە مودہ باردر. امیدسز لک بزده مودہ

طورغان برقورالدر. موسیقی، حق نرسه لر گه ده باطل نرسلر گه ده یولداش بولا بلور، لیکن جدی لك گه دوست وجعلی لك گه دشمنان بر نرسه در.

صرای هو. باشمزغه کیلگان قضا لرنگ بردن بر منبئی ملی مکتبلر گه اهمیت بیرماومز در. اوز درجه لرینه موافق صورته فکر ومعلومات صاحبی بولاجق بالارمزی ترتیسیز مکتبلر ده یدی. سیگر یلر طوتوب، نی ملتینه ونی قومینه، نی انسانلغینه فائده کیتوره آو قوتندن محروم قیلوب چیقارمقده مز. صوگره شوشی آدم لر سیندن هر توری قضا و بلالرغه مبتلا بولامز. زور شهرلر ده قرق ایلی قدر ترتیسیز مکتبلر ده مکدن زیاده بالارنگ «می» - لری چریب ناف بولادر. موندی مکتبلر یرنه «ملی» و ترتیبلی مکتبلر آچارغه تیوشلیمز.

طنین. محمود شوکت پاشانی اولدروب تورکیا مملکتده قتلر چیقاررغه ابلاغان آدلر، مقصود لرینه یتادیلر. حکومت، بو فته چیلرنگ ایزلرینه توشدی و تیوشلی جزالرنی بیردی. بر ایکی کون قدر وقتلر، اضطراب وقایغو ایله اوتوب صوگندن سیاسی اشلر مز اوز یولینه توشدی. تورکیانگ خارجی سیاستی ایسکی یولنده دوام ایته. اولگی دوستلر مز بو کون ده دوستلق اظهار قیلدیلر، کیچه گی دشمنلر مز شوشی حالمز گه قاراب دشمنلر لرنی آرتدرمادیلر. بلغار غزت لری بتولنه ی باشقه بر قلم آلب تورکیا گه یاقینق اظهار قیلورغه باشلادیلر، بو اشلری ایندی «مدانه» درجه سینه یتدی. یونان مطبوعاتی ده بلغارلردن اورنهك آلدیلر. تورکیانگ بالقانده صوغشور ایچون حاضر طوروچی کوچلی عسکری بار، بالقانلر ده صوغشوجی حکومتلرنگ قایوسی فائده لیرهك شرطلر عرض ایته تورکیا شونگ طرفنده بولوی طبعیدر.

المنار. هندستانده «لکهنو» شهرنده «کعبه خادم لرنگ جمعیتی» اسمنده بر جمعیت تأسیس ایده در. مونی تأسیس ایدوچی آدم، مشهور آدوا کاتلردن مستر حسین القدوانی اسمنده بر ذات بولوب، جمعیتنگ مقصودی ایسه «مکه» ایله «مدینه» شهرلرنی دشمنلردن صاقلامق بولاجقدر.

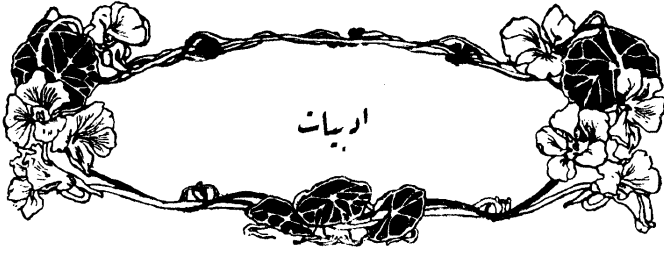

وقت. باشقه ملتردن اورنهك آلب بالار اوینلرینه دقت ایتارگه و آنی علم هم فن اصولینه قویارغه تیوشلیمز. مکتب و مدرسه لرمز ده گی شاگردلرنگ یابق، صاری یوزلی و چوقور کوزلی، قانسز و جانسز بولولری تن حرکتی یوقلغندن و آشاو

حکمیته کردی. اگرده بزنگ خلقمز شوشی موده ایله خسته بولماسلر ایدی بو کون خراب بولوب طورغان شهرلرنی، اشدن چیقوب یاتقان صحرالرنی مثالسز دیورلك درجه ده معمور قیلورلر ایدی. یاشلر ایچون قارتلرغه تقلید ایدوب هیچ نرسه دن امیدسز بولولری یارامی. مملکتتی تعمیر و اشلرنی توزه تور ایچون هیچ بر یومشامی طورغان امید کیرهك. لك الوغ اشلر اشلر گه موفق بولغان ذاتلر اوز اوزلرینه اشانغان و هیچ نرسه دن امید کیسمه گان آدم لردر. یاشلر ایچون لك برنجی سرمایه «امید» در. دنیاده طورر همده مسعود یاشلر ایچون «امید» و «عزم» لازم. امید کوجلی بولغان آدم دنیاده راحت یاشلر و کوندن کون اشی ترقی قیلور. ملترده شولایدر. امیدسز لك خسته لك یاکه خسته لکنگ میقروبی اولدیغندن، یاشلر آکا ایرك یرماز گه تیوشلی.

هیریره صوفیه. انسانلر دنیایه کیلورگه باشلادقلری ساعتدن اعتبارا آنلر ایله برلکده موسیقی ده دنیایه کیلدی. تاش، تیسر وچوین عصرلر نده بولغان انسانلر ده بر نرسه ایچون قایغردقلر نده یاکه شادلانقلر نده کوبله مشلر، موکیوب جبرلامش لردر. حتی آدم بالاری، اوستلرینه کیوم تگوب کییه بلمازلر ندن مقدم اوک کویلی بله لر، یانغان کوللرینه شونگ برله صالحون صو سیه لر ایدی. دنیایه کیلگان صبی بالارده اوزلرنجه کوبله جراب ماتاشلر. دنیاده نی قدر جان اییه سی بولسه هر بری کوی نی یاراتا و شونگ ایله شغلنه در. تاوقلردن باشلاب لك وحشی قوشلرغه قدر هر برینگ تاوشلری موسیقی ایدیکی معلوم. موسیقی، یاراتلونگ نیگری ایله باغلانغان بر نرسه بولوب آندن باشقه دنیاده طورو ممکن توگل. صوغش لرده غی عسکرلردن جان آچسینی اونوتدروچی و دوه لر نی صحرای کیر آرقلی اوتوب چیقارغه مجبور ایتوچی، بر بالاغه مک صارفنگ اطاعت قیلوب یورولرینه سیدی موسیقی دن باشقه نرسه توگلدلر. عبادتلر، بایراملر، قایغو وحسرتلر، حضورلرنگ هر بری تاوشغه محتاج ایدیکی معلوم. بز مسلمانلرنگ غازلر مز، اذان و ذکرلر مز هر بری تاوش برله بولادر. یاخشی اوقولغان قر آنلر جانزغه سگوب کره در. بو قدر صحابه لر آراسندن حضرت بلالنگ مؤذن بولو ایچون باشقه لر دن آله طوتلوی تاوشنده بولغان موسیقی ایچون ایدی. شونگ ایچون عبادته موسیقی و خوب درجه سنده در. موسیقی طوغروسنده پیغمبرلر آراسندن داود علیه السلام آیروم بر امتیاز کسب ایتکان ایدی. شونگ ایچون صالحون صوفیلرنگ قسولرینه اهمیت یرمی موسیقی نی اوگره نورگه تیوشلی. موسیقی نی بوزوق نرسه ظن قیلوب آنک محسنا تندن محروم طورولماسون! موسیقی وجدان خزینه لرینی طش غه چیقاروب توگه

اویلانام

(یازغی تون خاطرہ سی)

I

یوقی آلمی مینی، نیکدر،
شاعرانا جایگی تونلرنی؛
قاناتلانا کوکلم، ده، تالپنا
قوزغی اویرمه لی جیللرنی.
همه نرسه یوقلی، یال ایتهلر،
طاوش، نی یوق؛ اطراف طب طنچ؛
یوقلامی، تیک، یالقونلی یاش کوکلم،
بورچی آنی قارا، یوق طورمش.
یاتام شولای طنچ مین تیکگنه،
کوزلرمنی تکب توشه مگه،
دولقلانا کوکلم، صوغلا، قاغلا
قارا کونلر ایسکه توشکانگه...
کوز آلدومه اوینی طولغان آینک
نازلی، آق - زهنگه صو نورلری،
کوکلم طولا، قاریم آچق کوکگه،
ناشلار ایچون قارا اویلرنی.
آی، های ماتور ایکان مای تونلری،
آچوب بیره نچکه سرلرنی!
الهی کوچ آلا نچکه کوکلم،
ناشلی اوزنده گی کرلرنی!
تیره زهمنی آچامده اولطورام،
قاریم بیشکده گی بالا تیک،
راحتله نه کوکلم، کیفله نه،
اویناب طورا حاضر تله نیک!
نیچون اویناماسن صوگ یاش کوکلم،
کوز آلدنده شعر دیگگری،
آنک بلهن سویلی بتون یولدز،
سویلی آی هم زهره - یر قزی!

ایچوننی حفظ صحت اصولینه قویغا نلقنددر. بزده ترتیبلی
وسلامتلیک گه سبب بولا طورغان اوینلر یوق، اما آنلر یرنده
اخلاقسزلیق غه سبب بولغان اوینلر کوب. شونک ایچون مکتبلر مزگه
«تهن حرکتی» درسلی کر تور گه کیرهک. «سلامت عقل، سلامت
تهنده گنه بولا» دیب ایری حرفلر ایله یازوب مکتب و مدرسه
دیوارلرینه آصارغه همده اوز تلمزگه «تهن حرکتی» حقننده
کتابلر ترجمه قیلوب تاراتورغه تیوشلی. مکتب و مدرسه شاگردلری
سلامت بولسه ملتده سلامت بولور. فائده لی اشلرنی اشله وچیلر،
سلامت ملت لرگنه بولادر.

◆◆

الیهول . مستبد دولتلرنک کوچلی بولولری و اوزلرینی
صاقلاولری ایچون حکومت سوروجی قوملرنک کوب و کوچلی
بولولری، شهر وقلعه (کریوست) لرنک نق بنا قیلنولری، حکومت
دینی ایله لغتینک خلق آراسینه تارالوی شرط ایدی. دستور
ونظامی حکومتلر ایچون بو نرسه لرنک ضرراری یوق، لکن آنلر
ایچون ییگره کده مملکت ایچنده علم و هنر تارالو، بایلق آرتو، اقتصادی
اشلرنک قاعده گه قویلولی، ایگنچیلک آغه کیتوی، تیمر یوللر
کوبایوی و صو یوللارنده سفر ینگلشو شرطدر.

◆◆

یولرزه . قازان شهرنده معتبر مسلمانلر، اورنبورغ مقننسی
اسمینه اوشبو مضمونده عرض حال بیاره لر: (۱) حاضرگی عادت لرگه
کوره ایرگه بیرله طورغان قزلرنک شول نکاح غه رضا بولوب
بولاولری حقننده اماملرنک لازم درجه ده خبرلری بولمی. قزدن
رضالق صورازغه باروجی آدملر کوب وقتده حقیقت حالنی یاشره لر
و: «قز، رضا» دیب کیلوب آیتهلر. رضالقرندن باشقه نکاح
اوقولغان قزلر کوب وقت عائله سعادت کی کورمیلر و هر تورلی
کوکلسز حاللر، فلاکت لرگه اوچراب طورالر. (۲) مسلمانلر آراسنده
یوغوشلی آورولر و بوزوق چیرلر بیک تارالا. بیک کوب یاشلر
اوزلرنده بولغان شوشندی آورولرغه اعتبار ایتمی اوپله نه لر، یاب
یاش قزلرنک و عائله لرنک بختسز لکلرینه سبب بولالر. شونک
ایچون نکاح وقتنده بردن قزنگ رضالقرلی اشانچلی و تهمتسز
یوللر ایله بلنسون همده اوپله نوجی بیکتیلر نک هر تورلی یوغوشلی
خسته لکلردن سلامت کلری معلوم بولسون ایدی. بو اشلر، دین
ودینا جهتدن همده اخلاق نقطه سندن بیک اهمیتلی بولدقرندن
اعتبارغه آلسه کز و روحانی عالم لرنک رئیس لری بولدیغ کزدن. موافق
چاره لر تابسه کز ایدی!

طولوبقنه طورغان توگارهك آی

سویلی طبیعتك الهامن ،

قولاق سالام مینده ، طنگلاب طورام ،

الهام مینم چن ، چن ایمانم :

«اویلان ، یکت ، دی ، سین اویلان ، حاضر

اویلار وقتلرک ، اوزماغان !

یوقلاساده خلق ، سین یوقلاما ،

وقتك اوزار دیوب قزغانام ! »

«اویلان ، یکت ، اویلان . اویلان ،

اویلان ، یاقتی عالی اوی بلهن !

نیچك یاقترادر کور یولدزلر

همه سی بر یاقتی نور بلهن ! »

«چووالتماسن سینی طورمش اوی ،

آذرمانس شیطان یولکدن ،

آدانما ، سین ، حیل کوك امیدلرگه ،

آیرلما هیچ یاقتی اویکدن ! »

«طورمشده یوق اویاط هم یوق ثبات ،

بار اشی تیک : حیل ، آداشو ؛

آنك بویاولری بیک تیز بته

بولوب طور کون ، تون آماشو . »

«سیندن ئلك اوتکان آتاك ، باباك

ایزلگانلر طورمش اچنده ،

تابماغانلر آلا راحتی هیچ ،

طنج کورمگانلر بر کونده . »

«باشکنی صال یالغز یازمشقه ده ،

نی ایتسه ده - ایتسون ، طنج بون ،

کولککنی بر یالغز عالی اویغه ،

اوی سینك چون بیوك لذت اول . »

کوز آلمنی قابلی قوینی طومان ،

یوغالدر آیلر ، یولدزلر ؛

یابام ترهزه منی . . . کیری یاتام . . .

بو اویلارم ، دیمن ، تیزی اوزار !

اویلاتادر طورمش ، اول اویلاتا ،

قارا کونلر بلهن قورقوتا ،

قارا اویلار کیله بر ، بر آرتلی ،

مسکین یاش کولکم اوط یوتا .

«بیزم ، طورمش ، چنلاب سیندن بیزم ،

بلام مینی کون ، تون ایزه رسن ؛

قانانانوب کوكگه اوچام دیگانده ،

قانانمنی کیلوب اوزه رسن ! »

«قالدر مینی یالغز ، یولدز کبک ،

موکلانیم برده بر اوزم ،

یانسن کولکم ، آطسون یالقلرن . . .

تیک ، کورمه سن سینی هیچ کوزم ! »

آلام یوزغانمنی ، یابنام باشدن ،

یومام کوزلمنی کوچ بلهن ؛

هان کیتمی ، لغت ، قارا طورمش ،

تونمده ده آنی مین کوردم !

بیکمرا .

(آخری بار)

حوادث

تورکیا ایله بالقان دولتلی آراسنده بولغان صوغشلرده
آقغان قانلر یرگه سکوب بتمگان ایدی . ماکیدونیاده یاکی بر صوغش
باشلانندی . بو صوغش ایندی ماکیدونیانی مسلمانلردن (و بالقان
حکومتلرینک تعییرلینه کوره ، تورک وحشیلرندن) قورتولدرو ایچون
توگل ، بلکه متفقلر و دوستلرنک قومسزلقلر نندندر .

ماکیدونیان تورکرر چیقوب کیتو ایله میراث مالینی بولو
حقنده دوستلر آراسنده نزاع چیقدی . الوغ اسکندرنگ وطنی
و آنک شهرتینه سبب بولغان ماکیدونیا ، دنیانگ الک بای واک گوزل
یرلر نندندر . تورکرر آندن فائده لته آلمادیلر ایسه آنک عیبی
ماکیدونیانگ اورمانلرنده ، گوزل صلورلنده ، منبت بولغان
تورراقتده ، شویتساریه مملکتینه برابر بولغان یاخشی هواسنده ،
معدنلرنده توگل ، بلکه مسلمانلرنک اوزلرندهدر . بالقان دولتلیرنک
بتون مقصودلری شول مملکتگه خواجهلق ایتمک بولدیغندن
تورکیانی چیقارو طوغروسنده اتفاق ایته آدیله ایسه ده هر کیمنک
اوز منفعتی مقدم بولدیغندن خواجهلق قیلو حقنده اتفاق غه کیله
آلمادیلر .

ماکیدونیانگ بتونسینی بلغارلر اوزلرینه آلورغه تلیر و بو
طوغروده اوزلرینک حقلی ایدیکنه اوشبو نرسه لرنی دلیل ایته لر :
۱) ماکیدونیانگ کوبرهك خلغی بلغار بولوب بو کونگه قدر
ماکیدونیا ایچون طرشوچیلر بلغارلر بولدی . تورکیاگه قارشو
احتلال چیقاروب طوروچی کامیبتیلر بلغارلر طرفندن اویوشدرلغان
ایدی . ۲) بالقان اتفاق توزولگان وقتده ماکیدونیا بلغارلرغه قالاچق

نگ جنوب شرقى قسمى) توركلرگه قالدورغه تيوشلى، چونكه آندىغى خلقنگ كوبسى مسلمانلر و توركلردر. ٢) اگرده يونان دونانغاسى تورك عسكرينگ دگردن سفر قىلووينه مانع بولمىغان بولسه ايدى بلغارلرغى توگل حتى بتون بالقان حكومتلى برگه لهب قارشو طورسده تورك عسكرينگ بولىنى كيسه آلاچق توگل ايدى. تراگياده تورك عسكرينگ بولىنى كيسوچى بلغارلر، دگردن كيوب «سلانيك» گه چيققان تورك عسكرينگ، شمال طرفينه يورى باشلاولرلىنى كوردىكلرى ايله اوز يوللرينگ كيسلولرندن قورقوب چيگه رگه مجبور بولاچقلر ايدى. ٣) بلغارلر قولنده بولمىغان يرلر، اوزلرينگ اجتهادلرينه برابر كيلورلك درجه ده بار. مونگ اوستينه ماكيدونياده آگا بولسه، كوبرهك بولور، قورصاغينه صيماز. شونگ ايچون بالقان دولترندن هر برينگ عسكرى طورغان يرلر شول دولتمده قالدورغه تيوشلى.

اوشبو دعوانى اوزه رگه سياست اهللرينگ كوچلرى يتادى وشونگ ايچون ده حكومتلر اوزلرى قلىچغه ياشوب نزاعنى شونگ ايله اوزه رگه كرشديلر. بر طرفده بلغار و ايكنچى طرفده ده، يونان، صرب، قاراتاغ بولدينى حالده بيك قزو صوغش دوام ايتهدر.

توركلرگه وحشت و يرتقچلق اسناد ايدوچى بو دوستلر، حاضرنده هر تورلى وحشت و يرتقچلقلارنى بر برينه اسناد قىلدورغه كرشديلر. توركلر حقنده غى سوزلرى درست بولماسده بر برلرى حقنده غى سوزلرى شايد درستدر. صوغش باشلاولرى ده اعلاسنز فلانسز بولديغندن مدنى قوملرنگ صوغش باشلاولرينه اوخشاب يتادى.

ايمراتور حضرتلرينگ سيناتغه بيرگان اوكازينه موافق، دوما مجلسى جاينگ تعطيل ايچون ٢٥ نچى اييونده تارالدى. ١٥ نچى اوكتابرده جيولاچقدر.

محررى: رضاءالدين بن فخرالدين.
ناشرى: محمدشكر و محمدزاكر راميفلر.

بولغان ايدى. ٣) صربلر و يونانلر سلانيك، مناستر شهرلرينى و شول ولايتلرنى آلورى تورك عسكرينگ بولىنى بلغارلر كيسوب طورو سيبندن بولدى. اگرده بلغارلر، تورك عسكرينگ بولىنى كيسمىغان بولسه، صربلر و يونانلر اول شهرلر و اول ولايتلرنى ضبط ايتهدر آلاچق توگل ايديلر. ٤) بو صوغشده بلغارلر طرفندن كورساتلنگان اجتهادلر، صرف قىلنغان بايق و كوچلرگه كوره حاضرنده عسكرلىرى طورده طورغان يرلر بيك آز. شونگ ايچون ماكيدونيا مطلقا بلغارلرغى بولورغه تيوشلى.

موگا قارشو صربلر بولاي ديلر: ١) صوغش باشنده ياصلغان عهدلرنى بلغارلر وفا ايتاديلر. عهد بونچه بلغارلر دورتيوز مگ عسكر چيقارورغه تيوشلى ايدى، حالبوكه بتون عسكر اوچيوز مكدن اوقادى. ماكيدونيانى آلور ايچون كوچى بيك آز كردى. ٢) عهد موجبنجه مجبور بولى طوروب صرب دولتى بلغارلرغى كوب بولشلق ايتدى. «ادرنه» نى آلور ايچون گنه ٥٠ مگ صرب عسكرى اشتراك قىلدى. ٣) عهد بونچه ماكيدونيا بلغارلرغى قالدورغه تيوشلى بولسه ده عهدگه كرمگان بيك كوب يرلر بلغارلرغى كردى. شونگ ايچون بلغارلرغى بولمىغان يرلر، اولده فرض ايدلنگان قردن بيك كوب الوغدر. ٤) عهد بونچه آراناولدق صربلرغى بولاچق ايدى. حالبوكه موگا آوروپا دولتلرى مانع بولديلر. ايندى صربلرغى آراناولدق اورنينه باشقه بر اورندن الوش يرلورگه تيوشلى. بو الوشنگ الك اوگهيايلى يرى ماكيدونيادى. ٥) مناستر و آنگ اطرافنده بولمىغان بلغارلر، حقيقت حالده بلغار توگل، بلكه صرب قومندندرلر. شونگ ايچون آنلر اوزلرى ده صرب حكومتينه تابع بولونى ترجيح ايتهدر. بنا عليه مناستر ولايتى صربستان اداره سنده قالدورغه تيوشلى.

يونانلور صربلرنگ دعوالرينى حقلنى تابدقلى حالده «سلانيك» شهرى و ولايتى يونان اداره سنده قالدورغه تيوشلى ايدىكىنى دعوى قيله لر و موگا دليل ايتوب اوشبو نرسه لرنى كيتوره لر: ١) «ماكيدونيانگ كوبرهك خلقى بلغارلردر» ديگان سوز درست توگل. بلكه آنده كوبرهك خلق روملر ايله صربلردر. ماكيدونيا بلغارلرينگ كوبسى بلغارلر طرفندن كوچله نوب بلغارلاشقان خلقلردر. خلقنگ كوبلگى اعتبارغه آلنسه اول وقت تراگيا (بالقان

«شورا» اورنبورغده اون بشمه كونه بر ميفقاه ادبى، فنى و سياسى مجمره در.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНИЕ: НА 2-Й СТРАНИЦЪ СБЛОЖКИ
30 КСП., НА 3 И 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.

Адресъ: г. Оренбургъ, редакция журн. „ШУРО“.

آبونه بدلى: سنه لك ٥، آلتى آيلىق ٢ روبله ٦٠ تين.
«وقت» برلن برگه آلوچيلرغه:
سنه لك ٩، آلتى آيلىق ٤ روبله ٦٠ تيندر.

اداره رده:

- حسام لطيف افندی گه : تابشردی .
- ع . صديق افندی گه : مراد کرغه موافق ، حکایتگر کرغوف حسینوف مگازینینه بیرلدی .
- امضاسز مکتوبلر کیرهک اوزون و کیرهک قسقه بولسونلر «شورا» ده باصلمیدر . شونک ایچون شورا اوقوچیلر نندن و کتبخانه صاحب لردن معلومات صوراب «بره و» طرفندن «تاشکند» شهر نندن یازلغان مکتوب تاشلانندی .
- بو عددده «بوغاجوف» واقعه سی یازلغان مجمع صاحبی قازان شهرنده معتبر آدم لردن بولوب مذکور «مجمع» نی اوز قلمی ایله یازغان ۱۸۹۰ نیچی یل ۳۰ نیچی نوپا برده قازان شهرنده وفات بولدی . «مستفاد الاخبار» ده اسمی مذکور (ج ۲ ص ۱۱۵) .
- «آثار» ده هم تفصیل ایله یازلدی . سلیمان افندی آیطوفنگ آتاسی و قزاننده قزلر مکتبی تاسیس قیلوجی فاتحه ختنک قاین آتاسی بولادر .

درست جواب یروچیلر : عبدالله مجیدوف (حسینیه شاگردی) .
 عبدالحق صاروکین (اورنبورغ . ریالنی اوچیلشچه ده ۴ نیچی صنف شاگردی) .
 نوبهار بطالوا (سامارده ۳ نیچی محله ده رشدی مکتب شاگردی) .
 ح . الحمدوف (توزتوبه) .
 فاتح ابوبکری (قازالی) .
 کاشف قورماشی (یوغاری ته کرمن) .
 ۱۷ نیچی تابشماق جوابی :

درست جواب یروچیلر : عبدالله مجیدوف (حسینیه شاگردی) .
 نوبهار بطالوا (سامار) .
 محمدیار جانکین (پیروفسکی) .
 خدیجه مینوشوا ایله معلمه معموره اوچارووا (ازقیرنی غلاوسکی) .
 صابر ولدانوف (بوگولمه) .
 ۱۸ نیچی تابشماق جوابی : XIX ده گی زقلمنی برهم برهم طوتوب ۹۱۹ نک برهم برهمینی آورغه کیرهک . ۱۰۱ قالور .
 درست جواب یروچیلر : عبدالله مجیدوف (حسینیه شاگردی) .
 نوبهار بطالوا (سامار) .
 فاتح ابوبکری (قازالی) .
 محمدیار جانکین (پیروفسکی) .

ضعیفلك دن

بو کونده بولغان دوالردن بو آغروغه طبیبلر طرفندن تقدیر ایتلوب کیلگان ، نیروالرنی نفوته تورغان دوا شکسز مویراسیتن آلیکساندبردر

МУЙРАЦИТИНЪ-АЛЕКСАНДЕРЪ

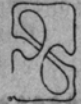
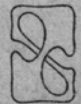
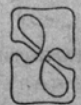
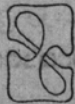
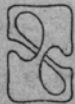
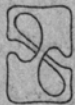
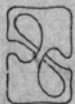
نیرونوی آغرولو بو کونه طب ما منک ایاک جفالانغان مرکز یدر لر . بیگوره کک وقتسز ضعیفله نو یا که ابرلرنک حالسزله نوی بیک قورقنچلی نوسه در مونی البته اوتار قلی دیبورگه بارامی .
 وقتسز حالسزک ننگ سببی کوبره ک فکر صرف ایتلودن ، آرتق ارغانلقدن یا که آرتق استعمال ایتلودن و باشقه شوگا اوغشاشلاردن کیله هم بتون اعضالره ، بیه بهان تاثیر ایتوب آش اوتماو ، خاطر سزک . قانترانو ، قورقنچلی ، آچولانو بولار بارده شول وقتسز حالسزله نودن کیلدر شوگا کوره بوندای وقت لرده برده توففسز طبیب غه . اجعت ایتهرگه تیوش . چونکه آنک قولنه مذکور آغروغه بجر ب بولغان مویراسیتن آلیکساندیر باردر .

رساله لرنی اووگز استه گانلرگه توففسز بوشلا ی بیه رله در .
 مویراسیتن آلیکساندبر هر بر زور آیتیک رده بولا .

Контора Химическихъ Препаратовъ С.Петербургъ. Малая Конюшная 10.
 شوگا دقت لازم که هیچ فائده سز نوری مویراسیتن آلیکساندبرگه اوغشافاننی یاصاب مانا باشلا دیلر .

بولار هیچ کم طرفندن تقدیر ایتولگان نوگله ، بلکه انسانغه ضررلی بولوب بولماوی تیکترنمه گاندر .

شوگا کوره محترم استعمال ایتوچیلر آغانده ، بزنک مویراسیتن آلیکساندیر مارکس نه فاراسونلر و باشقنی آلماسونلر ایدی

Ш У Р О

№ 13.

Юль 1 = 1913 ГОДА.

„Туркъ Юрды“

Бу ژورналъ Астанбулде ۱۵ кونده бер чѣга. Аѣкъ Туркъ танде язйла. Адият ден, Аقتصاد, اجتماعيات, سياحت, علم وفنلردن بحث ايتہ. تل بختلرينہ اهميت بيرہ. تورکات نڭ ترقيسينہ عائد نرسہلرني کوب يازا. بو ژورنالغہ تورکر نڭ معتبر ياش ادبيلري مهم مقاله لر يازالر. مديرى مشهور تورک شاعري محمد امين بک در.

ژورنالنگъ Абонہ بدلى روسيه ايچون يلق ۳ صوم ۵۰. آلى آيلقى ۲ صوم.

Константинополь, Въ ред. журн. „Тюрюкь-Юрды“ ул. Нуръ-Османіэ, № 40.

„اجتهاد“ ژورنالى

استانبولده هفته ده بر مرتبه چغا طورغان اقتصادى، اجتماعى، ادبى مجموعه در. ناشر و محررى دوقتور عبدالله جودت بک. بو مجموعه ده اصلاحات دينيه و حقوق نسوان غہ دائر مهم بحث لر و مقاله لر درج اولونقمده در. تلى جيگل و آچق تورکچه در. روسيه ايچون يلق بهاسى: ۴ صوم، آلى آيلقى ۲ صوم ۵۰ در. آدریس:

Константинополь. Въ ред. журн. „Иджтигадъ“ Джаагалъ-Огло д. доктора Абдуллы Джевлата.

„يکي فکر“ مجموعه سى

استانبولده آيدہ بر مرتبه چغا. مسلگى: مىلئ تريبه گه و مکتبلرده زراعت فکرى طاراتورغہ طريشودن عبارتدر. مؤسسلى ادهم نژاد، ع. فريد. روسيه ايچون يلق حقى ۱ صوم ۲۰.

آدریس: Константинополь. Въ ред. журн. „Ени-Фикр“ ул. Бабъ-Али, № 49.
(Кн. магазинъ „Чифитчи“).

„شهبال“ ژورنالى

استانبول ده چغا طورغان رسملى ژورناللرنڭ ايک اعلا وايک نفيسى ۱۵ کونده بر مرتبه چغا طورغان „شهبال“ مجموعه سيدر. بو ژورنال ادبيات دن، علم، فن، صنعت، مدنيت دن و ترقيات عصریه دن بحث ايتہ. رسملى غايت کوزهل انتخاب ايتله. کاغدى و باصلووى بيک نفيس اولوب، ياوروبا رسملى ژورناللردن قالشميدر. بو نڭ هر نسخه سى ايو ايچون بر زينت در.

آبونہ حقى روسيه ايچون يلق ۱۰ صوم. آلى آيغہ ۵ صوم.

آدریس: Константинополь.
Въ ред. журн. „Ша баль“
Стамбуль. противъ Новой-почты № 9-10.

آچهنئ عادئ پيراوادنئ بلائقه ايله، آدرسنئ يالکر روسچہ غنه يازوب يياررگه ممکندر. آندن ژورنال کيله چک آدرسنئ روسچہ او قوناقلى و آچق ايتوب يازارغہ تيوش.